MUNITRAYACHARITRAMU.



VEMPARALA SURYANARAYANA SASTRY.

మనస్త్రియా చరిత్రము.



రచయిత:

కవితాభూషణ, విద్వాన్,

వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రి.



కాకినాడ:

కాకినాడముద్రాక్షరశాల.

1943

[వెల రు. 1—0—0.

శ్రీగురుమూర్తయేనమః

మ న వి.

శ్రీజగద్గురు శ్రీకళ్యాణానంద భారతీ మహాంతాచార్య మహాస్వాములవారు యువ సంవత్సర వైశాఖ శు ౧3 గురు వారమునాఁడు గుంటూరుపురమందలి శ్రీవారి శ్రీసదనమున శ్రీమన్మహా మహోపాధ్యాయ కళాప్రపూర్ణ వ్యాకరణ సార్వ భౌమ శాస్త్రరత్నాకర తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రులవారికి వ్యాకరణ సామ్రాజ్య పట్టాభిషేక మొనర్చు శుభసమయమున నిమ్మనిత్రయచరిత్రమును గొంతభాగము మాత్రము వినిపించి తిని. తరువాత బహుధాన్య సంవత్సర భాద్రపదమున విజయ నగరమందలి వేదవిజ్ఞానసంవర్ధినీసభ వార్షికోత్సవమునఁ బూర్ణ ముగ శ్రీ శాస్త్రిలవారికి వినిపించి చరితార్థుఁడ నైతిని. ఆనాఁటి సభయందుఁ జదివిన విన్నపము.

క. ఏయమ్మకడుపు చల్లఁగ
నాయతశాఖాంచితము లనంతము లగునా
మ్నాయములఁ గనియెనో యా
గాయత్రీదేవి పాదకమలము లెంతున్.

ఆ. విజయనగర వేదవిజ్ఞానవర్ధనీ
సభ తృతీయవర్షసన్మహోత్స
వమున నన్ను బిలువఁబనుచుట నాభాగ్య
మనుచు సభకు నంజలిని ఘటింతు.

శా. వేదాంగాగ్రిమమైన వ్యాకరణమున్విక్ నిల్పి గీర్వాణభా
షాదేవీలలితాకృతిన్ దెలిపి విశ్వంబోముమానిత్రయ
స్వాదుశ్లోకవిశేషసంశ్రవణ మిప్పట్లన్ బ్రధానంబె యా
గాదా దెల్పుఁడు వేదరక్షణసమీక్షాదీక్షితుల్ పండితుల్.

ఉ. గురువులయాజ్ఞ నీకృతిని గూర్చితి భక్తిఁదలంచి కాని నా
తరమగునొక్కొ విశ్వవసుధాపతి పండితమౌళి పుష్పరే
ణురుచిరగంధబంధుచరణుండగు రాయఁడుశాస్త్రిసన్నిధిన్
దిరముగనిల్చి నాకవిత నేర్పు వెలార్పఁ దలంపు సేయఁగన్.

ఉ. నరులకు నంకితమ్మును బొనర్పనివాఁడనుగాను మున్ను నా
కరమున సింహకంకణము కానుకగాఁ బూన్చినకృష్ణరావుభూ
వరుబుణమీఁగనొక్కకృతిఁబల్కియొసంగియయుంటిఁగాని యి
ప్పరమగురూత్తమాంకితము భావ్యమొకో మనుజాంకితం బనన్.

క. గురు వనఁ బరమబ్రహ్మము
గురువుల కెల్లరకుఁ బరమగురువును దగు నే
నరుఁడనఁదదంకితము కృతి
నరాంకితం బనఁగఁ జెల్లునా బుధులారా!

చ. సకలకళాప్రవీణులు విచక్షణులున్ సడిసన్న సత్కవి
ప్రకరములున్ విరాజిల ధరాతలవై ధసలోకమంచు నె
న్నికగను నిమ్మహానగరి నేఁగృతికర్త నటంచుఁ జూపుమా
మకమతిసాహసంబునకు మాన్యులు వేఱుగ నెంచఁబోకుఁడీ.

మ. మును గుంటూరుపురిన్ జగద్గురువు లింపున్నింపి సుబ్రాయశా
స్త్రిని శబ్దాగమసార్వభౌమపదసుశ్రీభాసితున్ జేయువే
ళన యిక్కావ్యము కొంత విన్పితి సమూలం బిప్పు డస్మత్కృతీ
శునకున్ విన్పికృతార్థతన్ గనెదఁ బ్రాజ్ఞుల్ సల్పుఁడోంకారమున్.

అమలాపుర సభావృత్తాంతము.

ఆ. విజయనగరినుండి వెడలి వచ్చినయంతఁ
ద్రిమునిచరిత వినఁగఁ దవిరినాఁడె
యమలపురము బోర్డు హైస్కూలుపాధ్యాయ
సమితి సంఘటించె సభలు రెండు.

శా. సారాచారవిహారుఁ డాంగలకలాసర్వస్వనిర్వాహకుం
డారాదాశ్రితశిష్యనిష్కుట వసంతాకారుఁ డుద్యద్యశో
భారారాధితరోదసీకుహరుఁ డప్పాద్వేదులోపాఖ్యసీ
తారామార్యుఁడు దేశికోత్తముఁడు సంధానించె నాఁ డాసభల్.

గీ. అంది రగ్రాసనాధిపత్యం బనుక్ర
మమ్మున దినద్వయమ్ము సదమ్ము నడుపఁ
గాశిభట్ల సుబ్బయబుధాగ్రణియు నడిమి
పల్లి శ్రీసుబ్బరాజు విద్వన్నుతుండు.

సీ. క్షత్రియాన్వయవతంసాయిత శ్రీ నడిం
పల్లి వంశోత్పన్న మౌక్తికంబు
భావరాణ్ణారాయణావనీశులకు ద్వా
ముష్యాయణుండైన పుత్రరత్న
మగణిత భోగభాగ్యముల భూలోకదే
వేంద్రప్రసిద్ధివహించు నేటి
సాహితీప్రియుఁడు రసజ్ఞ శేఖరుఁడు వి
ద్వత్కవీంద్రుల కమర్త్యద్రుమంబు

శౌర్యధైర్యసాహసత్యాగచరమసీమ
సత్యశౌచదయార్జవాస్థానభూమి
దేశసేవాసమార్జితకీర్తిప్రపూర్ణుఁ
డాజనుప్పావనుఁడు సుబ్బరాజరాజు.

మ. కలలోనైనఁ బరాంగనాపరధనేచ్ఛాకాంక్ష సేయండు దృ
ష్టులఁగుఁ సోఁకినఁదల్లులంచుఁదృణమంచుఁగా వాని భావించుఁ గా
ని లవంబేని జలింపఁడంచు బుధులేనిఁ సుబ్బరా జన్న ని
శ్చలతన్మానసమన్న సన్నుతులు హెచ్చుఁ మ్రొక్కితీఱఁ వలెఁ.

సీ. పుత్రచతుష్కంబు పుత్రీచతుష్టయం
బెలమి సేవింప రంజిలెడు సుకృతి
పౌత్రదౌహిత్రసంపన్నసుందరమంది
రముల వసించు పుణ్యముగలాఁడు

రత్నగర్భాభిఖ్యసార్థకమైన పొలముల
బంగారు పండించు భాగ్యశాలి
యుక్షగోధేను జాతోక్షతర్ణకపూర్ణ
గోష్ఠపాళుల నాదుకొనెడు ధన్యుఁ

గీ. డక్షయైశ్వర్యుఁ డాశ్రితపక్షపాతి
మితహితస్మితపూర్వభాషితవిభూషి
తాననుఁడు దీనరక్షైకతానమనుఁడు
రమ్యగుణశాలి శ్రీసుబ్బరాజమౌళి.

సీ. క్షాత్రధర్మమున మాంధాత్రాదులను బోలుఁ
బరమశాంతిని ఋషీశ్వరుల నేలు
నయమార్గమున యుగంధరు నగు సత్యభా
షణనియతిని హరిశ్చంద్రుఁడగును
ఏకపత్నీవ్రతవృత్తి రాముని మించు
భోగంబుల శచీవిభు హసించు
విశ్రాణనమున శిబిని దధీచిని మీఱు
విత్తసంపత్తిఁ గుబేరుఁ గేరుఁ

గీ. గంటిచూపాను మేర నఖండభూమి
ఖండములు గడించును విరాగము వహించు
శ్రీ నడిమిపల్లి వంశాబ్ధిశీతకరుఁడు
చిత్రచరితుండు సుబ్బరాట్క్షితివరుండు.

ఉ. ఆదయ యాయుదారమతి యాయనపాయనిజాన్వవాయమ
ర్యాదలు నాసుధీజనసమాదృతి యానయనాంచలప్రసా
దోదయ మాకవీంద్రసరసోక్తి చమత్కృతివిన్మతిస్ఫుర
త్స్వసుతసుబ్బరాణ్మణికిఁ దక్కమఱొక్కని కెందుఁ దక్కునే.

శా. ఆమూలాగ్రము నామునిత్రయచరిత్రాఖ్యానమాలించియా
సామంతాగ్రణి సుబ్బరాణ్మణి రసజ్ఞత్వంబు దీపింపఁగాఁ,
దా ముద్రాపణవిత్త మిత్తునని వాగ్దానంబు గావించె నాఁ
డామోదంబున సభ్యు లుగ్గడనసేయన్ దత్కవిత్వాదృతిన్.

క. కొన్నాళ్లకు ముద్రాపణ
మున్నెఱపఁ దలించుకొనియు భూతలమునఁ గీ
ర్తిన్నిలిపి స్వర్గమునకుఁ జ
నె న్నిఖిలజనంబు కన్నునీ రానంగన్.

క. పితృభక్తి మెఱయు తత్సుత
చతుష్టయము జనకు వాక్యసరణిని సఫలీ
కృతముగ జేసిరి ప్రజ సం
స్తుతి సేయఁగ రామభీష్మతుల్యు లటంచున్.

సీ. ఒజ్జబంతిగ జనకోదంత మెల్ల సంభావిం
చి వర్తించు భావరాజు
భ్రాతృచిత్తానుసారము కుటుంబఖ్యాతి
నలరించు నారాయణాధిపుండు

నైదంయుగికరాముఁ డనఁగ భోగత్యాగ
పరమార్థుఁ డగురామభద్రరాజు
బాలుఁడై యన్నలు లాలింప విద్యలు
న్నతి నేర్చు వెంకటపతి విభుండు

సుబ్బరాజన్యధన్యుని సుతులు నలువు
రాకృతులఁ దాల్చినట్టి ధర్మార్థకామ
మోక్షము లనంగ దశరథపుత్రు లనఁగఁ
జతురపాంపతు లనఁ బళంసలను గనిరి.

మ. అకలంకమ్మగుశీల మొంది పరిపూర్ణాయుష్యమున్ జెంది పు
త్రకులన్ బుత్రికలన్ దదాత్మజులు పారంపర్యమున్ గాంచ నె
న్నికఁ గాంచెన్ ధనధాన్యగోధనసమృద్ధిన్ మించి విద్యాభివృ
ద్ధికిఁ జేదోడయి సుబ్బరాజసుతు లుద్దీపింత్రుగా సర్వదన్.

మ. వివిధామేయసుఖానుభూతి వసుధావిఖ్యాతదేవేంద్రులై
కవులన్ బండితులన్ యశంబువొగడంగా సప్తసంతానహే
తువులై నల్వురుసుబ్బరాణ్మఘవపుత్రుల్ తాతలన్ దండ్రి మిం
చివిశిష్టంబగుఖ్యాతి గాంచుత మదాశీర్వాద మన్వర్థమై.

ఇట్లు,

గ్రంథకర్త.

శివాయ గురవేనమః

పీ ఠి క.



ము ని త్ర య చ రి త్ర ము.

"ఇది వ్యాకరణాగమ మ
భ్యుదయము గాంచంగ హేతుభూతులయి జగ
ద్విదితు లయినవై య్యాకర
ణదిగ్గజంబులచరిత్ర... ... ..."

అనాదికాలమునుండి నేటిదాఁకఁ బ్రపంచమున వందల కొలఁది భాషలకు వేలకొలఁది వ్యాకరణములు వెలసియున్నవి. వానిలోఁ శాస్త్రమనిపించుకొనఁ దగినది. సంస్కృత వ్యాకరణ మొక్కటే. ఇన్ని కట్టుపాటులతో నింత జిగిబిగువులతో నింత లాఘవానురోధముతో నిట్టి క్షోదక్షమత్వముతో నింత సమగ్రతాసరణితో నేభాషకును నేదేశమునను నేకాలమునను నిట్టి వ్యాకరణ ముద్భవింపలే దనుట సర్వవిదితము. నిర్వివాదము. అట్టి యీ సంస్కృతశబ్దవిద్యకు సంప్రదాయకర్త లగుమహర్షులు పాణినికాత్యాయనపతంజలులు. వీరి చరితము కథాసరిత్సాగర పతంజలిచరితములలోఁ గలదు. అన్వర్థవ్యపదేశమగు నా కథాసరిత్సాగరమున వీరి చరిత, ఏమూలనో యణఁగియుండి కథాంతరతిరోహితమై మన దేశమునఁ దగినవ్యాప్తి నొందదయ్యె. సిద్ధాంతకౌముదిప్రతులు కొన్నిట 'లఘుత్రిముని కల్పతరు' వనుపేర నీచరితము కొంత ప్రకటితమై కాన నగును.

కాని యందును నేతత్కథానుబద్ధము లగునంశములు రేఖా రూపమున మాత్రమే యుపపాదింపఁబడినవి. కాఁగా నితరుల మాట యటుండ శాబ్దికు లగుపండితులకుసయితము పెక్కు మంది కీచరితము పరిచితము కాకుండుట సంభవించినది. ఆలోటు నేఁటితోఁ దీఱినది.

ఈచరితము సర్వజనసంవేద్యము కాఁదగునని వ్యాకరణ మూర్తులగు వేదుల సూర్యనారాయణశాస్త్రులవారు కుతూహలపడుటయే యీకృతి యవతరించుటకు మొదటి కారణము. వీరు ప్రస్తుతకృతినాయకులగు మహామహోపాధ్యాయుల యంతేవాసివర్గమునఁ బ్రథమకోటి కెక్కినవారు. శిష్యులతోఁడఁ గూడి శబ్దవిద్యాసాగరము మథించుటయే జీవితపరమార్థముగ నెంచుకొన్నవారు. మునిత్రయమునే మూర్తిత్రయముగ నారాధించుదీక్ష వహించియున్నవారు. తన్నందినవారు తనంత లగునట్లు శిష్యపరంపర ననుగ్రహించుచున్న కృతార్థులు. వీరు తమ కుతూహలమును నాత్మప్రశిష్యులగు వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారికిఁ దెలుపఁగా నట్టి గురుసంకల్పము చెవిని సోఁకినదే తడవుగా మన కవిగారు గ్రంథపరివర్తమున కుపక్రమించినారు.

వీరు గోదావరీమండల పండితులు. సంస్కృతాంధ్ర సాహితీరసజ్ఞులు. ఉభయభాషావ్యాకరణప్రవీణులు, బహుశ్రుతులు. సరసకవితాచాతురీసంభావితులు. సూర్యరాయాంధ్ర

నిఘంటు కార్యాలయమునఁ బదుమూఁడువత్సరములు ప్రధాన పండితులుగఁ బరిశ్రమించి యామూలచూడముగఁ బ్రాచీన కవిప్రయోగపరిశోధనము గావించిన యనుభవశాలులు. ఇట్టి విద్వత్కవి యీ మునిత్రయచరితమును గావ్యముగ సంతరింపఁ బూనుకొనుట మిక్కిలి యానందింపఁ దగినయంశము.

ఈపవిత్రచరిత్రము, ఏమూలనో మఱుఁగువడి యింత కాలముదనుక, ఏకవికంటను బడకుండుట యిక్కవియదృష్టము. ఈయనకంటనే పడుట మన యదృష్టము. ఎందుల కిట్లంటినో యీకావ్యము తిలకించిన చదువరులకే తేటతెల్లము కాఁగలదు.

వీరి కవితాస్రవంతి యతినిర్మలమయి మనోహరముగ జాలువాఱుచుండును. గొగ్గిపద్య మొక్కటియుఁ గానరాదు. రచనమంతయుఁ బ్రసాదగుణభరితము. ఆవాసభూమి కోనసీమ. ఆమీఁద వ్యాకరణపాండిత్యము. అయినను వీరికవిత నారికేళ పాకమునకు దూరమయినది. మధురాతిమధురమగు కోమల పాకము నాశ్రయించినది. 'నైవవ్యాకరణజ్ఞ మేవ పితర'మ్మను కొనుచుందుమే. నిత్యమును తక్కుటుక్కులతోను ధుక్కు తుక్కులతోను దంటాలుపడుచుండు నీమనీషికి నింతగా ముద్దు లొల్కు పద్దెము లల్లుపాటవ మెటు లబ్బెనదా యని నాలో నే నబ్బురపడుచుందును. ఇట్టివే వాసనావిశేషములు. పుణ్యవాసన లూరకపోవు టెట్లు ?

ఈగ్రంథమునఁ గథాంశములు చాలవఱకు మూలాను
సారముగనే యనువదింపఁబడినవి. మూలమునఁ గానవచ్చు పున
రుక్తులు మాత్రమిందుఁ బరిహరింపఁబడినవి. మఱియు నౌచితీ
పరిపోషమునకును స్వభావానురూప్యమునకును నచ్చటచ్చటఁ
గావింపఁబడిన యలంతిమార్పులు వీరివిచక్షణతను వెల్లడింపఁ
జాలియున్నవి. చదువరులు ముఖ్యముగా గమనింపఁదగినది
మఱొక్కవిశేషము గలదు. ఈకథాంశములన్నియు దేశకాలము
లనుబట్టి మనకు మిక్కిలి విప్రకృష్టములయినను నవియెల్ల నేఁడు
మనకన్నులయెదుట జరుగుచున్నటులును నెంతయు మనకను
భవసిద్ధములయినటులును గోచరింపఁజేయుటలో వీరి చాతుర్య
ము మిక్కిలి యెన్నఁదగినది. చదువరులకుఁ దన్మయత గలిగించి
రసావేశము నొదవించి, వారు నిర్భరానందపారవశ్యము నందు
నట్లు కావింపఁగల శక్తియే నిజమయిన కవితాశక్తి. ఇదియే మన
కవిగారికున్న ప్రధానసంపద. ఈశక్తిసంపద గలవారికవితయే
సజీవమై యలరారుచుండును. జీవకళాలాలిత్యముగల పద్యమొ
క్కటిదాని నిర్మించినఁ జాలును. నిర్జీవములు వేనవేలు దొంతర
లువెట్టినను దానఁ బ్రయోజన మిసుమంతయు నుండఁబోదు.
"ఒకరత్నముతో గులకఱాలు గంపెడయినను సరిగావు." ఈగ్రంథ
మున-వర్షోపవర్షుల కుటుంబస్థితి-వ్యాడీంద్రదత్తసమాగమము-
వరరుచిసమానయనము- వటుత్రయవిద్యాభ్యాసము- పాణిని
తపోవృత్తాంతము- పతంజలియవతారము- మహాభాష్య ప్రవచ

షము- మున్నగుభాగములు పరికించు సహృదయులకుఁ బైని నేఁజెప్పిన మాటలన్నియు సమ్మతములుకాక మానవు.

మఱియుఁ బాత్రపరిపోషమే కవితాశిల్పమునకు నికషోపలము. పాత్రము లేదో యొక రూపముతోఁ బాఠకులకు నయనగోచరములగుటయుఁ దత్పాత్రములచేఁ గవి పలికించినపలుకులు పాఠకశ్రుతి గోచరములగుటయు మాత్రమేకాను. ఆపలుకులవల్లనో తచ్చర్యలవల్లనో యచటి సంవిధానములవల్లనో కవిచే నుపపాదింపఁబడని యాయాపాత్రముల మానసికభావములుసయితము వాని వాని సూక్ష్మపరిణామములతోఁ జదువరుల మనోనేత్రమునకుఁ దేటతెల్లముగాఁ బొడఁగట్టవలయును. ఈశిల్పమునకును నితరశిల్పములకును నిదియే గొప్పభేదము. కవితాశిల్పమనఁగా నీవా నేనాయని సృష్టికర్తతో నెదుర్కొనుట. ఈమాటనే యొక్కచో భంగ్యంతరమున "బళిరశిల్పికులేంద్రబ్రహ్మను మీఱి తేపగిదిఁజేసితిర యీప్రతిమననుచు." (కళా-8-167.) అన్నాఁడు సూరనార్యుఁడు. ఆతావున మనము గ్రహింపఁదగినది దేవతాలయమున ద్వారపాలికా ప్రతిమను బరికించి దానిరామణీయకము నచటి యతీంద్రుఁడు మెచ్చుకొనుటమాత్రమే కాదు. తాను సంకల్పించినరీతిని నెట్టిలోటుపాటులొదవకుండ సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టిగాఁ దనకవితాశిల్పము రమణీయముగా నెఱవేఱిన దని సూరనార్యుఁడు తనలోఁదాను దృప్తిపడి సంతసించుటగా మనము సంభావింపవలయును. అది ప్రసం

గాంతరము- అటుండనిండు. ప్రకృతమున, వర్షోపవర్షులు, తత్పత్నులు, వసుదత్త, చంద్రగుప్తుఁడు, గోపకన్య, మున్నగు పాత్రములను దిద్దినతీఱును బరికించితిరా, కవిగారి శిల్పచాతురి సువ్యక్తము కాఁగలదు.

ఈగ్రంథమున మఱొక్కవిశేషము గలదు. చదువ మొదలిడితిమా తుదదాఁకఁ బోవలయునే గాని నడుమ నడుమ నాఁగుటకు మనసొప్పదు. ఉత్తరకథాభాగము లెట్లు ఘటిల్లినవో యనుమితిమీఱిన కుతూహలము చదువరి నాకర్షించుచుండును. ఇట్టియాకర్షణపద్ధతి మనకావ్యములందు మిక్కిలి యరుదు. అప్రకృతప్రసంగములును ననావశ్యకవర్ణనములును దాఁపురించినచో నట్టికుతూహలము కుంటువడుట సహజము. ఇందట్టి దీర్ఘప్రసంగములుగాని దీర్ఘవర్ణనములుగాని కానరావు. ఉన్నవర్ణనములు చాలవఱకు స్వభావోక్తిసంభావితములై పరిమితముగానుండును. కాని చతుర్థాశ్వాసమున (120—160) మాత్రము వర్ణనఘట్ట మొక్కటిసుదీర్ఘమై కన్పట్టుచున్నది. ఇందుఁ జంద్రగుప్తుఁడనువిప్రుఁడు తనభార్యలకు గర్భిణులకుఁ గావించు పుంసవనసీమంతాదిసంస్కారములు సాంగోపాంగ క్రియాకలాపముతో వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఈసంస్కారముల నింతగా వర్ణింపక యవి యెల్ల యథావిధిగ జరుపఁబడినటులు సంగ్రహముగఁ దెలిపి విడిచినచోఁ గథానుసంధానమున కించుకయు నడ్డంకి లేకపోయెడిది. కాని యీగర్భవతులయందు వర

రుచి, భట్టి, విక్రమార్కుఁడు, భర్తృహరి, యనునలువురుచు నుదయింతురు. వీరు దిగంతవిశ్రాంతమగు ప్రఖ్యాతిగడింపఁదగి నవారు. ఇట్టివారి జననములు మిక్కిలి యసాధారణములనియుఁ గడుంగడుఁ బవిత్రములనియు నిరూపించుట యుచితమను తలంపుతో మనకవిగారు మూలమున లేకున్నను వర్ణనమును విడువఁ జాలరయిరని తోఁచుచున్నది. అదియుచు గాక యిట్టి శాస్త్రీయసాంప్రదాయిక ప్రక్రియలందుఁ గవికిఁగూడ నభిరుచియు నాదరాతిశయమును మెండుగ నున్నయెడ నిట్టివి యుపేక్షింపఁ బడుటయు దుర్ఘటమగును. ఏగ్రంథమునయిన సూక్ష్మదృష్టిని బరికించినచోఁ దత్కృతికర్తకుఁ గల యభిరుచులు కొన్నియయిన గోచరింపకమానవు. ఈకృతికర్తకు వ్యాకరణశాస్త్రము పయి నాదరము మెండని యీవఱకు సూచించియుంటిని. నిత్యపరిచితములగు నావ్యాకరణ ప్రసంగములును నిఘంటునిర్మాణ సరణులును గవిని విడువక యెట్లు వెన్నాడినవో యీక్రింది పద్యములు తెలుపఁగలవు.

క. నిపతింపఁగ స్త్రీపుంస
ప్రపంచమును ద్వంద్వములుగ రతిపతి; మధుఁడుఁగ
నిపుణుండయి రాత్రిందివ
మెపుడును రతిఁగూర్చు నవ్యయీభావముగన్.

(4—102.)

గీ. జనకశబ్దభవం* 'బన్న'శబ్దమంద్రు
తండ్రి యంతటివాఁడౌటఁ దద్భవాఖ్యఁ
బూను నగ్రజుఁ డాగమంబులుఁ దదర్థ
మే వచింపవె "పితృసమో జ్యేష్ఠ"యనుచు. (1—37.)

శబ్దవిద్యామూలపురుషులగు మహర్షుల కథానాయకత్వమునకును, వైయాకరణసార్వభౌములై కళాప్రపూర్ణులగు మహామహోపాధ్యాయుల కృతిపతిత్వమునకును, గృతికర్త గావించిన శబ్దశాస్త్ర పరిశ్రమంబునకును ననుగుణముగా నయమ నయమ నీకృతియందు నిట్టి వ్యాకరణవిషయములు వర్ణనములందు బాధింపఁబడుటయు మిక్కిలి సముచితముగానే పొడఁగట్టుచుండును. ఈకావ్యమున భాష సయితము పైని జూపిన సన్నివేశమున కనురూపమయినదే. సంస్కృతాంధ్రవ్యాకరణ సాధితములయి యసాధారణములగు శబ్దములు వీరికవితలోఁ దఱచుగ దొరలుచుండును. అసాధారణములని య య్యవిలోకవ్యవహారదూరములై యప్రసిద్ధములుమాత్రము కానేరవు. వీలువెంబడి వ్యవహారసన్నికర్షమును నర్థస్ఫురణమును దొలఁగకుండునట్టి ప్రౌఢభంగిని విశేషరూపములఁ బ్రయోగించుట వీరికభ్యాసము. ఈ భాషాపటుత్వము గ్రంథమునం దెల్లయెడలఁ దెల్లమగును.

మఱొక్కయంశము; సాధారణముగాఁ గవులు తమకు ముందు వెలసిన గ్రంథరాజముల సావధానముగఁ జూచుటయు,

*విశాఖపట్టణమండలమునఁ దండ్రిని 'అన్నా'యని పిలుచువాడుకకలదు.

సందుఁ డమకెక్కుడు మక్కువగలవానిని మరల మరలఁ దిలకించుటయు నట్టి సాదరపునఃపునరాలోకనమునఁ బూర్వకవుల వర్ణనరీతులో కల్పనమార్గములో భావభంగులో భాషాపద్ధతులో యేవో కొన్ని తమతమ యభిరుచులనుబట్టి వీరి బుద్ధికి హత్తుచుండుటయు వీరు తిరిగి కావ్యములనిర్మించుపట్టున నాయా సందర్భములందుఁ బ్రాక్తనసంస్కారమునుబట్టి పూర్వకవుల పోకడలే స్మృతిపథంబునఁ దిరుగులాడి యందుఁ గొన్ని యతర్కితముగను నప్రయత్నముగను ననివార్యముగను నర్వాచీనులకవితలోఁ బ్రతిఫలించుటయు సహజము. సర్వసంప్రతిపన్నము. పూర్వకవుల మార్గములనే యున్నవాని నున్నట్టుగ నుత్తరోత్తరకవులు దించుచున్నచోఁ బాడినదే పాటగా నయ్యది రోఁతపుట్టింపకమానదు గాని సంస్కారబలంబున ననివార్యములయి స్ఫురించిన యాపూర్వచ్ఛాయలను నాత్మోపజ్ఞాసిద్ధంబు లగుకవితాచ్ఛాయలతో మేళవించి సంతరించినయెడ రామణీయకము పెరుఁగునే గాని తఱుఁగనేరదు. ఈవివేచనము సేయక కొందఱు విమర్శకులు కృతిపరిశీలనముఁ గావింపఁబూని 'అనుకృతులనియో, అనుసృతుల'నియో పేరువెట్టి వానినెల్ల నిరసించుచుండుట యీ నడుమ నొక బాటగా నేర్పడినది. మెచ్చుకొనఁదగినచో నొచ్చుకొనువారి నే మనఁగలము ? సరకు చాలక యెరవు తెచ్చినదా ? లేక యనివార్యమయి కవికి స్ఫురించినదా ? అని వివేచింపఁదగును గాని సాదృశ్యమగపడినమాత్రాన దోషము నాపాదించుట తగనిపని యని నాయభిప్రాయము.

నామెఱుక కందినంతలో ననితరసాధారణ మనఁదగిన విశేష మొక్కటి యీవిద్వత్కవికిఁ గలదు. శాబ్దికముగఁగాని ఆర్థికముగఁగాని యేదే నొకజిజ్ఞాసాప్రసంగము కలిగినపుడు ప్రస్తుత సందేహమునకు నివారకంబుగాఁ బ్రాచీనకవి తల్లజుల మతమెట్టిదో యనుప్రశ్న ముదయించినదే తడవుగా నెన్నిటినో ప్రామాణికప్రయోగములను గుప్పలుతిప్పలుగా వీరు ప్రదర్శించుచుందురు. ఈశక్తి మిక్కిలి యద్భుతావహము. ప్రాచీన కృతులను సూక్ష్మమార్గమునఁ బరిశీలించుటయు నం దెట్టి విశేష మగపడినను నద్దానిని సరసముగా గ్రహించుటయు గ్రహించిన దానిని మఱి విడువకుండ ధారణసేయుటయు నట్టిది సమయమునకు స్ఫురించుటయు నను నిట్టి విశేషగుణములన్నియు నొకేబుద్ధి కలవడుట మిక్కిలి యరుదు. కవితావిషయములం దెట్టి చర్చ యేర్పడినను నద్దానికి సాధకముగనో బాధకముగనో ప్రాచీన మత నిరూపకమగు ప్రయోగపరంపర వెనువెంటనే వీరిబుద్ధికి స్ఫురించి తీఱవలసినదే. ఒక్కొకమేధ యొక్కొకవిషయమున నిశితమైయుండుట ప్రకృతిలక్షణము.

ప్రాచీనకవులలోఁ బింగళి సూరనార్యుని కవితాసరణి యందు వీరికిఁ బ్రీతి మిక్కుటమని యీగ్రంథమునందలి కొన్ని తావులనుబట్టి గోచరించును. ఇందు వర్షుని ధర్మపత్ని గవ్వయేని గడింపఁజాలని భర్తతోఁ బరమమూర్ఖునితోఁ గాఁపురము సేయుచుఁ గడుంగడు బీదతన మనుభవించుచు మరియాద నిలు

పుటకు దనభూషణము లెల్ల నొక్కటొక్కటిగా గృహకృత్యము కయి భర్తకు సమర్పించిన దని నిరూపించుపట్టున—కళాపూర్ణో దయమున నిట్టి సందర్భముననే యిటులే భర్తకుఁదోడ్పడి గృహిణీధర్మము నిర్వర్తించి లోకుల మెప్పు నందిన యలఘువ్రతుని ధర్మపత్న్నుల ప్రవర్తనము మన జ్ఞప్తికిఁ దగులుచుండును. క్రింది పద్యములు తిలకింపుఁడు.

క. మంగళగళసూత్రము పసు
పుంగుంకుమమాత్రె మఖిలమునకు మిగిలినఁ
మంగళరూపమ్మున న
య్యంగన గననా సతీత్వ మట్టిద కాదే. (ముని. 1-24)

సీ. మామగా రొసఁగిన మణికంకణాదుల
జన్నె పట్టెను భర్త జడిమ దొలఁగ
నత్త యిచ్చినసువర్ణాపీడ మమ్మి తీ
ర్పదె బంధుభుక్తి కేర్పడినయప్పు
తండ్రి పెట్టిన మణిస్థగితహేమవిభూష
లప్పించెఁ బ్రాణేశుఁ డడిగె ననుచు
తల్లి యొసంగు ముక్తాలలంతిక యిచ్చె
విభుఁడు గోరఁగ దినవెచ్చమునకుఁ
గీ. జిల్లరవిభూష లన్నియు నిల్లుదీర్ప
వెలితిరాకుండ నొండొండు వెచ్చపెట్టె

నేఁటికిని గ్రొత్తకోడ ల ట్లేటికైన
మాఱుమాటాడ వెఱపొందు మగనినుడికి. (ముని. 1-33)

చ. మగఁడు సిరుల్ గడించుచునుమన్న నసొదలఁదాల్చునాఁట నే
మగువయు మాటఁదాఁటదు సమంచితసేవల నెట్లు దన్న, ది
ట్లగణితనిస్వతాభహతుఁ డౌపతిఁ బాయ కహర్ది వంబు మె
చ్చుగఁబఁచర్యసల్పుసతిఁజూచితి మేమెన్నటనేనిమెన్నఁడేన్.
(ముని. 1-35)

ఉ. మంగళసూత్ర మొక్కటియెమాని సమస్తవిభూషణంబులున్
రంగదభంగురప్రణయరమ్యతనొండొరుమీఱ నూఘ్చచున్
బొంగుచుఁ దెచ్చిముందటనుబ్రోవిడు కాంతలరూపుతొంటికం
టెంగరఁగించెఁ గాంతుఁ బ్రకటీకృతభక్తిమె సొమ్ముసాధ్వికిన్.

ఉ. సొమ్ములు వేఁడిపుచ్చుకొను చోట్ల సపత్నుల మత్సరంబులో
కమ్మున నెచ్చటం గలదుగాని నిజాభరణంబులెల్లఁ దా
రిమ్మెయినాథు వెచ్చమునకిచ్చుట కొండొరుమీఱుపుణ్యపుం
గొమ్మలు వీరెయంచు జనకోటి నుతించెను వారిన త్తఱిన్.
(కళా. 6-87-89.)

మఱియు నీ వర్షభార్యను నైశ్వర్యగర్వితయగు తోడికో డలు మిక్కిలి యసమ్మతితో నిరసనముతోఁ జులకన సేయుసంద ర్భమున, కళాపూర్ణోదయమున సుగాత్రి తల్లి నిరర్థుఁడయి తన యింటనున్న యల్లుని శాలీనుని నిరసించుచుఁ జులకనసేయు ప్రసంగములు పాఠకుల మనోవీథిని సంచరింపకమానవు.

ఉ. వియ్యపురాలటుల్ తినెడువేళకు వచ్చుటె కాని యింత సా
హాయ్యముసేయ దాఁడుదికదా పసిపాప విలాపమొదఁగా
నుయ్యెల నూఁపరాదొ జలమొక్కపనంబెఁడు తేరరాదొ తే
దెయ్యెడ నిట్టిదంచు గణియించు గరాసయి తోడికోడలిన్.

(ముని. 1-51.)

ఉ. ఇట్టి నిరర్థు నెందుఁగన మేమనఁబోయిన నీవు మిక్కిలిం
దిట్టెదు నాదుసంపదకు దిక్కగుచున్మగమొల్క నీకిఁకం
బుట్టునొ యాటిమే నితని పోడిమిఁ గంటిమ వట్టిగొడ్డుతా
కట్టితఁ డెంతయున్న నినుఁ గాఱియవెట్టుట వెళ్లఁగొట్టినన్.

ఉ. పూవులతోఁటకైన నటువోయి విచారముచేసి రమ్మసం
గా వలయుంగదాయనుచు గారవమొప్పఁగ నట్లుపిల్చి ము
న్నావిధి కంపియుందుఁ గలయట్టి పనుల్సకలంబుఁజేయ నే
ర్పావహిలంగఁదా నతని నంతటఁ గట్టడసేసెఁ జేసినన్.

(కళా. 4-74-75.)

మఱియు వ్యాడీంద్రదత్తులు వరరుచిని నేకసంథాగ్రహణశీలుని బ్రహ్మచారి నన్వేషించి తెచ్చి వర్షునియెదుట నిలువఁబెట్టిన సందర్భముఁ దిలకించునపుడు కళాపూర్ణోదయమున శారదాపీఠమున వేదోపాధ్యాయులును మణికంధరుండును నిష్టగోష్ఠి నడపుచుండ నచటికేతెంచి నిలువంబడిన యా బ్రహ్మచారి మన కన్నులకు గోచరించును. చూడుఁడు——

సీ. శీర్షంబునం బంచశిఖలు పొల్పార మే
ధావి బొట్టు నొసంటఁ దళుకులొలుక
నిద్దంపుఁ బసనిజన్నిద మజినంబుతోఁ
బెనఁగి యురోభాగమును భజింపఁ
గటిని మౌంజీబంధకౌపీనముల నును
పసుపురం గపరంజి మిసిమిగూర్పఁ
బాలాశదండ మంభఃపూర్ణకలశంబు
సవ్యాపసవ్య హస్తముల మెఱయ

గీ. బ్రహ్మచర్యంబు మూర్తమై వచ్చునట్లు
తోడఁ జనుదెంచు వరరుచిఁ దొలుత గురుని
పత్నికెఱిఁగించి యెఱిఁగించి వర్షు డాసి
మ్రొక్కి మ్రొక్కించి రయ్యిద్దఱొక్కమాఱు.

(ముని. 1-148.)

సీ. మెఱుఁగారు ముంజయు మేని కోమలికంబుఁ
గడుఁ దిట్టగుణము గుల్కెడు మొగంబుఁ
బసపుగోచుల యొప్పు బ్రహ్మతేజంబును
జారు కృష్ణాజినధారణంబుఁ
దళుకు జన్నిదము మేధావిబొట్టును జన్ని
పట్టెవర్ధనమును జట్టితడుపు
మొలవంకయుంగరంబులసొంపు దండపుఁ
గోలయు సన్నపు వ్రేలుసిగయు

గీ. నొప్పు బ్రహ్మచారి యొకఁ డేఁగుదెంచెఁ బు
స్తకముఁ గొంచు మిగుల సంభ్రమమున
నొజ్జ యతనిఁ జూచి యోరి యేమిర కడు
నాలసించి తనియె ననిన నతఁడు. . (కళా. 4-44.)

మన పూర్వకవులు సామాన్యముగ నాగరపద్ధతులనే గాని జానపదజీవితముల వర్ణింపనొల్లరు. ఐశ్వర్యమునేగాని బీదతనము వర్ణింపఁజాలరు. సార్వభౌముల సౌధరాజములేగాని పేదగేస్తుల పూరికొంపలు వీరి నేత్రములకు గోచరింపవు నిజమారసినచోఁ గవి భావనాసంపత్తిగల ప్రతిభాశాలియయినచోఁ గావ్యమున నిర్మితంబులగు సౌధరాజములకంటె బీదవారి పూరియిండ్లే చదువరి నెక్కుడుగ నాకర్షింపఁగలవు. ఉదాత్తవస్తువుల వర్ణించుటకంటె సామాన్యవస్తువులను వర్ణించుటయందే కవికి నెక్కువ ప్రౌఢి యావశ్యకము. యౌవనమును వర్ణించినవారు వేనవేలు కలరు. వార్ధకమును వర్ణించినవారు మిక్కిలి యరుదు. తద్వర్ణనము ప్రసక్తమయినను ప్రజ్ఞాకౌశలము చాలక చల్లగా జాఱవిడుతురు. కళాపూర్ణోదయమున మణిస్తంభుఁడు కలభాషిణిని మృగేంద్రవాహనాలయంబునకుఁ గొంపోయినతఱిని నచటి మండపమున సుముఖాసత్తిని దొంబదేండ్ల ముదుసలిని స్వభావోచితముగఁ గలభాషిణికే కాక యామెతోపాటు మనకుఁ గూడ సూరనార్యుఁ డెట్లు సాక్షాత్కరింపఁజేసినాఁడో యాచోటు తిలకింపుఁడు. "పసిమి పోనెండిన... ..."(కళా. 3-83.)

ప్రకృతకావ్యమున నిజువేదయగు వర్షోపాధ్యాయు పర్ణకుటీరమునకు సపరివారుఁడై నందరాజు చేరుసందర్భమున దత్కుటీరము మన లోచనంబుల కెట్లు గోచరించుచున్నదో యీ క్రింది పద్యముం దిలకింపుఁడు.

సీ. చెదపుర్వుగమి గ్రసించిన కప్పునుండి యాఁ
పాసనానల ధూమపటలి నెడల
ముంజూరిలకు వంగిపోవుట లోనికి
వచ్చి యేఁగెడువారు వంగిమసల
గోడలమాఱు నాల్గుదెసల నిల్పిన
కంపపెందడుకలు గాలిఁ గదల
నుసిగాలి లోపలి పస మాసి నిట్టర్రా
డోకప్రక్క కొక్కింత యొఱగియుండ

గీ. గోమయవిలేపనంబు గ్రముగ్గులునుమాత్ర
మమర దారిద్ర్యదేవీ విహారసౌధ
మనఁదగిన వర్షగురుప్రాఁతయాకుటిల్లు
లోచనంబుల కెదురుగా గోచరింప.

(ముని. 1-180.)

స్వభావోక్తిసహితము యినచో సర్వము నాకర్షక ము యానందదాయకమగుట యసుభవరహస్యము.

మఱియు నిక్కవికిం జిత్రకవితాకుతుకమున్నను నద్దానిని దలుచుగాఁ బ్రసరింపనీక దానికుచితమయి పరిమితమగు స్థానము నీకృతియందుఁ గల్పించియుండుట చదువరులు చూడఁగలరు. ఒక్కవిశేషము; ఇందుఁ జిత్రకవితాచ్ఛాయ లగపడినతావులం దెల్ల మిక్కిలి యౌచిత్యము గోచరించి యాతావున నిట్టిచిత్రరచనము సేయక తప్పదను భావము చదువరులకుఁ దోఁచుచుండును. అది ప్రౌఢులకుఁ జెందఁదగిన ప్రజ్ఞాకౌశలము.

వ్యాడీంద్రదత్తులు బాలవటువులు వర్షోపాధ్యాయులకుఁ బ్రణమిల్లు సన్నివేశముఁ బఱికింపుఁడు.

క. కని వినయము భయమును మన
మునఁ బెనఁగొనఁ గరయుగమును మొగిడిచి నిటలం
బున నిడికొని యిలఁ బడి నతు
లనఘులు వటు లపుడు సలిపి రపరిమితముగన్.

(ముని. 1-113.)

ఇది సర్వలఘుకందము. శిష్యులు గురువుల సన్నిధికేఁగి నమస్కరించు సమయమున సరళమయిన సర్వలఘుమార్గమే యవలంబింపఁ దగినది. అట్టియెడ శిష్యులు సంకుచితాంగులయి శాంతచిత్తులయి వినయము సూపఁదగును గాని నిలువున నిలుచుండి గడబిడ సేయరాదు. ఈపద్యమున దీర్ఘములుగాని సంయుక్తవర్ణములుగాని వర్ణగురుత్వ సంపాదకములయిన వేఱు గడ

బిడలుగాని లేకుండుట ప్రణామవినయమును దేటతెల్లముగఁ జూపుచుండుట మిక్కిలి రమణీయము.

చ. శివ, పరమేశ, పావన, యజేయగతిక్రమ, దాంతమోహనా
భవ, నగచాప, దేవబలపాలకజన్య, శరీరకాంతివై
భవజితపారదా, వరకృపా, కృతిధర్మపరా, రమాజశా
ర్రవ, ధరజామనోవనజరంజదహస్కర, నాగబంధనా.

(ముని. 3-109.)

పతంజలి తపంబునకుమెచ్చి శంకరుఁడు సాక్షాత్కరింప నాపతంజలి పరమేశుని స్తుతించు ఘట్టమున నీపద్యము గలదు. బంధకవితాశ్రయములగు పద్యములు సరళములయి యుండుట సామాన్యము కాదు. అక్కఱమాలిన పదములఁ గూర్చినంగాని యవి యాయాబంధముల కనుపడుట దుర్ఘటము. ఈపద్యముం జదువునపుడింతేదియో బంధకవితకుఁ జెందినదను భావము శైలినిబట్టి స్ఫురింపనే స్ఫురింపదు. పద్యాంతమున 'నాగబంధనా'యను విశేషణము నారసి సంశయించి పరిశీలించినం గాని యిది నాగబంధమునఁ గూర్పఁబడినటులు తెలియనే తెలియదు. బంధకవితలో నిట్టిసారళ్యము సంపాదించుట కెంతటి కౌశలముండఁదగునో పరిశీలకులే యూహింపఁగలరు. మఱియు నీపతంజలి శేషావతార మగుటచే నిప్పట్టునఁ బతంజలి నాగబంధనుఁడగు పరమేశ్వరునిగూర్చి కావించుస్తుతి నాగబంధగ్రథితమయి యుం

డుటలోని తదౌచిత్యమును నానురూప్యమును మెచ్చుకొనఁ దగినవి.

మఱియు శాస్త్రములకలిమికై జీవితములు దారవోసిన మన పూర్వుల విద్యావిషయకంబులగు నాస్థాసావస్థ్యములును భారతీయగురుకులముల యౌన్నత్యమును నిందు నిపుణముగా నిరూపింపఁబడినవి భారతీయసంప్రదాయమున గురుభక్తియు శిష్యవత్సలతయు నెట్లు ప్రవర్తిల్లినవో పెక్కుతావుల విశదపఱుపఁబడినవి. అంతియగాక యాశిష్యులకు గురుపత్నుల యెడ మాతృభక్తియు నాగురుపత్నులకు శిష్యులయెడఁ బుత్రవాత్సల్యమును నిందుఁ బ్రదర్శింపఁబడినవానిని బఠికించితిమా, యొడలు పులకరించును. చిత్తము ద్రవించును.

ఇందు వాకోవాక్యరూపమ్మున నడచినపద్యములు కొన్ని గలవు. ఒకేవాక్యముగాక చిన్నచిన్న వాక్యములు పెక్కిటితోఁ బద్యముం గూర్చుటలో నొక యందము గలదు. అందును నావాక్యములు ప్రశ్నోత్తరరూపము లయినచో నాపద్యమున కెంతో హృద్యత యేర్పడును. గ్రంథవిస్తరసంకోచముచే నిట్టివానికి మచ్చులు చూపనయితిని.

ఇక్కవిగారు వేంకటేశ్వరశతకము, శబరశంకరవిలాసము, జీమూతవాహనచరితము, సుబ్బరాయసుధీమణియశశ్చంద్రిక మున్నగు మఱికొన్నికృతు లీవఱకే ప్రకటించియుండిరి.

ప్రస్తుతము శంకరవిజయము రచించుచున్నట్టులు వినికిడి. దానిం గూడ నవిలంబితముగ సమాప్తినొందించిన సంతసింపఁగలము.

ఈగ్రంథస్వరూపమును నాకుఁ దోఁచినరీతిని సంగ్రహముగ నుపపాదించితిని. సావధానముగఁ బరికించు సరసులు నాకన్న హెచ్చుగా మెచ్చుకొందు రని విశ్వసింతును.

శివాయ గురవేనమః

గుంటూరు,
15–3–1943.

దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రి,
ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్పండితుఁడు.

శ్రీగురుమూర్తయేనమః.

కథాసంగ్రహము.



శా. కలముం జేతనుబట్టిపద్యమనియేకాసంతయుఁ వ్రాయఁగాఁ,
దలఁపుం జెందిన ముందు మ్రొక్కవలెఁగాదా సంస్కృ
తాంధ్రమ్ములన్
గలమర్మంబులు నాకుఁ జెప్పి కవితానైపుణ్యముం నేర్పుచా
వలిలక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగురుదేవస్వామికిన్ భక్తితోన్.

ధర్మాత్ముఁడగునందరాజు పాటలీపుత్రమును బాలించు చుండునాఁడు తత్పురము నంటి యుండునొకయగ్రహారమున మహావిద్వాంసుఁడగుశంకరస్వామి యను బ్రాహ్మణునకు "వర్షుఁడు, ఉపవర్షుఁడు" అను నిరువురు కొమరులు పుట్టిరి. వారిలో ఉపవర్షుఁడు మహావిద్వాంసుఁడు, కీర్తిశాలి, ధనవంతుఁడు. పెద్దవాఁడగు వర్షుఁడు జడుఁడు, మూర్ఖుఁడునై యుండెను. తండ్రిప్రసిద్ధి విని వర్షుఁడును నంతవాఁడగు నని యొకబ్రాహ్మణుఁడు వివేకవతియు, మహాసాధ్వియు, రూపవతియు నగు తన పుత్రికనిచ్చిపెండ్లిచేసి సకలవైభవములతోసారె లిచ్చిపంపెను. ఆమెయు బుద్ధిజడిమతక్క నేదోషములేని తనపతిని దైవముగా నెంచి సేవించుచు సంసారయాత్రకుఁ దననగలు భర్త కర్పించి మంగళసూత్రము తానును మిగిలెను. వర్షుఁడును భిక్ష్యమగు

సకలసంపదలు వెచ్చపెట్టి జీర్ణగృహమున భార్యయుఁ దానును గాలము పుచ్చుచుండెను.

ఉపవర్షుని వివాహానంతరము తలిదండ్రులు యశశ్శేషులైరి. అన్న లేవడి గాంచఁజాలక ఉపవర్షుఁడు మంచిమాటలచే భార్యనొప్పించి యన్నను వదినెనుదెచ్చి చిరకాలముభరించెను. ఉపవర్షునిభార్య కిష్టములేదు; కాని భర్తృభయమున నంగీకరించెను. ఈరీతిగాఁ బండ్రెండేఁడులు గడచినవి. వర్షాకాలమున నాదేశస్త్రీలు, వేసవి నెండపీడయు, శీతకాలమునఁ జలిబాధయుఁ గలుగకుండుటకై బెల్లము పిండి కలిపి గుహ్యావయవరూపముగా నొక భక్ష్యము చేసి దానిని బ్రాహ్మణునకు దానమిచ్చు నాచారము కలదఁట. కాని దానిని బ్రతిగ్రహింప నెవఁడును రాఁడఁట. ఉపవర్షునిభార్య పదమూఁడవయేఁట వచ్చిన వానకాలమున నావ్రత మాచరించి యావ్రతభక్ష్యము సమాయికుఁడగు బావగారికి దాన మిచ్చెను. అది యందుకొని వర్షుఁడింటికి రాఁగానే యతనిభార్య యాపరాభవము సైఁపఁజాలక యేడ్చి, మగనిని నిందించి యుపశమించెను. శాంతించి క్షమాపణకోరెను. ఆరాత్రి వగచి వగచి వర్షుఁడు విద్య నార్జింపఁ దీవ్రవాంఛ పొడమి హిమగిరికిఁ దపం బొనరింపఁ జనెను. తెల్లవాఱినది, భర్త కనరామిని బెద్దపెట్టున నేడ్చుచుండు వదినె నుపవర్షుఁ డూరార్చి నాతోఁ జెప్పియేవెళ్లెను. కొలఁది కాలమున వచ్చునని చెప్పి భక్తిపెంపున నాయమఁ గాపాడు

చుండెను. అయిదేండ్లకు వర్షుఁడు వచ్చెను. ఉపవర్షుఁడును భార్యయు వదినెయుఁ బూజించిరి. సేదదేఱినతరువాత 'హిమగిరిపైఁ గుమారస్వామిఁ గూర్చి తపస్సుచేసితి ననియు, నా దేవుఁడు ప్రత్యక్షమై శ్రుతధరుఁడు (ఏకసంధాగ్రాహి) అగువటువకు ఓంకారపూర్వముగా వేదము చెప్ప నారంభింప సకల వేదశాస్త్రములు నీబుద్ధిని స్ఫురించు నని వర మిచ్చెననియుఁ దెలిపి తనశిథిలగృహముచెంత నొకపర్ణశాల కట్టుకొని తపస్సు చేసికొనుచుండును.

వేతసపురమున మహాపండితులగు దేవస్వామికరంభులను నిద్దఱన్నదమ్ము లుండువారు. దేవస్వామికి ఇంద్రదత్తుఁడు కరంభునకు వ్యాడియను పుత్రులు గలిగినపిదపఁ గరంభుండు మరణింప నాదుఃఖమోర్వఁజాలక దేవస్వామి మహాప్రస్థాన మొనర్చి శరీరమువాసెను. అంత వారిద్దఱభార్యలు సహగమనము చేసిరి. పసివారగు వ్యాడీంద్రదత్తులు దిక్కులేక వగచి వగచి తండ్రుల పాండిత్యమువిని సంపాదింపఁగోరుచు గుమారస్వామిని గూర్చి తపముచేసిరి. స్వామి ప్రత్యక్షమై 'పాటలీపుత్రమున నున్న వర్షోపాధ్యాయుఁడు మీరు కోరిన సకలవిద్యలు నేర్పును. పొండని చెప్పి యంతర్హితుఁడయ్యెను. వారు పాటలీపుత్రమున కరిగి వర్షపత్నివలన వృత్తాంతమంతయు నెఱింగి గుఁడుని దర్శించి కుమారవరమింతవఱకు సరిపడినదిగదా! ఆ శ్రుతధరుఁడుమాత్రమేల లభింపఁడని దేశములన్నియుఁ దిరిగి తిరిగి యొందును

గానక విసివి వచ్చుచు దారిలోఁ గౌశాంబి యనుపురము కా
రానందు భోజనార్థులై యేఁగి భర్త మరణించి యొంటికొడుకు
తోనున్న యొక బ్రాహ్మణియింట భుజించి మార్గాయాసమున
వీథియరుఁగుపైఁ బరుండిరి. అంతలోఁ గొంతదూరమున మద్దెల
చప్పుడు వినఁబడునంత నాయింటియావె కొడుకు నక్కునఁ
జేర్చికొని 'నీతండ్రికి మిత్రుఁడగు నందుఁడనునటుఁ డీరేయి నా
ట్యము చేయుచున్నాఁడు. మీతండ్రి మరణించుటచే మనయిం
టికి రాలేదు' అని తన భర్తృమరణమువలనఁ గలిగిన లోపము
తలఁచుకొని యేడ్చుచుండ నాబిడ్డ 'అమ్మా! నేనాట్యము చూచి
వచ్చి యంతయు నీయొద్ద నాడిచూపెదను,అని యూరార్చుచుం
డెను. వ్యాడి యదివిని త్రుళ్లిపడి లేచి వచ్చి చూచినది చూచినట్లు
తెలుపఁగలవా ? అని యడుగ; నాయిల్లాలు నాయనా ! వీఁడు
శ్రుతధరుఁడనెను. వ్యాడియుఁ బ్రాతిశాఖ్యమొకటి చదివి య
ప్పగింపుమన వెంటనే యాబాలుఁడు చదివెను. వ్యాడీంద్రదత్తు
లకుఁ బ్రాణములు కుదుటఁబడినవి. అచ్చెరువుతో నాబాలుని
వెంట నాట్యముచూడ వారును జనిరి. చూచిరి. ప్రొద్దుట నా
బాలుఁడు తల్లికడ రాత్రిచూచినదియెల్ల నాడిచూప నదియెల్ల
సరిపడియుండుట కచ్చెరుపడి యాయమతోఁ దమవృత్తాంతమం
తయుఁ దెలిపిరి. ఆయమయు అగ్నిశిఖుఁడు, సోమదత్తుఁడను
నామద్వయముతో ఋగ్యజుషంబులు నేర్చి యీపురాధిపుని
పూజలఁ దనియుచుఁ దనభర్త యుండువాఁడనియు, నీబిడ్డ కైద

వయేఁడు వచ్చునంత దివికరిగెననియుఁ దెలిపి—వీఁడుపుట్టినతో డనే వీఁడు శ్రుతధరుఁడగుననియు, వర్ష శిష్యుఁడై వ్యాకరణశా స్త్రము పెంపొందించు ననియు 'వరరుచి, కాత్యాయనుఁడు' అను నామముల లోకమునఁ బ్రసిద్ధుఁడగుననియు ఆకాశవాణి వినవచ్చెను. మీపలుకులలో వర్షుఁడను గురువున్నాఁడనిరి; ఆతని యొద్దకుఁ గొనిపోయి విద్యలు నేర్పింపుఁడని పలికెను. మఱు నాఁడే వానికుపనయనము సేసి వెంటఁబెట్టుకొని వ్యాడీంద్రద త్తులు గురుసన్నిధి చేర్చి వర్షునివలనఁ గుమారాదిష్టప్రకారము న నేక, ద్వి, త్రిసంధలతో వరరుచివ్యాడీంద్రదత్తులు వేదము లన్నియు నేర్చుకొనిరి, శిక్షపూర్తియయినది. వ్యాకరణ మారం భింపనుండ—వారివిద్యాక్రమ మానోట నానోట నందరాజు నకుఁ దెలిసి చూడవచ్చి పరీక్షించి చూచి యచ్చెరువడి సశి ష్యుఁడగువర్షుని నేనుఁగునెక్కించి యాస్థానమునకుఁ దెచ్చి కన కాభిషేకము సేసి ప్రతిదిన మొక వరహానర్పింతునని చెప్పి సకల వైభవసమృద్ధమగు నొక మందిరమునిచ్చి, కాత్యాయనాముల కుఁ గానుక లిచ్చి యంపెను.

ద్వితీయాశ్వాసము.

వర్షుఁడు నూత్నగృహమునఁ బ్రవేశించెను. సకలవైభవ ములతో వర్ష పత్ని లక్ష్మివలె గృహమున మసలుచు నిరతా న్నదానమునఁ బేరుమోసెను. ఆమూవురు శిష్యులే పుత్రులని వారిని దల్లివలెఁ బోషించుచుండెను. వేదాంగములాఱును గా

త్యాయనాదులు పూర్తిసేసిరి. ఆవార్తదెలిసి పెక్కురు విద్యార్థులు వచ్చి వర్షునకు శుశ్రూషసేయ మొదలిడిరి. వారిలో పాణిని యొకఁడు. అతనిది శలాతురమను గ్రామము. తల్లిపేరు దాక్షి, తండ్రిపేరు పాణియుఁడు, పాణిని సుగుణరాశియేకాని శుద్ధజడుఁడు.

గురుదంపతుల కతనిపై నెంతో దయ; కాని యేమిలాభము ? విద్యరాదు. సహాధ్యాయులు పరిహాసించుచున్నారని యహర్నిశము పరితపించుచుండును. ఒకనాఁ డట్లు పరివేదనమొందు పాణిని గురుపత్నిగాంచి యేల తపింతువు; హిమగిరి కరిగి కుమారదేవు నారాధించి విద్యలఁ బడయుమని తనపతి వృత్తాంతము చెప్పి తపంబున కంపెను. హిమగిరి కరిగి తపస్సు చేసి కుమారుని బ్రత్యక్ష మొనర్చుకొనెను. ప్రసన్నుఁడై యాదేవుఁడు బుద్ధిజడిమతొలఁగి సకలవిద్యలు వచ్చునట్లు వర మొసఁగి నీవలన నూత్నముగా వ్యాకరణశాస్త్రము భూతలమున నవతరింపఁగలదు. సర్వజ్ఞుఁడు నాతండ్రి నీకది యొసంగఁగలఁడు. ప్రయాగమునకేఁగి యటఁ దపంబొనర్చి యావరము నొందుమని శివపంచాక్షరమంత్ర ముపదేశించి యంతర్హితుండగుటయు, జడిమ తొలఁగి కుశాగ్రబుద్ధియైపాణిని తత్క్షణమాత్ర ప్రయాగమునకేఁగి యక్షయవటమునొద్దఁ బరమేశ్వరుఁ గొల్చుచున్న సనకాదులఁ గాంచివారివలన యోగవిద్య నేర్చి పరమేశ్వరుఁ గుఱించి తపస్సుచేసెను. శివుఁడుప్రత్యక్షమై కొంతవడి తాండవిం

చి యనంతరము ఢక్కపై 'అఇఉణ్, ఋఌక్' మొదలుగాఁగల
శబ్దములు కలుగఁ బదునాలుగుమాఱులు ప్రోగించి, వేదాం
తవిజ్ఞానము గోరుసనకాదులకును వ్యాకరణశాస్త్ర మొనర్ప
మని పాణినికిని నాపదునాల్గు సూత్రములనే వరముగానిచ్చి
సంశయములు నందికేశ్వరుఁడు దీర్చుననిచెప్పి యంతర్ధానము
చేసెను. సనకాదుల సంశయముల నందికేశ్వరుఁడు వ్యాఖ్యాన
మొనర్చి తొలఁగించెను. కుమారకరుణచేఁ బాణినికి సర్వము
నవగతమయ్యెను. తోడనే వ్యాకరణశాస్త్ర మెనిమిదధ్యాయ
ములును, ధాతు గణపాఠములును రచించుకొని, గురువగు
వర్షునకుఁ గురుపత్నికిఁ గృతజ్ఞతను దెలుప నరుదెంచి వారి
మన్నన లందికొని తనశబ్దశాస్త్రము వినిపించుచుండఁ గాత్యా
యనుఁడు వాదమునకుఁ దిగెను. ఎనిమిది దినములు వాదము
జరిగెను. ఎనిమిదవ దినమునఁ బాణిని యోడిపోయి యీ
శ్వరుని బ్రార్థింప నీశ్వరుఁడాకసమున నొకపెద్దహుంకార మొన
రించెను. ఆహుంకారముతో నంతకుమున్ను భూలోకమున వర్షా
దులు నేర్చుకొనిన యైంద్రవ్యాకరణ మంతరించెను. కాత్యా
యనుఁ డాయవమానము సైఁప జాలక తపమున కరిగెను. వర్షుఁ
డు కుమారస్వామిని బ్రార్థింప స్వప్నమునఁ గనవచ్చి పాణిని
య మొక్కమాఱు నీవును నీశిష్యులువినుఁడు. మీకందఱకు
నావరమున వచ్చునని చెప్ప మేల్కాంచి వర్షుఁడును వ్యాడీంద్ర
దత్తాదులగు శిష్యులును బాణినివలన విని వ్యాకరణము నేర్చు

కొనిరి. పాణిని గురునియనుమతి నొంది హిమవంతము పొంతనొక యాశ్రమము కల్పించుకొని శిష్యులకుఁ దనశాస్త్రము బోధించుచుండ 'నీవు మెప్పించి తనగ్రంథముపై నుక్తానుక్తదురుక్తార్థపూరకంబుగ వార్తికములు కాత్యాయనుఁడు రచించుచున్నాఁడని యెఱింగి యట కరిగెను. ఇరువురకును బ్రచండకలహమయ్యెను. అన్యోన్య శాపములచే నిరువురును శరీరముల విడిచి కైలాసమునకేఁగి శివునిసన్నిధినుండిరి. అంబశాపమువలనఁ బుష్పదంతుఁడను శివకింకరుఁడు కాత్యాయనవరరుచి నామద్వయంబునఁ బుట్టఁగాఁ దచ్ఛాపవిముక్తికై యీశ్వరాంశము పాణినియైపుట్టి వ్యాకరణశాస్త్రము రచించి ముక్తులైరని శివుడు దేవతల కెఱిఁగించెను — వేదరక్షకముగా వ్యాకరణము రచించి వచ్చినవారిరువురకు దేవతలు శుభాశీర్వాక్కులఁ దుష్టినొనరించిరి.

తృతీయాశ్వాసము.

పాలసముద్రమున శేషాహిపై విష్ణుం డొకనాఁడు పవ్వళించి యోగనిద్రయందుండి క్రమముగా భరింపరానంత బరువెక్కెను. దాన శేషుఁ డపరిమితాయాసమునొందుచుండ లక్ష్మీదేవి మెల్లగా విష్ణుని మేల్కొలుప లేచి 'ఇంత బరువెక్కఁ గారణమేమని యడుగుసర్పస్వామితో తాను యోగనిద్రయందుండఁ జిదంబరేశ్వరుఁడు నటరాజరూపమునఁ దోఁచి నాట్యాంతమున వ్యాకరణశాస్త్ర మవతరించుటఁ జెప్పి దానికి మహాభాష్యము

రచింప శేషాహి నంపుమని నాకానతి యిడెను. ఆ యానంద
నటనము చూచువేళ సంతోషభారమున నశ్లైతినని తెల్పి భూ
మిపై నవతరింప ననుజ్ఞ యిచ్చి యహిరాజు నంపెను. ఆతండును
భూలోకమునకుఁ బ్రచ్ఛన్నరూపమున వచ్చి కొడుకు నిమ్మని
సూర్యు నుద్దేశించి తపంబునలుపుచున్న గోణిక యను ఋషి
కన్య యాశ్రమంబున కరిగి సూర్యప్రేరితుఁడై యల్పాకృతిని
సూర్యున కర్ఘ్యమెత్తిన గోణికయంజలిచొచ్చి యామె విడుచు
నంజలినుండి భూమిపైఁ బడుచు మునిరూపమున నిలిచి పతం
జలి యను నామముగాంచి యామెను దల్లిగా భావించి పూ
జించి తలఁచినంత వత్తునని యనుమతి గైకొని దక్షిణసము
ద్రతీరవనమునఁ దపమొనరించి యీశుని బ్రత్యక్షము సేసికొని
తదాజ్ఞఁ జిదంబరక్షేత్రమున కరిగి 'వ్యాఘ్రపాత్తను' మునిని
దర్శించి యాతనితోఁ గనకమందిరమున నటరాజు నాట్యముఁ
జూచి స్తుతించి యీశునానతి నా చిదంబర చిత్సభయందుండి
మహాభాష్యము విరచించి శిష్యులుగ వచ్చిన పండితశతములకు
దానొక తెర ఘటించుకొని యందుండి చెప్ప నారంభించెను. తెర
యెవ్వరు నెత్తరాదని తొలుతఁ జెప్పిన పలుకుప్రకార మిరువది
రెండుదినము లోర్చి, చూడబుద్ధిపుట్టి శిష్యులు తెరయెత్త సహ
స్రాననములతో సర్పాకారముననున్న యా శేషుని విషాగ్నిలోఁ
బడి భస్మమైపోయిరి. అదిగని మనుజాకారమూని తన శ్రమమం
తయు వమ్మయ్యెనని యాశ్చర్యవిషాదక్రోధమూర్ఛితుఁడై యు

న్న యమ్మునియొద్దకు భయపడుచు నొక్క శిష్యుఁడు వచ్చి పాదములపైఁ బడి మ్రొక్కి పాఠము చదువుకొనుచు మూత్ర విసర్జనమునకు నే నవ్వలి కేఁగినపుడు నా సహపాఠులు మిమ్ము లను గాంచఁగోరి తెర యెత్తి భస్మమైరి; స్వామీ నన్ను రక్షింపు మని వేఁడుకొన 'ఓరీ మహాభాష్యము చదువుచు నుత్తరశాంతి చెప్పక యపచారము చేసితివి. కాన రాక్షసుఁడవగు'మని శపిం చి, శిష్యుని విషాదమునకు మనసు కరఁగి, నాశాపము తప్పదు, రాక్షసుఁడ వై నపిమ్మట 'పచి' ధాతువునకు నిష్ఠయందు 'పక్వ' మను రూపము సిద్ధించునని చెప్పిన వానికి నా భాష్యమంతయు జెప్ప నీకు శాపవిముక్తి గలుగునని తెలిపి, చదువకయే వానికి మహాభాష్యమంతయు బుద్ధిని స్ఫురింప వరమిచ్చి వానినంపి, యోగశాస్త్రమును, వైద్యశాస్త్రమును, శబ్దశాస్త్రమును భూభాగమున వెలయించుచు జననియగు గోణికను శుశ్రూషలఁ దనిపి యాయమకు శాశ్వతకైలాసనివాసము చేకూర్చి పతంజలి మహాముని సుఖంబుగ నుండెను.

చతుర్థాశ్వాసము.

అట్లు పతంజలిచే శప్తుఁడై యాశిష్యుఁడు భయంకర మగు రాక్షసాకారమొంది కాశి కేఁగుత్రోవ యందొక మఱ్ఱి చెట్టుమీఁద నివసించుచుఁ బచిధాతునిష్ఠారూప మడుగుచుఁ జెప్పకున్నను దప్పుచెప్పినను నవ్వానిని విఱుచుకొని తినుచు ఘోరముగఁ బ్రవర్తిలుచుండఁ గొన్నాళ్ల కుజ్జయినీవాసుఁడగు

చంద్రగుప్తుఁడను విప్రుఁడు కాశికేఁగి పాతంజల మహాభాష్యము చదువుకొని నా త్రోవనే వచ్చుచుండెను. రక్కసుఁడు యథాపూర్వము ప్రశ్నింప 'పక్వ' మనురూప మగునని విప్రుఁడనెను. తోడనే వానికిఁ దనకథనంతయుఁ దెల్పి, వానికోర్కె నెఱింగి, అతివేగముగ వానికి మహాభాష్యము పూర్ణముగఁ జెప్పి శాపవిమోచనమొంది స్వర్లోకమునకుఁ బతంజలిశిష్యుఁ డరిగెను. విప్రుఁడు భాష్యమునంతయు మఱ్ఱియాకులమీఁద వ్రాసికొనుచుండువాఁడు. ఆ యాకులను గట్టగాఁ గట్టి శిరమున నుంచుకొని యింటికి వచ్చుచు మార్గాయాసమున నొక చెట్టుక్రింద నా యాకులకట్టను దలాడగా నుంచుకొని నిద్రించుచుండ నొక మేఁక వచ్చి యామఱ్ఱియాకులకట్టనునోటఁబట్టి లాగఁ ద్రుళ్లిపడి లేచి మేఁకనోటనుండిలాగిచూడఁగా పెక్కుచోట్లఁ బండ్లుగ్రుచ్చుకొని యక్షరములుపోవుటకై వగచుచుండెను. అంతలోనొకగొల్లపడుచు చంద్రగుప్తుని సన్నిధికివచ్చి వెన్న భోజనముగాఁ బెట్టివగవకుమని యూఱార్చి తనకథ నిట్లు చెప్పెను. నేను గోపకన్యను. ఈయడవి నరుగుచుండు మునుల నాతిథ్యమిచ్చి పూజించుట నా వ్రతము. కొంతకాలముక్రిందఁ గొందఱు ఋషులు నాచేఁ బూజితులై, సంతుష్టులై బిడ్డా! ఈ త్రోవను గొలఁదికాలమునకుఁ బతంజలి శిష్యుఁడగు బ్రహ్మరాక్షసుని గొలిచి మహాభాష్యము నేర్చి యొక బుధుఁడు రాఁగలఁడు. మహాభాష్యము భూమిలో వ్యాప్తమొనర్పఁ బతంజలియే యా రూపమున నవత

రించెను. అతఁడు నిన్నుఁ బెండ్లియాడుమనని మునులిచ్చిన వరము చెప్పి యదిగో మా గొల్లపల్లె. అందు నా తల్లి యున్నది. ఆమె యనుమతినొంది నీ వెంట వత్తునని తెలిపి యాతనిని దనతల్లికిఁ జూపి యనుమతినొంది యతని వెనువెంట నుజ్జయిని కేఁగెను. చంద్రగుప్తుఁడును ధర్మయుక్తముగా బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్య కన్యకలను బెండ్లాడి యాగొల్లపడుచును నాల్గవభార్యగ స్వీకరించి క్రమముగా వరరుచి విక్రమార్క, భట్టి, భర్తృహరులను నలువురు పుత్రులఁ బడసెను. పాతంజలమున వత్సరదంతాంతరితములైన వర్ణములను గొన్ని పూరించియుఁ గొన్ని పూరింపనేరక యచ్చటచ్చటఁ గుండలించుచుఁ బూర్ణము చేసి శిష్యులకుఁ జెప్పుచు భర్తృహరి దక్కఁ దక్కినముగ్గురు పుత్రులకుఁ జెప్పుచుండెను. అది గని భర్తృహరి రహస్యమునఁ దండ్రితో 'నయ్యా! వేదపాఠము లేకున్నను వగవను గాని మహాభాష్యము విను నర్హత నాకుఁ గలుగదే యని వగచుచుండును, కావున మీరు చదువుకొను తావున నొక బిలము త్రవ్వుకొని యందుండి వినుట కనుజ్ఞ నిమ్మనుటయు నామహాత్ముఁడు బిడ్డా నీవంటి యుత్తమచరిత్రుల కేవిధినిషేధములు లేవు. తప్పక వినవచ్చును.

కాని మహాభాష్యము పఠించువా రెట్టినియమములఁ బాటింప వలెనో మఱువక జాగరూకతతో నేర్చుకొమ్మని యనుజ్ఞనొసఁగ నట్లే యొనర్చి యన్నలకంటె మిన్నగఁ బాతంజల మ్మెం

తయు గ్రహించెను. పిదప నలువురకుఁ బెండ్లిం డ్లొనర్చి చంద్రగుప్తుఁడు సంసారమున విరక్తుఁడై సన్యసించి గోవిందయతినామమున శ్రీ శంకరభగవత్పూజ్యపాదులకు నాత్మజ్ఞానదేశికుఁడై ప్రసిద్ధివడసెను. తదనంతరము విక్రమార్కుని నప్సరోనృత్య పరీక్షకై మాతలిస్వర్గమునకుఁ గొంపోయెను. అతఁ డాస్వర్వేశ్యలతారతమ్యము లుగ్గడించినందులకు మెచ్చి యింద్రుఁ డొక యపూర్వసింహాసన మిచ్చి దీనినెక్కి భూలోకము వేయియేండ్లు పాలింపు మని పట్టాభిషేకము చేసి పంపెను. అట్లు వచ్చు నన్నను గాంచి భట్టి నాఁటివృత్తాంత మంతయు విని నే నింకొక వేయివత్సరము లాయు విచ్చితి ననుటయు నది యెట్లని విక్రమార్కుఁ డడుగ నిది యెక్కి వేయియేండ్లు భూమి పాలింపు మని కద యింద్రుని వరము? ఏటి కాఱునెల లిది యెక్కి భూమి నేలుము మిగిలిన యాఱునెలలు దేశాటనము చేయుము. అట్లైన రెండువేలేండ్లు నీవు భూమి నుందు వనుటయు రా జాతని ధీశక్తి కచ్చెరువడెను. పురోధసునిగా వరరుచిని, మంత్రిగా భట్టిని మిత్రునిగా భర్తృహరిని జేకొని విక్రమార్కుఁడు రాజ్యము చేయుచుండెను. 'వరరుచి' జ్యోతిష' శాస్త్రమున గ్రంథములు రచించెను. భట్టి వ్యాకరణశాస్త్రమునను లక్ష్యములగు పదముల నేర్చి రామకథ' కావ్యముగఁ గూర్చెను. భర్తృహరియు నీతి, శృంగార, వైరాగ్యములు తాండవింప మూఁడు శతకముల రచించి గురునకుఁ గూడ ధుర్ఘణగాహము

లగువత్సదంతఘాతములఁ జెడినయక్షరములఁ బూరించుచు మహాభాష్యమునకు సపాదలక్షగ్రంథ మగువ్యాఖ్య రచించి చూచుకొని కొంచెము గర్వము గలిగి "ఏమి భాష్యము ! ఏమి నేను ! నన్ను నెఱుఁగక పతంజలి స్వర్గమున కరుగుట నెంతయ ధన్యుఁడోకదా" యని యనుకొన నాగురుధిక్కారమున నాగ్రంథము భూమియందుఁ బేరైనలేక మాసిపోయెనఁట. ఈరీతిగా వ్యాకరణశాస్త్రముతోపాటు సకలశాస్త్రములును, వేదప్రపంచమును బోషించుచుఁ బ్రజలను ధర్మబుద్ధిఁ గాపాడుచు విక్రమార్కమహీపాలుఁడు శుభోదర్కముగా భూలోక మంతయు నేలుచుండెను.

సంపూర్ణము.

వాక్యకారం వరరుచిం భాష్యకారం పతంజలిమ్
పాణినిం సూత్రకారంచ ప్రణతోఽస్మి మునిత్రయమ్.

శ్రీగురుమూర్తయేనమః

మునిత్రయ చరిత్రము.

ప్రథమాశ్వాసము.



వాణీలలితాంబికాపుత్త్రుఁడు
జగచ్ఛ్రేణీగురుం డాత్మవి
ద్యావారాశి త్రిమూర్తిరూపుఁ
డగుమేధాదక్షిణామూర్తి తా
తావంశాబ్ధికళానిధిన్
జయవిహర్తన్ సుబ్బరాట్ఛాస్త్రి వి
ద్యావాగీశు గురుప్రసాదకృతికర్తన్
సర్వదా ప్రోచుతన్. 1

ఉ. భానుఁ డనామయం బొసఁగ వారిజసూతి చిరాయు వీయ శ్రీ
జాని సమస్తవైభవవిశాలు నొనర్ప రసజ్ఞ శారదో
ద్యానము గాఁగ శిష్యజనతామరరత్నము సుబ్బరాయవి
ద్యానిధి వ్యాకృతిశ్రుతపతంజలి రంజిలుతన్ సపుత్త్రుఁడై.

ఉ. ఏవిభుతాండవాంతరకృతేద్ధచతుర్దశరూపభేరికా
రావము లాదిబీజ మయి రాజిల వ్యాకరణాగమంబు ధా
త్రీవలయంబునం దవతరించెనో యానటరాజరాజు ప్ర
జ్ఞావధి సుబ్బరాయవిబుధాగ్రణి నోముఁ గృపార్ద్రచిత్తుఁడై.

సీ. ఎవ్వానినాభి శ్రుతీందుముఖీకేళి
సౌధమై నలువకు జన్మగృహ మొ
యెవ్వానిపృథువక్ష మిందిరాసుందరి
తాండవించెడి రంగమండపంబొ
యెవ్వాని శిష్యత్వవృత్తి సాందీపని
చిఱుతపాపనికి సంజీవనంబొ
యెవ్వానికరుణ యీరేడుజగంబులు
వర్ధిల్లఁ దొలుకాఱు వానజల్లొ
గీ. అట్టి విజయపురీవరాధ్యాసి యైన
విజయగోపాలదేవుఁ డావిఃప్రమోద
మున మహామహోపాధ్యాయభూరిబిరుద
కలితు శ్రీసుబ్బరాట్సుధీతిలకుఁ బ్రోచు. 4

సీ. పద్మాలయాకృతిఁ బరిఢవిల్లుచు హరి
కేదేవి విభుశక్తి నిరవుకొల్పు
నలపరాపశ్యంతు లన మధ్యమావైఖ
రులన నేదేవివాగ్రూప మెనయుఁ
బరమేశుఁడును బదస్పందనా నర్హుఁ డౌ
నేదేవిసహవాస మింత యెసయ
నఖిలదిక్పాలురం దధికారరూపమై
యేదేవి బ్రహ్మాండ మెల్ల నేలు

గీ. శక్తిశబ్దాభిధేయవిశ్వమున నేక
రీతి నేదేవి వెలుఁగు నాత్రిపురసుంద
రీమహాదేవి శుభకృపాదృష్టిఁ గాంచు
సుబ్బరాయసుధీచంద్రు సుగుణసాంద్రు. 5

ఉ. యోగివరేణ్యమానసపయోరుహబంభరడింభ మిందిరా
రాగరసాస్పదంబు మిహిరద్యుతిమూర్తి నిరంతరాంతరా
యాగళతార మద్రితనయాస్తనపాయికిశోరమాళి ల
క్ష్మీగణనాయకుండు కృతకృత్యునొనర్చునను౯ స్వభృత్యుని౯.

ఉ. అమ్మరో మత్కృతీంద్రురసనాంచలసీమ వసించి సర్వశా
స్త్రమ్ము లుపన్యసించెడి విచక్షణుఁ జేసినచుట్ట మాటఁ జి
త్తమ్మున నిన్ను నెంతుఁ గవితాఫణితి౯ రసవద్వచోనుగుం
ఫమ్ముల నిచ్చి దేశికులమన్ననఁ గాంచఁగఁ జేయు భారతీ.

మ. సొరిది౯ మ్రొక్కెద మర్త్యలోకపతితీర్ణవ్యాకృతిస్వర్ణదీ
ఝరము౯ బూన శివోత్తమాంగము తౌషారాచలంబై ఫణా
ధరలోకం బయి తేజరిల్లినమునీంద్రశ్రేష్ఠుల౯ బాణినిన్
వరరుచ్యాహ్వయుని౯ బతంజలి వచోనైపుణ్యపుణ్యార్థినై. 8

శా. తర్కవ్యాకృతిపారదృశ్వ నిఖిలాంధ్రజ్యౌతిషాంగ్లోక్తిసం
పర్కున్ సూర్యబుధేంద్రశిష్యమణి దర్భావంశ్యు సర్వేశవి
ద్యార్కు౯ వ్యాకరణోపదేశికు ద్వితీయాంతు నెంతు౯ శుభో
దర్కత్వంబు కృతజ్ఞత౯ బడసి మత్కావ్యంబు రంజిల్లఁగ౯.

మ. సుమనోగుంఫితసూత్రమున్ బరిమళించున్ గాదె యుంచన్ నన్
సుమనశ్శేఖర సుబ్బరాడ్బుధయశశ్శోభిప్రబంధప్రణే తృమ
హాస్థాన మొసంగి ధన్యునినొనర్చెన్ బ్రేమ నేదేశికోత్తము
డాసూర్యబుధేంద్రుపాదములఁ జిత్తంబందు హత్తించెదన్.

క. ప్రాచీనార్వాచీనస,
మీచీనకవీనమణిసమితి నుతిగతి స
ధ్రీచీనతఁ గొలిచెదఁ ద
ద్వాచాగోచరకవిత్వవైభవ మొందన్. 11

సీ. విజయరామావనీవిభునిండుకొల్వున
సుకవిత లాడించుసూత్రధారి
గంటమ్ము లే కొక్కగడెకు నూఱులు పద్య
ములు సెప్పెద నటన్న ఘోటుబంటు
కడఁగి తిట్టినతిట్టు కమసాలిసుత్తిపె
ట్టనఁ జేసు ప్రమోసినయట్టిదిట్ట
యతిఁ గూర్చుకైపె కవితనేర్పు తెలుపు నం,
చును జాటి కూర్చి చూపినఘనుండు

గీ. నైన సూరన బెడిదంపుటడిదమునకు
ముందుగ సలాము సేయక ఘోలునొక్క
కవి యయినవాని కెట నైనఁ గాని యనిన
నేటినామాట చెప్పఁగా నేటి కింక. 1

క. ఈరీతిగ సుకవిజనా
చారమ్మున నిష్టదైవసమితిఁ గొలిచి నేఁ
డీరచనకుఁ గడఁగినయ
క్కారణ మెఱిఁగింతు వినయగరిమం బెసఁగన్. 13

శా. హూణాంధ్రామరవాక్ప్రయోధుల కగస్త్యుం డాత్మవిద్యా
బుధశ్రేణిన్ వ్యాసమహర్షి నిశ్చలతపశ్శ్రీ గాధిసూనుండు శ
ర్వాణీపాదసరోరుహానవరతార్చన్ శంకరార్యుండు క
ళ్యాణానందజగద్గురుండు వెలయున్ యత్యాధిపత్యంబునన్.

మ. యతిసామ్రాజ్యధురంధరుం డతఁడు శబ్దామ్నాయపారంగతున్
దతకీర్తిన్ బహుశిష్యసేవితుని దాతాసుబ్బారాట్చాస్త్రి స
న్మతి నాహూతు నొనర్చి వ్యాకరణసామ్రాజ్యాభిషిక్తున్ బొన
ర్చుతఱిన్ నాకిటు శ్రీముఖం బనిపెఁ గారుణ్యంబగణ్యంబుగన్.

ఉ. వత్స! కనంగఁ గంటిమి భవద్రచితం బగుసుబ్బరాయవి
ద్వత్సితకీర్తిచంద్రికను దత్కృతి యమ్మహనీయుషష్టిపూ
ర్త్యుత్సవకాలమం దొసఁగియుంటయువింటిమివిందుమిప్పుడున్
దత్సుధిపేరఁ గావ్య మొకదాని రచించుచు నుంటి వీ వనన్.

చ. అది నిజమేని యక్కృతిసమర్పణ కియ్యది యుత్తమోత్తమం
బదనుసుమా యుమాచరణహాటకపీఠికక్రమోాల మేమొన
ర్పుదు మిదె సుబ్బరాయబుధపుంగవు వ్యాకృతిసార్వభౌమస
త్పదమున నిల్పి స్వర్ణమయపట్టము గట్టి శుభాభిషేకమున్.

క. రమ్మా గుంటూర్పురికిఁ,
దెమ్మా త్వద్రచిత మగుమునిత్రయచరితా
ఖ్య మ్మాకృతి యయినంతయ
యిమ్మా వ్యాకరణమండలేంద్రున కెలమిన్.

గీ. అనుచు నవ్యాజకరుణతో ననుచు నాజ
గద్గురుల శ్రీముఖము కన్నఁగవకు నద్ది
కొని యిది యలభ్యయోగముగను ఘటిల్లె
ననుచు మత్కావ్యము గృతార్థ మయ్యె ననుచు. 19

గీ. మోదమునఁ దేలి గుంటూరుపురిని శ్రీస
దనమునను సుబ్బరాయవిద్వన్మహేంద్రు
వ్యాకరణశాస్త్రసామ్రాజ్యపట్టభద్రుఁ
జేయుతటి కేఁగి గురుల దర్శించిమ్రొక్క. 20

క. పరమవినీతుని నను నా
దరమేదురవీక్షణములఁ దనుపుచును జగ
ద్గురువులు నారాయణసం
స్మరణపురస్సరము సెల వొసంగిరి యిట్టుల్. 21

మ. భవదాయానము మాకపారముద మాపాదించె నీవెంచుకో
న్నవిధిన్ రాయఁడు శాస్త్రి కిప్డు కృతికన్యాదానమున్ జేసి "స
త్కవితాభూషణ" లాంఛనాంకితుఁడ వై ధాత్రిన్ బ్రవర్ధిల్లుమం
చవిలంబంబుగ శ్రీముఖం బొసఁగి ప్రేమావాప్తి దీవించిరన్.

గీ. వ్యాకరణసార్వభౌమపట్టాభిషిక్తు,
మాన్యుఁ డగురామసుబుధుఁ డసమానవత్స
లత పలుకుపల్కు నందుఁ దొలంకునట్లు
సింహపీఠిక నుండి వచించె నిట్లు. 23

చ. కృతిగొని సార్వభౌములు కవీంద్రులకుర్విఁ మణిహేమభూషణ
ప్రతతులు నగ్రహారము లపారధనంబు లొసంగి రంచు సం
తతమును విందు మట్టితరుణం బిది దీవెన కన్య మేమి స
త్కృతి నొనరించు మైన నివియే సకలం బని కొమ్మటం చొగిన్

క. ఘనసారమిళితతాంబూ
లనవాంబరరాంకవాదులన్ గాన్కగ ని
చ్చి ననున్ గని స్వాములవా రి
చ్చినబిరుదున కేను సంతసించితి మనుజుల్. 25

క. "యతిచక్రవర్తులును బం
డితమండలచక్రవర్తి నీవు నొసఁగునం,
చితబిరుద మమూల్యమె కా
ని తలఁప నది చాల్పఁ దగుమనే నే" నంటిన్. 26

క. అనుటయు గురులిరువురు ని,
ట్లని రీబిరు దంద నందియుం బేల జగ
జ్జననీప్రేరణ మాప
ల్కినది యమోఘము గొనన్ వలెన్ నీ వంచున్. 27

ఆ. అంత వారియాజ్ఞ కటునిటు ననలేక
కడువినీతి శ్రీముఖంబు గనుల
కద్దికొని శిరంబునం దూని సాష్టాంగ
మెఱఁగి నయము భయము నెనయ నంటి. 28

ఉ. వారు జగద్గురుల్ ప్రబలవైదుషి నీవు జగద్గురుండ వె
వ్వారలయాజ్ఞ కేమి నుడువంగల నైన నొకండు వల్కెదన్
మీ రొనరించు దీవెనకు మించునుపాయన మన్య మున్నె? యె
వ్వారల కద్ది లభ్య మగుఁ బ్రాక్తనపుణ్యముపండకుండఁ గన్. 29

క. క్షితిఁ బాణినికాత్యాయన
పతంజలులచరిత కావ్యఫణితి రచింతున్
బతిఁ జేయ నక్కృతికి న
ర్హతముఁడు గలఁడొక్కొ నినుఁ దొఱంగి బుధేంద్రా. 30

ఆ. అమ్మునిత్రయంబు వ్యాకృతిరాజ్యని
ర్మాత లద్ది యేలు నేత వీవు
కానఁ దద్యశోవికాసి యాకృతి కీవ
నాయకుండ వౌట న్యాయ మెన్న. 31

క. తాతలు తండ్రులు వేదా
ధ్యేతలు షట్ఛాస్త్రపాండితీమండనవి
ఖ్యాతుఁడవు నీవు నీసముఁ
డేతఱి నేకవికి దొరకునే కృతిపతిగన్. 32

ఉ. సాంద్రవలక్షదీధితి దిశల్ తళుకొత్తఁగ దిఙ్మహద్యశ
శ్చంద్రికఁ దావకీనకులజన్ములు తొల్లిటినేఁటివారు ని
స్తంద్రరుచిన్ రహింత్రు ప్రకృతం బొకమాఱిదియాలకించిప్రా
జ్ఞేంద్రశిరోవతంస! కొనుమీ మన సిచ్చి మదీయసత్కృతిన్. 33

ఉ. మా వెలనాటిబాంధవము మాణవకత్వముగోలె నీకు సం
భావిత మయ్యె నీదుగురువర్యుల శిష్యుల నెంచ, నింక మీ
ద్రావిడబాంధవంబొ తొలుతన్ రఘువంశము చేతఁబట్టునాఁ
డే వరియించెనన్ను నిపు డేలతరంబులు గోత్రముల్ గనన్. 34

గీ. అంతదూరము పో నేటికయ్య తావ
కాదిశిష్యుండు సూర్యనారాయణాఖ్య
బుధుని శిష్యుఁడు సర్వేశబుధుఁడు నాకు
వ్యాకరణదేశికుండె నీ వాఁడఁ గానొ. 35

చ. ఇది వెలనాఁటికన్య యగుటే కడుమే లయి వచ్చె నేఁడు నీ
ముదిమికి నన్యకన్యకలు మోముగిఱుక్కున ద్రిప్పు కోరెఁ యిం
కిది కడు శాంతభావము వహించి యమాయికవృత్తి నీవశం
వదయయి తన్ను నిన్నని త్రివారము పల్కఁగలాఁడ సత్తమా.

క. అని పలికి మ్రొక్కి రాయఁడు
మనీషి కభ్యుదయ మొదవ మది భక్తిని న
ప్పనగావింప రచించిన
మునిత్రయచరిత్ర మెట్లు మురువొందె నన్. 37

కథాప్రారంభము.

మ. సిరు లింటింట నటింప వన్నెయుచు వాసింగాంచి విజ్ఞాన
ధురమై శౌర్యధురంధరమ్మయి సువస్తుశ్రేణిపూర్ణాపణో
త్కరమై యాజ్ఞికధైనుకప్రవరమై ధాన్యాకరంబై శ్రే
వర మొక్కండలరారు నిత్యశుభశోభాస్థానమై భూస్థలి

ఉ. క్షాత్రవమూర్ధ్నిరీక్ష్యపటుశౌర్యవిరాజితనందరాజదో
ర్మాత్రసురక్షితంబయి యమర్త్యపథావధికోచ్ఛ్రితాగ్ర
ప్రత్రయలంఘునోన్నతశిరస్థలసౌధము లొప్పఁ బాటలీ
పుత్రసమాఖ్య నప్పుర మపూర్వవిభూషణ మా ధరిత్రికిఁ

క. అక్షయసుఖసమవాప్తి బు
భుక్షుపురసదృక్ష మయి ప్రభూతశ్రీ న
య్యక్షపురిపక్ష మయి భర
తక్షితి కప్పురి వతంసితంబయి మెఱయుఁ.

క. కోటలతో జొంపపువిరి
దోఁటలతోఁ దరుణిమంబుతోడి చెలులస
య్యాటలతో వల పొలికెడు
పాటలతో నప్పురము దివంబు హసించుఁ.

ఉ. సారసువర్ణహర్మ్యగణజాగ్రదమేయవిచిత్రభిత్తికా
ధారనిరంతరద్యుతివితానకిరన్నవరత్నపుంజకి
మ్మీరితవీథికావళి సమీకృతసేంద్రధనుర్మరుత్పథ
శ్రీరమణీయమై ప్రగుణరీతిఁ జెలంగుఁ బురంబు నల్గడ

ఉ. ఆకస మంటి వైరులరహస్యములన్ గనిపట్టి భీరువుల్
రాకుఁ డటంచు సన్నల నిరంతరముం బెదరించుమాడ్కి, వా
తాకులితాంబరాంచితము లై ధ్వజముల్ తపనీయకింకిణీ
స్తోకరవంబులన్ నినుచుఁ జూపఱచూడ్కికి విభ్రమంబులన్.

క. అంభోధిలోఁ దెఱింగిన
యంభస్స్తంభనవిదాళి కైనన్ దరమే
కుంభీనసలోకావధి
గంభీరిమ నెనయుపరిఖ కలరూ పెఱుఁగన్. 7

గీ. నూటికిని నూర్గు రుత్తమర్ణులు సహస్ర
మున కొకని నే నపండితుఁ గనఁ దరంబె
లక్షలుగదా వదాన్యులు బిక్షమెత్తు
నరుఁడు గనరాఁడు కోటి కొక్కరుఁడు పురిని. 8

శా. విద్యాసాగరుఁ డై విచక్షణమనోభీష్టార్థసంపూర్తికే
లీద్యోపాదప మై విరోధిగళపాళీనాడికాకోష్ణర
క్తాద్యాన్నోగ్రకృపాణలబ్ధజయలక్ష్మ్యాలింగనోల్లాసి యై
యుద్యన్నవ్యసుధాంశుఁడై తనరునందోర్వీంద్రుఁ డేలున్ బురిన్.

క. క్రూరులయెడఁ గ్రూరుండు ను
దారులకు నుదారుఁ డరుల కరిధరుఁడు సుహృ
ద్వారము నెడ సుహృదుం డా
భూరమణుఁడు వెలయు ధర్మమూర్తి యనంగన్. 10

గీ. విబుధవృత్తుఁ డౌచు రాజ్యము వేయికనుల
నరసికొనుచు సుధర్మాశ్రయమున గురున
యోపదేశాప్తి నెందుఁ బెంపొందు భూమి
లోకదేవేంద్రుఁ డాతఁ డలోకమహిమ. 11

క. ఆనందరాజపాలన
నానందితసకలలోక మై కులధర్మ
శ్రీ నంది,యాపురం బప
మానేందిరఁ బడ నుఁ జాల కరయు జగంబుల్. 12

ఉ. అం దొకక్రేవ వైదికకులాభరణంబులు సాంగవేదవి
చ్చందిరు లిందుశేఖరపదప్రవణాత్మకు లాహితాగ్ను లిం
పొందఁగ నగ్రహారమొకఁడుండుఁబయోరుహగర్భలోకముఁ
గ్రిందును మీఁదఁ బెట్టి యపకీర్తిపఁ బదక్రమరీతి మిన్నయై.

క. ఉండు నుపవస్థుఁ డన నొక
పండితుఁ డయ్యగ్రహారవాసుఁ డనూచా
నుం డంతర్వాణి కళా
మండనుఁడు శ్రితాంతవాసిమందార మనఁ. 14

క. నిపఠప్రీణితబుధుఁ డ
వ్విపశ్చిదగ్రణి చెలంగు విత్తాఢ్యుం డై
విపులవిపులేంద్రపూజా
భ్యుపగమనిర్నిద్రకీర్తిపూరితవిశుఁ డై. 15

క. ఆతనికిఁ గలఁ డగస్త్య
భ్రాత యనం దగినయన్న వర్ష సమాఖ్యుం
డాతతదారిద్ర్యగ్లపి
భూతుఁడు మూఢత్వసమభిభూతుఁడు మిగులన్. 16

ఉ. తమ్ముఁడు వేదశాస్త్రము లతంద్రమతిన్ సతతమ్ము నేర్వ మా
ర్థ్యమ్మునఁ గాంచుఁగాని యకటా యొకటేనియునబ్బదంచు ఖే
దమ్ము లవమ్ము నెమ్మదిని దాల్పఁడు నిల్పఁడు శ్రద్ధ యెల్లకా
లమ్మును బుచ్చెఁ దజ్జనకులన్ గికురించి యదేమికర్మమో. 17

గీ. వానిజనకుండు శంకరస్వామి దేశ
మునకు సరిపడ్డపండితుం డనఁగఁ బరఁగె
నంబయో శారదాంబ యయ్యాలుమగల
కెట్టు పుట్టెనొకో యట్టిమట్టిబొమ్మ. 18

మ. జనకుల్ శస్త్రయశఃప్రశస్తులగుటన్ సత్సంప్రదాయం బటం
చును ముందేనియు నంత వాఁడగునటంచున్ మూర్ఖుఁడై నట్టివ
ర్షునకున్ బెండ్లియొనర్చె భవ్యుఁడొకవిప్రుండాత్మజన్ దెచ్చి యి
చ్చి నితాంతోన్నతవైభవం బెసఁగఁగూర్చెన్ సారెలున్ జీరలున్

క. వాణి సకలవిద్యల శ
ర్వాణి పరివృఢాంతరంగవర్తిష్ణుత గీ
ర్వాణియ సొగసున వర్షుని
పాణిగృహీతికిని సాటిపడఁతులు గలరే. 20

ఉ చక్కదనాలప్రోవు నెఱజవ్వనపుంగని మేటితెల్వి పె
న్నిక్క పతివ్రతాత్వమున కేలికసాని స్వబంధుకోటిలో
నక్కువ కెక్కు సాధ్వి యభిమానవతీజనతావతంస మా
యక్కకు నక్కటా యెటుల యబ్జజుఁ డట్టిపతిన్ ఘటించెఁ

గీ. మఱిఁది కుపవర్షునకుఁ గూడఁ బరిణయంబు
సకలవైభవములతోడఁ జలిపి యత్త
మామలు పరోక్ష మెనయ నమ్మగువ మగని
బాలిశత నెంచ కేఁగించుఁ గాల మెట్లొ.

క. తలిదండ్రు లత్తమామలు
కలిమి మెఱయ మున్న యిడినకలధౌతవిభూ
షలు పొట్టకె సరిపడ న
చ్చెలువ మిగిలెఁ గట్టుకొన్న చేలయుఁ దానున్.

క. మంగళగళసూత్రము పసు
పుం గుంకుమమాత్ర మఖిలమునకు మిగిలినన్
మంగళరూపమ్మున న
య్యంగన గన నాసతీత్వ. మట్టిద కాదే.

సీ సరససల్లాపముల్ జరుపుభాగ్య మెఱుంగ
దనిశ మన్నియు నాస్తి యనుటె కాని
కస్తూరికాదిసౌగంధ్య మెఱుంగదు
మలినకృశాంగి యై మనుటె కాని

ప్రతివేళ నీసహాభాషణమ్ము నెఱుంగ
దింట నొక్కతె పడి యుంటె కాని
యనరాదు గాని నాయకు కేళిసౌఖ్య మిం
తెఱుఁగ దాఁకటను వందురుటె కాని

గీ. కనులలోఁ బ్రాణములు కుతికంటిలోనఁ
జేలకొంగును దాల్చి యవేలతరుణి
మం బడవిఁ గాయువెన్నెలమాడ్కిఁ బుచ్చు
సతనిజోటి కుచేలునిల్లాలిసాటి. 25

గీ. అన్నిగతులఁ గుచేలునిల్లాలిసాటి
యగున కాని యొకందుఁ గాసంతనయము,
పెంచలేకేడ్వ దారిద్ర్యవేళ వర్షు
కాంత సంతతి మాత్రమ్ము గాంచదామె. 26

ఉ. అట్టివిమూఢుఁ డట్టిజడుఁ డట్టినిరక్షరకుక్షి యట్టివా
కట్టయినట్టిపామరుఁ డొకండును మందునకేని బుట్టఁ డ
ప్పట్టనమందె కా దవనిభాగమునం దెటనైనఁ గాని యే
పట్టున నొక్కగవ్వయు నుపార్జనసేసి యెఱుంగఁ డేటికిన్. 27

ఉ. ఉగ్రత సూపియున్ విడిచియున్ జనకుండు నిరంతరంబు వి
ద్యాగ్రహణక్షమున్ సలుప నందినపాటులు సంస్మరించి య
ట్లగ్రజు నేచుమాధ్యగతి యారయ లే కుపవర్షుఁ డార్తి చే
వ్యగ్రమనస్కుఁ డై యొకపు డాత్మకళత్రముతోడ నిట్లనున్.

మ. సకలక్ష్మాపతిసంసదంతరసదర్చాపూర్తి యాకీర్తి మి
న్నక నా కబ్బిన నేమి మూర్ఖుఁడయి యన్నం బేని లే కగ్రజుం
డు కృశింపన్ గనులార నేకరణిఁ గందున్ జ్ఞానవంతుఁడనై
యకటా! యేర్చుఁ దుపాగ్ని రాసు లయి నాస్వాంతంబు నీసం
పదల్.

ఉ. వాద మొనర్చి భూపతిసభాస్థలులన్ బుధులన్ జయించి యా
పాదశిరస్క మంబరసువర్ణ జహూకృతి యున్నవేళ "మీ
సోదరు లెంద? అందఱు బుధోత్తము లే?" యని యెవ్వఁడేని న
న్నాదృతిఁ బ్రశ్న సేయ మన సంతయు నీరయిపోయినిల్చెదన్.

గీ. అని వచించుచు విమలనిజాంతరంగ
మందు దీనాకృతిం దోఁచుననఘశీల
నుత్తమసతీచయంబున కొజ్జబంతి
యగువధూనికఁ దలఁచి యుదశ్రుఁ డగుచు. 31

చ. మృదులదుకూలకంచుకసమేతము స్వర్ణ మణీవిభూషలన్
ముదితలు దాల్చి పేరఁటమువోయెడు వేళల వారివెంబడిన్
ముదుగుఁజినుంగుఁజీరపసుపున్ దగుకుంకుమమాత్రఁ దాల్చిమా
వదినె సలజ్జ యామనమువన్ గనఁ బ్రాణము పోయి నట్లగున్.

సీ. మామగా రొసఁగిన మణికంకణావల
జన్నెపట్టెను భర్తజడిమ దొలఁగ
నత్త యిచ్చినసువర్ణాపీడ మమ్మి
తీర్పదె బంధుభుక్తి కేర్పడినయప్పు

తండ్రి పెట్టినమణిస్థగితహేమవిభూష
లర్పించెఁ బ్రాణేశుఁ డడిగె ననుచు
తల్లి యొసంగుముక్తాలలంతిక యిచ్చె
విభుఁడు గోరఁగ దినవెచ్చమునకుఁ
గీ. చిల్లరవిభూష లన్నియు నిల్లుదీర్ప
వెలితి రాకుండ నొండొండు వెచ్చపెట్టె
నేఁటికిని గ్రొత్తకోడల ట్లేటికైన
మాఱుమాటాడ వెఱ పొందు మగనినుడికి.

శా. దారిద్ర్యంబునఁ గప్పురంబటు కృశత్వం బొందునే కాని యే
కూరా కన్యల వేఁడఁబోదు పతిపల్కుల్ వేదవాక్యంబుగా
నారాధించును దత్సతీతిలక మేయజ్ఞాక్షి యీనాఁ డలం
కారార్థిన్ దలపోయకున్ననుబుభుక్షన్ సైఁచునో చెప్పుమా.

చ. మగఁడు సిరుల్గడించుచునుమన్ననసౌదలదాల్చునాఁట నే
మగువయు మాటఁ దాఁటదు సముంచితసేవల నెట్లుదప్ప, ది
ట్లగణితనిస్వతాభిహతుఁ డౌపతిఁ బాయ కహర్దివంబు మె
చ్చుగఁ బరిచర్యసల్పుసతిఁ జూచితిమే యెటనేని యెన్నఁడేన్.

చ. మనకులమందుఁ బెద్దలు నమాయికుల్ నిఱుపేదలున్ జగ
జ్జననుతశీలు రైనయలజంపతులన్ స్వకుటుంబ మట్లు నె
మ్మనమున నెంచి వారి కవమాన మొకండు నొకింతయేని బు
ట్టనియటు సేవ సల్పినయెడన్ మనజన్మము ధన్య మౌఁగదే.

గీ. జనకశబ్దభవం 'బన్న' శబ్ద మంద్రు
తండ్రియంతటివాఁ డౌటఁ దద్భవాఖ్యఁ
బూను నగ్రజుఁ డాగమంబులుఁ దదర్థ
మే వచింపవె "పితృసమో జ్యేష్ఠ"యనుచు.

గీ. ఎన్నిదివసంబు లెంద ఱె ట్లేఁగుదెంచి
తిన్న మనసంపదల కొక్కచిన్నమెత్తు
లోప మొదవునె? యిదియుఁ బరోపకృతిగ
నెంచి మాయన్న వదినెఁ బోషించుటుఱదె.

క. తనవారు కూడుగుడ్డకు
ననిశం బల్లాడుచుండ నన్యులకై చే
సిన దానాదికము ఫలిం
చునె యరయను ధర్మ మెంత సూక్ష్మంబో చెలీ.

క. అని యనునయమునఁ బతిప
ల్కినపల్కుల కెల్లఁ బత్ని లీలగఁ దలయూఁ
చెను మదియం దేమున్నదొ
కన బ్రహ్మతరంబె తెలియఁగావలెఁ గ్రియలన్.

ఉ. ధీనిధి యాబుధుం డనుమతించెఁ గళత్ర మటంచు హర్ష
ల్లానముఁడై సభార్యుని నిజాగ్రజుఁ బ్రార్థనసేసి తెచ్చి య
శానుని నంబికన్ గొలుచుచందమునన్ రుచిరాన్న పాన
సోనిలయంబులిచ్చి కొలుచున్ భయభక్తియుతోక్తిఁ దేర్చుచున్

గీ. తోడికోడలు పెట్టెడుకూడు గుడువ
విషముగాఁ దోఁచు వర్షునివెలఁదిమదికి
నాయకుం డప్రయోజకుం డాయెనేని
మానినికి నెల్లయెడ నవమానమె కద. 42

చ. గడగడలాడుచుం గరయుగంబు మొగిడ్చి విసీతి సోదరుం
డడుగులకుం మడుంగులిడియన్వహముం భజియించుచుండ వ
ర్షుఁడు జడిమంబునం మది నెఱుంగఁడు మోదము ఖేదమార మె
య్యెడఁ గననౌనె భేదలవ మేచినతామససాత్వికంబులం.

గీ. ఇటుల కొన్నాళ్లు తమ్మునియింట నుండ
నేమి పుట్టెనో యొంటిమై నెటకో యఁగి
వచ్చి తొల్లిటిజాడ్యంబు వాసి వర్షుఁ
డింట నుండెఁ దపోనిష్ఠ బుషి యనంగ. 44

ఉ. ఇంటఁ బదార్థముల్ గలవె యింతి భుజించితివే యటంచు వా
ల్గంటిని బ్రశ్న సేసినటు కానఁగ రా దరుణోదయాదిగా
నొంటి దపంబు సేసికొనుచుండుటయుం సహజన్మపత్ని దో
యింటను బెట్టుదానిభుజియించుటయుం పరితమయ్యెవానికిం.

శా. ప్రత్యూషంబున లేచుఁగాల్యవిధులారం దీర్చుస్నాతుండగుం
నిత్యం బా శ్రుతిచోదితక్రియల నన్నింటిం బచారించు ని
ష్ప్రత్యూహంబుగ నర్ధరాత్ర మగుపర్యంతంబు నీశార్చనా
కృత్యంబంద మునింగియుండు నిరతం బేకాంతయోగస్థితిం.

క. తోడఁపులు మడఁపు ల వేలా
కుడువం గూడేని భార్యకుం బెట్టంజా
లఁడ యే మని పెండ్లాడెను
జడుఁ డితఁ డని దూఱుచుండ్రు జనములు పురిలోన్.

క. అటు లాతఁ డేఁగి యే తెం
చుటగోలెఁ దదంబుజాక్షిచూపులలోఁ దొ
ల్లిటిదైన్యము గనరా దు
త్కటహేతు వెదో యొకండు గలుగఁగ వలయున్. 48

ఉ. ద్వాదశవత్సరంబు లుపవర్షుఁ డటుల్ సకలోపచారసం
పాదన నగ్రజున్ వదినె మన్ననఁ బ్రోచెఁ బ్రతిక్షణంబు న
త్యాదర మగ్గలింప; విమలాత్ముల మైత్రియు భక్తియున్ సము
త్పాదన మొందు టాది నితతం బగుఁగాని తనుత్వ మొందునే.

గీ. భర్త కాదర మెచ్చెఁ దద్భార్యకుఁ బ్రతి
నిమిషమున నాదరంబు క్షీణింపఁదొడఁగె
నదిగదా సాజమునకు నాహార్యమునకు
నంతరము; కాన నెదను దత్కాంత వగచు. 50

ఉ. వియ్యపురా లటుల్ తినెడువేళకు వచ్చుటె కాని యింత సా
హాయ్యము సేయ దాఁడుదికదా పసిపాప విలాప మొందఁగా
నుయ్యెలనూఁపరాదొ జల మొక్కపనంటెఁడు తేరరాదొ లే
దెయ్యెడ నిట్టి దంచు గణియించు గరా సఖు తోడికోడలిన్.

సీ. ఇంటఁ గాలిడ హాసియించు నేమే సంచుఁ
గనువెట్టి వెనువెన్కఁ గదిసి తిరుగుఁ
బసిబిడ్డ జోకొట్టఁ బర్యంకమును డాయ
‘వలదమ్మ నినుఁ గాంచి యళుకు” ననును
వంటసేసెద నన్న వల దనును బదార్థ
వితతి యొక్కట నెచ్చపెట్టు ననుచు
ధనకనకాదు లుండినయఖిల్ గనసీదు
దృష్టి సోఁకినఁ బోవు నేమొ యంచుఁ
గీ. దోఁడికోడలి నుపవర్షచేఁజె యిట్లు
నమ్మినటు పైకిఁ బల్కుచు నమ్మకుండి
పతిభయంబునఁ దప్పనిపనిగ లేని
ప్రేమఁ జూపుచు మది విలపించుచుండు. 52

ఉ. ఇట్టుల తోడికోడ లిడునేవపుఁగూటికి వాయి యొగ్గి యె
ట్టెటులో కాలమున్ గడుపుచింతిని జేశ్వరుఁగొల్చుచుండి యి
క్కట్టులు వాసి సౌఖ్య మని కల్గునె యెన్నఁటికేని యంచు లో
నొట్టినశోకవహ్నిఁ బడి యుండు ననన్యశరణ్యయై సదా. 53

ఉ. అంతట నొక్కనాఁడు కమలాప్తుఁడు ప్రాగ్గిరిఁ దోఁచువేళ న
త్యంతపథిశ్రమప్రచలితాంగకులై ద్విజపుత్రు లిర్వు ర
క్కాంతనుడాసి “వర్ష గురుదర్శనభాగ్యము గూర్పు”మంచుఁ బా
దాంతికమందు వ్రాలిరి యిలాగతచంద్రదినేంద్రులో యనన్.

గీ. ఆసతీరత్నమును బ్రేమ మతిశయిలఁగ
వారి లేవంగ నెత్తి యధ్వశ్రమాప
నోదనార్థంబుగా విమలోదకముల
నిచ్చి మేనులు నిమురుచు నిట్టు లనియె. 55

క. నాయన్నలార మీ రెవ
రేయూ రెవ్వారిబిడ్డ లేటి కిటుల మా
ర్గాయాసముపాలై యతి
హేయం బగుమాగృహమున కేతెంచితిరో. 56

శా. ఆకించన్యభరాభిభూతిఁ బరపిండాదత్వముం గాంచి య
త్యాఁకంటన్ బడినామరూపములుమాయన్, మాయ కేతత్కుటి
రాకంబొందినమమ్ము నెట్లెఱిఁగినారో? యేతలం పూని యీ
నాకుఁ మ్రొక్కిరొ వర్షు నేల గురుఁడన్నారోవిచిత్రంబగున్.

క. అకసిన మము లాభం బెది
పరాన్నభోజులము మేము పట్టెఁడు మీ కో
గిరమేని బెట్టఁగలమే
కరఁగె మనసు మిమ్ముఁ జూడఁగా సుతులారా. 58

చ. అనుటయు నవ్వటుద్వయమునం దొకరుండు వినీతి మీఱ ని
ట్లను"మముఁగన్నతల్లి!భవదాత్మజులంచుఁదలంచుమా ప్రియం
బున మము వర్షునన్నిధికిఁ బుచ్చినఁ జాలు నితోఽధికార్థ్యాణం
బును గోనమమ్మ;మాకథను ముందుగఁదెల్పెద నాలకింపవే.

శా. నీ వాలించియు యందు వేతసమనన్ విఖ్యాత మాపీ డదే
మావాసస్థల మందుశాస్త్రనిధులామ్నాయాబ్ధిపారంగతుల్
దేవస్వామికరంభుఁ డంచును ప్రసిద్ధిన్ గన్నసోదర్యు లుం
ద్రాఖిద్వాంసుల కేము నిర్వర మపత్యం బైతి మోయమ్మ రో.

క. ఇతఁ డలదేవస్వామికి
సుతుఁ డేను గరంభునాత్మజుండను; మాయం
దితఁ డింద్రదత్తనామకుఁ
డతివా! నను వ్యాడి యందు రవ్వల వినుమా. 61

క. బెట్టు పిడు గడఁచినటు నా
పుట్టువుతోఁ దండ్రి చెల్లిపోయెను దాలి నే
నెట్టియఘ మొనర్చితినో
కట్టి కుడుప కద్ది యేప్రకారము విడుచున్. 62

శా. తత్స్నేహభ్రాత్రవశంవదుం డయి నితాంతక్షుబ్ధచిత్తంబుతో
నుత్సాహంబు త్యజించి మామకపితృవ్యుం డంతఁ దద్భీకరా
పత్సింధూత్తరణాసమర్థత మహాప్రస్థానమున్ సల్పి మే
నుత్సర్జించెఁ దృణంబుగా; నిజసమానోదర్యునిన్ గూడఁగన్.

శా. మాతల్లుల్ పతిపిప్రమోగదహనోష్మప్లుష్టభిన్నాంగు లై
చేతంబుల్ వగులంగ నేడ్చుచునుమాక్షేమంబు వాంఛింప కా
యాతాప్తవ్రజ మడ్డినన్ మరల కొయ్యన్ ధాయ్యలై పావక
స్ఫీతజ్వాలల దేహముల్ విడిచి రాభీలానుయాన క్రియన్.

క. ఒకకంట నేడ్చుచును వే
ఱొకకంటను నగుచుఁ బితృవియుక్తుల నిజపు
త్రకుల సతు లెంద ఱోమరో
యకటా ! కన మంతమాత్ర మగు భాగ్యంబున్. 65

చ. ఉపనయనాదిసంస్క్రియలనొందులు సేయుట కాని, పొంగిమా
త్రపిత లొనర్చి యొజ్జలపదంబుల మమ్ములఁ జేర్చి విద్యలన్
నిపుణులఁ జేయుపుణ్య మొకనివ్వరిముల్ కొనయంత గల్గ దం
చపరిమితార్తిఁ గూరి సగ మైతి మనాథుల మైతి మత్తఱిన్.

క. మాతండ్రులపాండిత్యము
ఖ్యాతియు విజయములు లోకు లపుడప్పుడు సం
ప్రీతిఁ గథలుగ వచించుట
మాతలఁపులఁ బొడమె నాగమజిఘృక్ష పొరిన్. 67

ఉ. అంతట మేము ధైర్యమె సహాయముగాఁ గొని విద్య నేర్వ దే
శాంతర దేశికాంతరసమాశ్రయ మొదియుఁ దృప్తి లేక దు
ర్దాంతతపంబు సేసితి ముదారదయానిధిఁ గార్తికేయుఁ జే
తోంతరవర్తిఁ జేసి యశనాంబులు మాని యనేక వబ్దముల్.

సీ. మూడుకన్నులవేల్పుప్రమోల నాటల నాడి
వచ్చి న ట్లధికనిశ్వాస మొలయ
నాటు శాస్త్రములకేదారంబు లగుమోము
దమ్ములు లేనవ్వుతళ్కు లీనఁ

బదిరెండు బాహులరయుడుటునద్వాదశ
భాస్కరుల్ పగటిదీపములు గాఁగ
నిరువదినాల్గుగాఁ బరఁగుతత్త్వముల క
వ్వలఁ దోఁచు తేజంబు వలకొనంగ
గీ. నెలమి ద్విగుణీకృతోత్సాహ మెసఁగ శతము
ప్రమథగణములు వేవుర పరమమునులు
బలసికొలువంగ ముద్దులబాలుఁ డగుచు
సౌరసేనాని యంత సాక్షాత్కరించె. 69

గీ. అట్లు ప్రత్యక్ష మైనషడాస్యపాద
కమలముల వ్రాలి యోలి స్తోత్రము లొనర్చు
చున్నమమ్ముఁ గృపామృతం బుబికి పాఱ
లేవ నెత్తి వచించె నీలీల గుహుఁడు. 70

ఉ. బాలకులార ! యిట్టిపసిపాయమునన్ గడుఘోర మైనయీ
శైలతటంబునన్ దపము సల్పుచు నీక్రియ వాఁడి వత్తులై
జాలి పడంగ నేటికి నొసంగెద మీయభిలాష నెద్దియో
వైళమ తెల్పుఁ డన్నభయభక్తులుసంతసమున్ దొలంకఁగన్.

క. సిటలతటీఘటితాంజలి
పుటుల మగుచు దేవ ! వేదముల శాస్త్రములన్
బటిమం బాసించెద మ
క్కటికముఁ జూపింపు మనుచుఁ గంధుఁ డిటు లనెన్. 72

ఉ. శ్రోత్రియవంశులార! వటురూపఖరాంశుసుధాంశులార! శ
పత్రయముక్తుఁడై తపసిపద్ధతి వర్షసమాఖ్యఁ బాటలీ
పుత్రపురంబునన్ బుధవిభుం డొకఁ డుండు నతండు మీమన
క్షేత్రమునన్ శ్రుతిశ్రుతవిశేషము లన్నియు నాటఁబొండిరన్

ఆ. అనుచు నింద్రజాలమా యనఁ గనుచుండఁ
మాయ మయ్యె బాహులేయుఁ డప్పు
డేము విస్మరించి యెల్లతపఃక్లేశ
మెలమి వచ్చినార మీనగరికి. 7

క. ఆయనఘుఁ డెచట నుండునొ
కో యనుతహాతహాను సద్వాగుల నడుగుచు, న
మ్మా యే మందుము పరిహా
సాయత్తుల మైతి మీపురాంతికమందున్. 7

క. ఓయన్నలు వర్షోపా
ధ్యాయు నెఱుఁగుదురె తద్గృహం బెటఁ దెల్పుం
డా యనఁ బౌరులు హాసము
సేయుచు నోయమ్మ! యిటు వచించిరి వింటే. 7

గీ. వర్షుఁ డనుమూర్ఖుఁడే కాని వర్షనామ
మున నుపాధ్యాయుఁ డొకఁ డీపురిని వసించు
టెఱుఁగ మిది వింతగా నుండె నెచటివార
లతనితో మీకుఁ బని యేమి యయ్య యనిరి. 7

చ. అని విని గుండె జల్లురన నావిని గల్లుమొదం బొకింతగాఁ
బ్రబలఁగ వారిఁ గాంచి వివరింపఁగ వర్షుఁడెవండొ యానుద
త్సదనముఁ ద్రోవఁ జూపుఁడొకసారి కనుంగొనిపోదుమన్న న
వ్వొదవెడుమోముతోఁదెలిపె నొక్కఁడు వారలలోనివాఁడిటుల్.

శా. ఈఘంటాపథ మూని యిట్టటుల పో కేఁగంగ సంబాధమై
ద్రాఘీయం బగువీథి దోఁచు దదగ్రంబందు వర్షోదక
ప్రాఘాతప్రవిశీర్ణకుడ్య మనిలోగ్రక్షేపభిన్నచ్ఛది
వ్యాఘాతాపసరత్కవాట మొకగేహం బుండు జీర్ణాకృతిన్.

క. తజ్జీర్ణాలయమున మీ
కొజ్జలుగా నున్నవర్షుఁ డుండుం బొండా
యజ్జనుని గొల్చి యాతటి
యొజ్జలు కం డీరు నని రయుత్సాహగతిన్. 80

ఉ ఆవెడమాటలన్నియు ననావృతిఁబుచ్చియమోఘమూర్తియా
దైవతసైన్యనేతభణితం బనృతం బగునే యటంచు నా
త్రోవనెవచ్చినార ము గురుండు గృహంబున నున్నవాఁడె త
త్పావనపాదపద్మశుభదర్శన మబ్బునె మాకుఁ దల్లి కో. 81

క. ఏలా వర్షగురుని జను
లాలీలం దూలనాడి రగజాపుత్రుం
డేలా వర మటు లొసఁగెనొ
యాలోచింపఁగ మహాద్భుతావహ మయ్యెన్. 82

క. అనవుడు నవ్వాటువుల క
వ్వనితామణి మామయశము వల్లభుమాహాత్మ్యం
బును దనపెండిలిచరితం
బును మఱిది విచక్షణత్వమును దెలిపి మఱిన్.

చ. అనుపమభక్తిమై మఱిది యన్నము వస్త్రము నిచ్చి నిచ్చ
మ్మునరయుగాథఁ జెప్పి మునిమ్రుచ్చునఁ జెల్లినత్తోడికోడ
యనువున నీసు పూని కపటాకృతిఁ దమ్ముఁ బరాభవించె
మును మిడిచెప్పఁజొచ్చెవగపుట్టదిగమ్రింగుచుగద్గదోక్తుల

క. ఈపౌరులపల్కులు నిజ
మే పసితన మాది నాదుహృదయేశుఁడు మా
ధ్యాపన్నవృత్తియే సుఁడి
నాపాపఫలంబు కారణం బింతటికిన్.

శా. అమ్మాంధత్వమె హేతువయ్యెనుపవర్గార్థాంగిమమ్మున్ ని
రమ్మున్ జేయఁగఁ,దక్కర్థ దలఁచి నిర్లజ్జుంబుగా మీస
క్షమ్మం జెల్లు వచింతు;నై నను దనూజప్రాయులౌమీస
త్రమ్మున్ జేయుటయేలసెప్పెదదురంతం బయ్యెదంతంబిటి

గీ. పార్వతీపరమేశు లన్భావ మూని
మఱిది నన్ను నాకాంతు సేమఱక ప్రోవఁ
దోడికోడలు మదియందు దుఃఖ మూని
దలఁచు శ్రావణభాద్రపదంబు లనుచు.

క. మగనిం గా దన నోపక
వగచుచు విధి లేక యన్నవస్త్రంబులు మా
కొగి నిచ్చి యోముచుండ న
రిగె నాలుగువత్సరములు కృతము వితాగాఁ. 88

క. అంతట వర్షాకాల మ
నంతాంబుదసంతతావృతానంతము దు
ర్దాంతతటిత్కాంతావి
క్రాంత మశనిపాతరవసురంతము వచ్చెన్. 89

క. సీతునఁ జలియును; వేసఁగి
నాతపమును బీఁపెట్ట వని యీదేశ
స్త్రీతతి సల్పు నొకవ్రతం
బాతరుణమునఁ జుగుప్స మగుమార్గమునన్. 90

గీ. గుడసహితపిష్టకృతము జుగుప్సితంబు
గుహ్యరూపంబు భక్ష్య మొక్కండు దానఁ
బాఱునకు దాన మిచ్చునాచార ముండెఁ
గాని రాఁ డేద్విజుండు తద్దానమునకు. 91

ఉ. అత్తకుఁ దోడికోడలు నిరంతరమూఢత నుండునాపతిన్
మెత్తనిమాటలన్ బలికి మేకొనఁ జేసి గ్రహింప; దక్షిణో
దాత్తమువీడియంబొసఁగి తద్వ్రతభక్ష్యము దానమీయ వా,
యొత్తక దానిఁ గొంచుఁ బతియింటికివచ్చెఁ బ్రఫుల్లవక్త్రుఁడై.

చ. అటువలె వచ్చునాయకు నహార్యవిమూఢత కాత్మఁ బుట్టున
త్కటతమశోకకోపములఁ గంపమునొందుచు లేచివచ్చి యి
ట్టటు గన కెంతయేని జెడనాడితి నే నరకానఁ బోదునో
కటకట! శాంతి యత్తఱిఁ గకాపికలై చనెనేమి సెప్పుదున్

గీ. బావగా రనుగౌరవభావ మెట్లు
వీడి యీపాడుభక్ష్య మచ్చేడె యిచ్చె
నిచ్చెఁబో యెట్లు దీని గ్రహించి తినియు
నాయభాగ్యఫలంబొకో నాథ యనుచు. 94

క. చెడనాడి యాడి యంతట
నుడు కాఱఁగ మగనిపాదయుగమునఁ బడి నా
దుడుకుఁదనము క్షమియింపఁగ
నడిగి వగతుఁ జేయి కాల నాకు గొని నటుల్. 95

ఉ. ఎవ్వరి నేమి యన్న ఫల మేమి మదీయలలాటరేఖ తా
నివ్విధి నుండ నంచు శమియించితి, వంచినమోము నెత్తి లే
కవ్వలి కేఁగి యొంటిమెయి నానిసి నేమి దలంచెనో మదిన్
రివ్వున భర్త శీతగిరి క్రేవకుఁ బోయెఁ దపం బొనర్పఁగన్. 96

ఉ. ప్రొద్దుట మేలుకాంచి పతి బోయినజాడ నెఱుంగఁజాలమిన్
దద్దయుఁ గుందుచున్ మఱఁది దాపున కేఁగి వచింపఁ "దల్లి నా
యొద్ద వసింపు దుఃఖపడ కొక్క నెలన్ జనుదెంచు నగ్రజుం
డుద్దవిడిన్ జనెన్ హిమశిలోచ్చయసీమఁ దపంబు సల్పఁగన్.

క. ఎల్లుసు దను మూర్ఖుఁ డనుచు
నుల్లసముల నాడ సైఁప నోపక తప ము
ద్యల్లీలఁ జేసి విద్యా
వాల్లభ్యము గాంతు ననుచు వాఁడుచ్చె నిసిన్. 98

శా. సత్సంకల్పము మాన్పనే లని తపోఽసాధ్యంబు లే దెందు నం
చౌత్సుక్యంబు ఘటిల్లఁ బ్రలి తుహినాహార్యంబునన్ భక్తసం
సత్సేవ్యుం డగుషణ్ముఖుం గొలిచి సంపాదింపుమా విద్యలం
చుత్సాహించితి నేవ యంచతఁడు నన్నోదార్చె నర్హోక్తులన్.

చ. అక్కట! యాఁడుబుద్ధి యన నాసురబుద్ధియటంద్రు నిందకున్
దక్కఁగ నెంతధౌర్త్యమునొనర్చితియాత ఘటించు యాతనన్
స్రుక్కి పతివ్రతానియతి చూఱలు వుచ్చితి నాఁటి రే విభుం
డెక్కటినుండి నన్ను మది నేమని యెంచి తపించెనో కదే.

చ. అని యిటు కంటికిన్ నిదుర యాఁకటికిన్ గడి యంచెఱుంగకే
ననిశము గుందుచుండ నయి దబ్బము లేఁగిన్వచంత భర్త వ
చ్చెను స్మితసూచితాభిమతసిద్ధిముఖుం డయి మాధ్యకంచుకా
పనయనజాతనూతనశుభద్యుతి దేహము నిండఁ బర్వఁగన్.

క. ఎదు రేఁగి సమ్మదాశ్రులఁ
బదాంబుజమ్ముల ను గడిగి పాప మనక నాఁ
డదయత నిను వదరిన త
ప్పిదమును క్షమియింపు మనుచు వేఁడితి నాథున్. 102

ఉ. అంతట సర్ఘ్యపాద్యమహితాసనభుక్తుల సోదరుండుఁ ద
త్కాంతయు నేను భర్తకుచితక్రియఁ గూర్పశ్రమంబు వాసి యే
కాంతమునందు మమ్ముఁ గని కౌతుక మొప్పవచించెఁ దత్తప
క్లాంతియు స్కంధుదర్శనఫలంబుఁ దదీయమహానుభావమున్.

చ. పలికి నిజస్తవంబులకు భావమునన్ గడు నుబ్బి యాగుహుఁ
డలఘుకృపన్ గనుంగొని "బుధాగ్రణి వేదుశ్రుతిశ్రుతంబుఁ
గ్గలముగ నీమ ఖంబునఁ బ్రకాశము నొందును, దాని కీవు ప
ర్త్యులఁ బఠింపు మీ శ్రుతధరుం డెవఁడౌనని వాఁడు చిక్కినన్.

క. ఆశ్రుతధరు నోంకృతిపూ
ర్వశ్రుతిపాఠమునఁ బూన్పఁ గ్రచ్చుఅ నీకున్
సశ్రుతికముగా శాస్త్రము
లశ్రమమున నబ్బు సంశయము పోరయ నటుల్" 10

చ. అని వర మిచ్చి నిర్జరబలాధిపదేవుఁడు కన్మొఱంగె నం
చును వచియించి మమ్ము హితసూక్తులఁ దేలిచినాఁటఁ గోలె ని
దు నుటజ మొండు కట్టుకొని దుర్భరదీక్షఁ దపంబు సేయుచుఁ
డు నది జనుల్ గనుంగొని జడుండనియందురు తొంటి వైఖరిన్

ఉ. తల్లిరో చూచితమ్మ వితథమ్మగునే పురుషప్రయత్నముల్
మెల్లన యుక్తవేళల ఫలింపక పోవు, కుమారదేవుప
లెల్ల యథార్థమానెచట నేనియు నచ్చతురుండునుండు నే
డెల్లి లభించి తీరునని యెన్ ననుఁ గాంచి మఱంది యత్తఱిన్

ఆ. అనియెఁ గాని యింతదచుక నాశ్రుతధరుం
డనుగుదేరఁ డెవరు నరయలేదు
కలఁడొ లేఁడొ కాని కలిగినమాయాశ
తఱుగకుండె కాను పెరుఁగుచుండె. 108

ఆ. అన్నలార ! విద్యకై యమ్మహాత్ము సే
వింప మీకు మదిని వేడ్కయేని
వినువ కెల్లచోట్లు వెదకి యేకశ్రుతి
ధరుని దెచ్చి ధన్యతను గనుండు. 109

చ. అనియిటుపూసగ్రుచ్చినక్రియన్ వనితామణి భర్తవృత్తమున్
వినిచిన విస్మయంపడుచు విప్రకుమారులు "మాకు నాజ్ఞ కి
చ్చినవరయుగ్మ మిప్పటికిఁ జెప్పినరీతి ఘటిల్లి యుండ నక్కం
దునికృప నేలయ మ్మతియుతుండు లభింపఁ డటంచుఁ బూన్కితో.

క. పర్ణకుటి కరిగి యందు న
పర్ణాసుతుఁ దూప మాత్మఁ బదిలపఱచి సం
పూర్ణసమాధిమునింగి జి
తూర్ణుండగు వర్షుఁ జూచి పొంగిరి మదిలో. 111

సీ. అర్జవోన్నమితోత్తరాంగసంగత యజ్ఞ
సూత్రోత్తరాసంగశోభి యగుచు
ననశనపానశుష్యద్రక్తమాంసస్ఫు
టాస్థివారావశేషాంగుఁ డగుచు

సశిథిలపద్మాసనాభ్యంతరోద్గత
పదపల్లవవ్యతిపటలుఁ డగుచుఁ
బూరకరేచకపూర్వకక్రమ పరి
కుంభితపవనసంరంభుఁ డగుచు
శమదమాదికసంపత్తిసముపలబ్ధ
నిరుపమబ్రహ్మవర్చసభరధగద్ధ
గితకుటీరాంతరాళసంస్థితకుశాస
నస్థుఁ డై యున్నవర్షవ్రతస్థుఁ గనిరి. 11

క. కని వినయము భయమును మన
మునఁ బెనగొనఁ గరయుగమును మొగిడిచి నిటలం
బున నిడికొని యిలఁ బడి నతు
లనఘులు వటు లపుడు సలిపి రపరిమితముగన్. 11

గీ. సర్వలఘువృత్తి నటు మ్రొక్కి సద్దుసేయ
కవలి కేఁగి తద్గృహిణికి హైమశతము
భక్తి నర్పించి శ్రుతధరుఁ బట్టి తెత్తు
మనుమతి నొసంగు మని కాంచి యపుడ చనిరి. 11

చ. శ్రుతధరుఁ డెవ్వఁ డానొ యని చూచినవారల నెల్ల సూక్ష్మ
ద్ధతినిబరీక్షసేయుచు వృథాశ్రమమానొకొ యంచుఁ గొంకుచు
ధృతిగొను చెల్లదేశముచు దిమ్మరి రవ్వటువుల్ మరీచికా
ప్రతితి జలంబు గ్రోలుమతిఁ బాఱుమృగంబులకన్న దమ్మలై

క. తిఱిగినదేశమె తిరుగుచు
నరిగినపురి కరిగి యేఁగినట్టి జనపదం
బరయఁగ నేఁగియు నింటికి
మరలిరి వగచుచు వృథాశ్రమం బగుట కెదన్. 116

ఆ. మరలివచ్చువారు మధ్యేపథంబు కౌ
శాంబి నాఁగ నొకపురంబు గాంచి
యందుఁ జొచ్చి యొక్కయవనీసురావస
థమున కరిగి రతిథిధర్మ మెనసి. 117

ఉ. ఆగృహమందనాథ యొకయంగన పుత్త్రినితో వసించు, న
భ్యాగతులైనయవ్వటువు లాయమ పెట్టినకూడు మెక్కి వే
దీగతనారికేళకటదేశమునన్ శయనించి యస్సురం
చాఁగమనశ్రమంబున రమంత కనుంగవ మోడ్చు నంతలో.

క. బంధురజలముగ్గర్జా
బాంధవమై మథ్యమానపటురవవిచల
త్సింధుసఖంబయి మర్దళ
ధింధిమిరవ మొకటి తచ్ఛ్రుతిగతం బయ్యెన్. 119

ఉ. అంతట నింటియాపె సుతు నక్కునఁ జేర్చి యవార్యబాష్పవా
స్సంతతి చెక్కిళుల్ గమిచి జాఱఁగ వెక్కుచు "నృత్తగీతవా
ద్యాంతము నాట్యముల్ గఱచినట్టిప్రవీణుఁడు నందనాముఁడ
త్యంతహితుండు నీపిత కతం డిపు డీపురిఁ జేయు నాట్యముల్.

ఉ. ఎన్నఁడు గాని నాట్యమున కీపురి కాతఁడు వచ్చెనేని మీ
యన్నను దొల్తఁ గాంచి సుఖమారయకుండ మృదంగనిస్వన
బు న్నెఱయింపఁ డట్టిహితముఖ్యుఁడు నేఁడిట కేఁగుదెంచి య
స్మన్నిలయంబుఁ జేరఁ డొకమాఱుచు నీజనకుండు క్రుంగుటన్.

ఉ. అనిదయితున్ స్మరించుకొని యార్తిమునుంగఁగ, నామెగాంచి శి
త్తనయుఁడు "తల్లి యేటికి వెతన్ గుములన్? క్షణ మోర్చి యుండు మేఁ
జని యలనాట్య మెల్లఁ గని సర్వము నీకడ నాడి చూపువాఁ
డనను చు మాతృదుఃఖము సడంపవచించె ప్రబుద్ధవాక్యులన్.

క. పతిహీనతఁ దనయింటికి
హితులు నహితు లరయరామి కేడ్చెడుతల్లిన్
సుతుఁ డూరార్చును నటనము
మతిఁ జూడఁగఁ గోరి యట్లు మఱఁగు నటించున్. 123

క. మాతాపుత్త్రులభాషణ
మా తెలుఁగున భిన్నగతుల నడరుచు నుండన్
జేతమ్ము పొంగ వ్యాడికి
నాతనయుని శ్రుతధరత్వ మగపా టొందన్. 124

క. త్రుళ్లిపడి లేచి ముఖము ప్ర
ఫుల్లముగాఁ దొంటి శ్రమము బ్రుంగుడువడ న
ప్పిల్లనిదరి కరిగి కనిన
దెల్లన్ వివరింప నేర్తువే యని యడుగన్. 125

క. వినినది వినినవిధంబునఁ
గనినది కనినట్లు తెలుపఁగలఁ డీబాలుం
డనఘా శైశవ మాదిగ
నని తజ్జనయిత్రి వలుక వ్యాడియుఁ దమితోన్. 126

ఆ. ప్రాతిశాఖ్య మొకటి పఠియించి యొకమాఱు
చెప్పఁగలవె యనిన శిశువు నగుచుఁ
దడయ కించుకయు యథాశ్రుతంబుగ దానిఁ
దప్పు వోరయకుండ నప్పగించె. 127

క. ఎచ్చట "ఆఁ ఊఁ" యనె మఱి
యెచ్చట వాక్యంబు నిలిపె నటఁ దగ్గనొ య
ట్లచ్చట నచ్చటఁ జూపుచు
నచ్చొత్తినపగిదిఁ జదివె నాశిశు వెలమిన్. 128

క. ఏకశ్రుతిధరుఁ డితఁ డా
నేకద యని యుబ్బి నాట్యవీక్షణకుతుక
శ్రీకలితు లగుచు వా రపు
డాకుఱ్ఱని వెంట నరిగి యరసిరి యెల్లన్. 129

శా. ప్రాత శ్శైవ గృహంబు చేరి యతఁడంబన్ బిల్చియానందుఁ డే
రీతిన్ నాట్య మొనర్చెనో యటులె నర్తింపంగ భాషింప సం
గీతంబున్ వినిపింప వా రరసి యత్యింటిత్తు భేదింపమిన్
జాతామోదమునన్ దృజించి రెద దేశభ్రాంతిభూక్లేశమున్.

ఉ. తజ్జనయిత్రి మ్రొక్కి "సుకృతంబులు పండెను నీసుతుండు మా
కాజ్జగుఁ గాక" యంచుఁ దమయుద్భవముం బితృనాశనంబుఁ దా
మొజ్జలకై భ్రమించుట శరోద్భవుఁ గొల్చి వరంబుఁ గొంట యా
వజ్జగతీప్రచారమును వర్షనివాంఛయుఁ దెల్పి యాదటన్.

క. ఈతనిఁ గొని చని వర్షని
బ్రీతుం గావించి యఖిలవిద్యల తనితో
నేతుము కంటికి ఱెప్పటు
గాతుము వీనిని నొసంగఁగదె మా కమ్మా. 13

గీ. అమ్మ మీవృత్త మాద్యంత మాలకించు
వేడ్క నున్నార మటుగాన వినుతె యనుచుఁ
గన్నునీ రొత్తుకొనుచు గాద్గద్య మడర
నీరెలుంగున నిటు వచియించె నాపె. 13

క. తరతరములనుండియు నీ
పురమున నాభర్తవంశము ప్రశస్తి గన్నన్
జరమం బగుతరమున నా
వరుఁడుదితుండయ్యె నన్వవాయశరణమై. 13

గీ. అగ్నిశిఖసోమదత్తసమాఖ్యయుగల్గి
విశ్రుతి వహించి ఋగ్యజుర్వేదవేత్త
యై యజస్రమ్ము గఱపు శిష్యవ్రజమున
కద్రిజాకాంతుఁ గొల్చు నిత్యంబు భక్తి. 13

ఉ. ఈనగరీంద్రచంద్రుఁ డది యెల్ల నెఱింగి సమస్తసంపదల్
పూనిచి పెద్దసేసి గురుబుద్ధి భజించుచు బండితవ్రజం
బానతమౌళిపంక్తులఁ బదాంబుజముల్ గయిసేయుచుండు రి
ట్లానియతాత్ముఁ డగ్నిశిఖుఁ డన్నిటఁ బేరుప్రతిష్ఠలం గనెన్.

క. అంత 'వసుదత్త' యనుననుఁ
గాంతగఁ గైకొని పదేండ్లు గార్హస్థ్యసుఖా
క్రాంతస్వాంతుండై మగ
సంతతి పేఁ డుద్భవింప సంతస మొందెన్. 137

గీ. పుత్రునకు నాలు గేండ్లేనిఁ బూర్తి కాక
మున్న పతి దుఃఖవార్ధి మమ్మలను ద్రోచి
చనియెఁ దద్వైభవం బెల్లఁ జనియె వెంట
నొంటిసుతుతోడ దిక్కులే కుంటి నిట్లు. 138

క. మీతల్లులు ధన్యచరిత
లాతీరున ననుగమించి రాత్మేశ్వరులన్
బాతకురాల నగుటఁ బతి
నాతెఱఁగున ద్రింగి కాకియటు చిర ముంటిన్. 139

చ. మఱచితిఁ జెప్ప నొక్కటి కుమారుఁడు వీఁడుజనించువేళ సం
బరమున దివ్యవాణి వినవచ్చె "శ్రుతం బెది యైనఁ దెల్ప నే
ర్పరి యగు వర్షశిష్యుఁడగు వ్యాకరణంబును బెంపొనర్చుఁ దా
వరరుచి నామధేయమున వాసికినెక్కు" నటంచు బోరునన్.

గీ. వర్షుఁ డెవ్వండో వాని నెవ్వం డెఱింగి
తెలుపునో కద యని మదిఁ దలఁచుచుండ
నరుగుదెంతురు మాయింటి కాడఁబోవు
తీర్థ మెదురైనటుల మీరె తిఱిగి వెదకి. 141

క. మీకుం దమ్ముఁడు వీనిం
జేకొని యవ్వర్షశిష్యుఁ జేసి నిగమముల్
వ్యాకృతి నేర్పింపుఁడు సు
శ్లోకులు మీమేలు మఱవఁజూతునె యెపుడున్. 142

క. అనవుడు వారలకోర్కెయు
వనితామణివాంఛ యేకభావ మగుట వా
ఙ్మనసాగోచరహర్షాం
బునిధి నిమగ్నాత్ములగుచు ముప్వురు గూడన్ 143

ఉ. పెన్నిధి యింటఁ దోఁచినటు వేలుపురత్నము కాలిక్రిందనే
యున్నటు కల్ప మంగణము నొందినయట్టుల వేల్పుగిడ్డి పే
రన్ననఁ ద్రోవఁదప్పి స్వగృహాశ్రయనిష్కుటసీమఁ జిక్కిన
ట్లన్నిపుణార్భకాప్తి హృదయంబుల నుబ్బిరి వారలిర్వురున్.

క. వ్యాడీంద్రదత్తు లపు
డామ్రేడితవరరుచి లసచ్చరిత్రు లగుచు నా
నాఁ డచట నిలిచి యమ్మఱు
నాఁ డతనికి వడుగు సేసినారలు ప్రీతిన్. 145

ప్రథమాశ్వాసము.

క. ఆసంస్కారము పూర్ణము
సేసి తదంబానుమతిని జేకొని వానిం
గాసి వొరయకుండ గురుని
వాసమునకుఁ దోడుకొనుచు వచ్చిరి వేగన్. 146

గీ. వచ్చునమ్మొప్పువారను వర్షపత్ని యంత
దూరమునఁ గాంచి యెదురేఁగి కోరికలు స
మస్తము ఫలించె ననెడుసమ్మదము హృదయ
మందు నుప్పొంగఁ దత్క్షేమ మడుగుటయును. 147

సీ. శీర్షంబునం బంచశిఖలు పొల్పార మే
ధావిబొట్టు నొసంటఁ దళుకు లొలుక
నిద్దంపుఁబసనిజన్నిద మజినంబుతోఁ
బెనఁగి యురోభాగమును భజింపఁ
గటిని మౌంజీబంధకౌపీనములనును
పసుపురంగపరంజిమిసిమి గూర్పఁ
బాలాశదండ మంభఃపూర్ణకలశంబు
సవ్యాపసవ్యహస్తముల మెఱయ

గీ. బ్రహ్మచర్యంబు మూర్తమై వచ్చునట్లు
తోడఁ జనుదెంచువరరుచిఁ దొలుత గురుని
పత్ని కెఱఁగించి మెఱఁగించి వర్ష డాసి
మ్రొక్కి మ్రొక్కించి రయ్యెద్ద జొక్కమాఱ. 148

ఉ. పూర్ణసమాధినుండి గురువున్ విరతుండయి బాహ్యవాసనా
భ్యర్ణగతేంద్రియుం డయి రవంత గనంగ శరీరకాంతులన్
బర్ణకుటిన్ సువర్ణము నొనర్చు త్రిమూర్తులఁ బోనిమువ్వుర
వ్వర్ణులు గానరా నిజతపఃఫలదాత లటంచు నెంచుచున్.

క. దారవలన నవ్వటువుల
చారిత్రము వినుచు నొడలు జల్లనఁ బ్రమదా
ర్ణోరాశి మునిఁగి కొండొక
వారిం దీవించి క్షేమవార్తల నడిగెన్. 150

చ. అఱుగుడు వ్యాడి ఫాలఘటితాంజలియై యిటువల్కె "నీకృపన్
జడిమ మెఱుంగ కిద్ధరణిచక్రము నంతయుఁ జుట్టిచుట్టి యి
వ్వడు గొకఁ డేకసంధ వినవచ్చినసర్వము దెల్పఁ గాంచి నీ
యడుగులఁ జేర్చి కోర్కెఁ బడయన్ గొని వచ్చితిమయ్య చెచ్చెరన్.

క. ఆసేతుహిమనగం, బా
సాసల భ్రమియింపఁ గాన నయ్యె నొకం డీ
భూసురసుతుఁడు శ్రుతధరుం
డేసీమలఁ గానరాఁ డిఁ కెవ్వఁడు దేవా. 152

చ. అని తమదేశయాత్రను సమగ్రముగా వినిపించి దేవ! మె
వ్వనికిని బొంద నందనిభవద్దయఁ గాంచిన మాకు "సేమమా"
యనఁబునరుక్తిగాదొకొ మహాత్మ! త్వదాజ్ఞ యమైనఁ గ్రిందమీఁ
దను గలలోకముల్ శ్రమమెదన్ గణియింపక చూచిరా మొకో.

గీ. అయ్య నీకృప యీమె మాయమ్మ సేయు
దీవెనలు నంగరక్షలై తేజరిలఁగ
మాకు సేమంబు గాకేమి లోకమంద
సాధ్య మగువాంఛితంబు లేశము గలుగునె. 154

గీ. అనెడివ్యాడిని నింద్రదత్తుని బ్రియంబు
మీఱఁగా బల్కి వరరుచిఁ జేరఁ దీసి
వర్షుఁడు తదాగమనసుఖవార్త లడిగి
బుజ్జగించి మనోభయం బుజ్జగించె. 155

చ. మఱియుశుభాస్పదంబయినమంచిముహూర్తముగోచరింపఁగ
న్మ్రుఁఱుదివసంబునంద యహిమద్యుతి ప్రాగ్గిరిమౌళిఁ దోఁచున
త్తఱి శ్రుతిపాఠముల్ జదువఁ దప్ప దటంచు వారి నం
దఱి నరయన్ సతిం బనిచిధ్యానమునందెను వర్షుఁ డంతటన్.

సీ. విప్రదత్తార్ఘ్యోదబిందునికృత్తమం
దేహమధ్వము దాఁటెఁ దిగ్మరోచి
హరిదంతరోత్థదంతురతమస్సంతాన
మలమె నాచూడ మనంతవీథి
మేచకోల్లోచగుంఫిత తారముక్తాఫ
లాకృతి మెఱసెఁ దారాకదంబ
మాకాశభూమ్యంతరైధమానతమంబు
లడఁగ వెన్నెలలతోఁ బొడిచె విధుఁడు

కుముదముదము చకోరికకోరికలును
గామునామును బెంపారె గంధబంధు
రముగఁ బ్రమదలుఁ బ్రమదావనములు వెలసెఁ
జాల మంచిమెత్తిసలీలఁ గ్రాలె జగము. 15

చ. కదలనియట్లె కానఁబడుఁ గాని కనుంగొనుచుండ మెల్లగా
నదె యిదె యంచుమింటిసగమందు వెలింగెను రేవెలుంగుఁ
త్పదమునమాత్రముండనొకొ పశ్చిమమార్గము వట్టియస్త
లదరుల డాసె నెవ్వఁడు వలంతి నిశాచరమాయ లారయ

ఉ. కాయము గ్రుంగఁ గాళ్లుముడుఁగన్ నిదురించెడికుక్కుటవ్రజ
బాయెడఁ గన్నువిప్పికలయంగనిముక్కుచుఱెక్కలార్చి మ
కాయితలోకమున్ దెలివిగైకొనఁబల్కెడుపోల్కిఁ గొక్కొ
కో యనికూసెఁగంతమునకున్ ఘటియిల్లఁ ద్రివక్రభావముల్

ఆ. మాకరందధార మాధురిఁ దల దన్ని
కూజితామృతంబు గురియఁ జొచ్చెఁ
జెట్టు చెట్టునను వసించి భారద్వాజ
వితతి శ్రుతిహితార్థవృత్తి మెఱయ. 16

సీ. వెన్నెలపాలు దృప్తి నెఱుంగక చకోర
ములు త్రావిత్రావి తేన్పులను బుచ్చెఁ
నానునాసికరవం బామ్రేడనముసేసె
గువ్వలకవ లేఁజిగుళ్లడాఁగి

నిద్రాళు చేతనానీకంబు జోకొట్టు
చౌషసగంధవాహములు మలసె
యదె పనిగాఁ దేనె లాను భృంగమ్ముఁ బో
నంపి కైరవిణి నిద్రింపఁ బూనె
దిగ్వధూటీముఖంబులఁ దెలివి మించెఁ
గావుకా వని కాకి మూఁకలు ధ్వనించె
వికసదంభోజము మరందవృష్టి చిందె
నుదయశైలంబుపై రవి యుదయ మందె. 161

క. అంతకు మును వర్షగురుం
డంతేవాసిత్రయం బహర్ముఖవిధు ల
త్యంతనియతిఁ దీర్చి కుటీ
రాంతరదర్భాసనస్థులై రభిముఖులై. 162

క. సుముహూర్తము వేళకె స్నా
నము సంధ్యావందనం బొనర్చికొని ప్రమో
దమున నుపవర్షుఁ డరుదెం
చి మ ఱొక్కకుశాసనంబు చేరి వసించెన్. 163

సీ. పసిమి యొల్కఁగఁ జాయపసు పాడి నొసటను
బ్రొ ద్దసఁ గుంకుమబొట్టు దిద్ది
యుదికి యీటార్చినయుదుకకోకను గట్టి
చిఱువేరురంగు కంచెలను దొడిగి

మినుకుఁగాటుక రేఖ కనుఱెప్పలం దీర్చి
పూవుఁబొత్తులను గొప్పునను దుఱిమి
శాంతిపాతివ్రత్యసౌభాగ్యచిహ్నముల్
చూపులం దచ్చొత్తి చూఱవిడిచి
మాటికి సుమాకుమారునామము స్మరించు
కొనుచు నుత్కంఠ దీపింపఁ గొదికికొనుచు
వర్షసహధర్మచారిణి వచ్చి నిలిచెఁ
బతికిఁ బార్శ్వంబునందుఁ గంబంబు నూఁది. 16

గీ. ప్రాగభిముఖుం డయి పవిత్రపాణి యగుచు
గురులకుఁ గుమారునకు మ్రొక్కి వరరుచిఁ గని
దేశికుం డంత వేదవాచాశిరంబు
ప్రణవ ముచ్చైస్స్వరంబునఁ బల్కుటయును. 16

క. తెరఁ దీసినకరణి మదిని
స్ఫురియించె సశాఖముగను శ్రుతులును శాస్త్రో
త్కర మాచార్యునకుఁ జిరం
బరపారయక కఱచుకరణి హరసుతుకరుణన్. 16

క. స్ఫురియింప "నగ్నిమీడే
పురోహిత" మ్మనెను బుక్కు పూర్ణమ్ముగ స
స్వరముగ సుస్వరమున వా
రరుదందఁగ నేకవార మతఁడు పఠింపన్. 16

క. వినినది వినినటు కాత్యా
యనుఁడు చదివె, దాని వినుచు వ్యాడి చదివె దా
నిని వినుచు నింద్రదత్తుఁడు
వెనువెంటఁ బఠించె గురుఁడు విభ్రమ మొందన్. 168

చ. వరరుచి యేకసంథఁ జదువంగ ద్విసంథల వ్యాడి నేర్చుఁ జె
చ్చెర నలమూఁడుసంథల కశేషము నేరుచు నింద్రదత్తుఁ డి
క్కరణిని జూచుచుండ ఘటికాద్వయినిర్వదిసూక్తముల్ పఠిం
చిరి గురుదేవవక్త్రసరసీజవినిర్గత మౌటఁ జాగుగన్. 169

శా. బ్రహ్మానందసుధాపయోనిధిరసాప్లావక్షలద్దుర్వ్యథా
జిహ్మాంతఃకరణప్రతిక్షణసముత్సేకోల్లసద్భక్తితో
బ్రహ్మణ్యుం డుపవర్షుఁ డన్నకు నమోవాకంబు గావించి త
ద్బ్రాహ్మీతాండవమున్ నుతించెనుగళద్బాహ్యేంద్రియజ్ఞానుఁడై.

క. మ్రొక్కి సెల వంది చని తన
యిక్కకు సతి కన్నమహిమ మెల్లఁ దెలిపి పెం
పెక్కినతనచిత్తవ్యథ
నక్కామినిహృదయసీమ నతిదేశించెన్. 171

ఉ. ఆదిన మాది వత్సరసమాప్తి కొఱంతగ నవ్వటుల్ శ్రమం
బేది త్రయీప్రపంచము గ్రహించిరి శాఖలతోఁ;విశాఖుపూ
ర్ణాదరమేదురేక్షణమహాసుకృతాతిశయంబు గాంచుటన్
సాదరసాధ్వసాద్భుతమనోంబుజమై ప్రజ సన్నుతింపఁగన్.

మ. ఉపవర్షుండు మహాముదంబునిధియం దోలాడుచుర్విభ్రాత
న్నుపమింపం గలిగెంగదే యనుచు లోనుబ్బంగఁ దద్భార్య
ల్లుపతాపించును బావగారియెడ మున్నొక్కప్డు గావించు
య్యపరాధంబు ప్రతిక్షణంబు నెదముల్లైయేఁ పలజ్జించుచు

క. ఎదురఁ బడి తొంటితనత
ప్పిదమును క్షమియింప మ్రొక్కి వేఁడఁ దలఁచు; నె
ల్లెదుటికిఁ జనఁ గల నని మా
నఁ దలఁచు నుపవర్షసతి మనం బూఁగాడన్. 17

సీ. ఓరిచినమ్మకుఁ దేటినీరు ల
భించుఁగా యని కు స్తరించుచుందు
రెవ్వారి కెఱుఁగ నౌ నవ్వేసయూళ్లె ప
ట్టనము లౌఁగద యని యనునయింతు
రాఁడుదాని దదృష్ట మందు రీసౌభాగ్య
మెల్ల నీ దని నుతియించుచుంద్రు
మునుపటివదినె కా దని లేనివావి క
ల్పించి నర్మముల నవ్వించుచుంద్రు
పేరఁటంబున కరిగిన నీరు దేర
సరసి కరిగిన నవ్వర్షసతిని గాంచి
చంచలాక్షులు మున్ను లక్ష్యమ్ము సేయ
నట్టిత ప్పెంచి లజ్జించి యావరించి. 17

శా. మూఢుం డంచుఁదలంచి వర్షసతతంబున్ గేలి గావింతు మీ
గాఢప్రజ్ఞయు వేదశాస్త్రమయవాగ్గ్రంథంబు నెన్నంఁడు నా
రూఢిన్ జూపకమాకెమూఢతసమారోపించెనంచున్ జనుల్
గూఢప్రక్రియఁ బల్కుచుండగ నెద రత్కుల్ విచ్చివిభ్రాంతులై.

శా. ఆపౌరుల్ పురి నట్లు చెప్పుకొనువర్షాచార్యునాశ్చర్యచ
ర్యాపూర్ణం బగువేదబోధనవిధం బానోట నానోటఁ ద
త్క్ష్మాపాలుం డగునందరాజుచెవి సోఁకన్ దద్విచిత్రక్రమే
క్షాపేక్షన్ జనుదెంచె వేష్టితపురోధోమాత్యభృత్యాప్తుఁడై

శా. వందుల్ బాహుపరాక్రమక్రమకథల్ పాడన్ భటుల్ ద్రోవలన్
గ్రందున్ మాన్పబరాబరుల్ సలుపఁ జేరన్ వచ్చిసామంతరా
డ్బృందంబుల్ మనవుల్ వచించుకొన భేరీడిండిమాదిస్వనం
బాందోళింప నజాండమున్ వెడలె మత్తానేకపాధ్యాసియై.

క. చనుదెంచి యంతదూరం
బునఁ బరివారమును నిలిపి ముఖ్యసచివులన్
దనవెంటఁ గొనుచుఁ గాల్నడఁ
జని యెదుటికిఁ జూ పోకింత సాఁగించుటయున్. 179

సీ. చెదపుర్వుగమి గ్రసించిన కప్పునుండి యా
పాసనానలధూమపటలి వెడల
ముంజూ రిలకు వంగి పోవుట లోనికి
వచ్చి యేఁగెడువారు వంగి మసల

గోడలమాఱు నాల్గుదెసల నిల్పిన
కంపపెందడుకలు గాలిఁ గదల
నుసి రాలి లోపలివస మాసి నిట్టరా
డొకప్రక్క కొక్కింత యొరగియుండ
గోమయవిలేపనంబు ముగ్గులును మాత్ర
మమర దారిద్ర్యదేవీ విహార సౌధ
మనఁ దగినవర్ష గురు ప్రాఁతయాకుటిల్లు
లోచనంబుల కెదురుగా గోచరింప. 18

సీ. పండువెన్నెలవన్నె పట్టాంబరముకొంగు
చికిలి రత్నాలపాదుకల నొరయ
హొంబట్టుసంవ్యాన ముదిరిపువ్వులతోడి
యఱచట్టనునుగాంతి నతకరింప
హురుమంజి ముత్యాలసరము నెన్నడిమి తు,
మ్మెదతాళి వెడఁదయానెద నటింప
మణికుండలంబులఘృణులఁ గిమ్మీరితం
బయి చెక్కిళులు మోము నందగింప,

నగ్రతస్సరు లయి వేత్రహస్తు లలర
బలసి పరివార మింతంత కొలిచి రాఁగ
మోడ్పుఁజేతుల సామంతముఖ్యు లొదుఁగఁ
దరలె నానందరాజమందార మటకు. 18

క. పరిమితపరివారముతో
ధరణీపతిరాక వర్ణితమ్ముఁడు విని 'య
ట్లరుదే గత మే మని సో
దరుఁ డెటు మన్నించెనో కదా యని వగతోన్. 182

క. వచ్చి యట కెదురు సని నృపుఁ
దెచ్చి సముచితాసనములఁ దె మ్మని శిష్యుల్
జెచ్చెరఁ దనధామమునకుఁ
బుచ్చి యనామయము నడిగి భూధవుఁ దనిపెన్. 183

గీ. జీర్ణకుటి కేఁగి వర్ణినిచిత్రచరిత
మరయఁ గౌతుకపడుభూమివరు నెఱింగి
ముందు తా నేఁగుచును మార్గమును దెలుపుచు
నక్కుటీరంబుముంగిటి కల్లఁ దెచ్చి. 184

ఉ. లోనికి మంత్రిపుంగవులు లోనగుభృత్యులతోడ ధారుణీ
జానిని దోడుకొంచుఁ జని శస్త్రకుశాసనసంస్థుఁ డౌచుఁ బ్రే
తాసనలమూర్తులన్ ముగుర నవ్వటులన్ జదివించువర్ణి వి
జ్ఞాననిదానుఁ జూపఁగ విశాంపతి సాఁగిలిమ్రొక్కె వారికిన్.

గీ. అంత నిజశిష్యు లటఁ దెచ్చినట్టియుత్త
మాసనము లుపవర్షుఁ డంతంత నిలిపి
నందరాజేంద్రుఁ బ్రెగడల నందుఁ గూరు
చుండఁ బెట్టి తానును గూరుచుండు నంత. 186

క. వేదోక్త మ్మగునాశీ
ర్వాదముతోఁ గుశల మరసి వర్షగురుం డ
త్యాదరమునఁ మీరాక ప్ర
మోదప్రద మయ్యె ననుచుఁ బొగడుచు మఱియున్. 187

చ. స్వయముగఁ బాదచారి వయి సంధులగొందులదాఁటి జీర్ణశై
భయ మొదవించుమామకనివాసకుటీరముపొంతకున్ నృపా
గ్రియమకుటీమణీరుచిపరీతపదాంబురుహుండ వై ననీ
వ యిటులవచ్చిపిగ్గుపటుపర్వదగునేమముఁబోంట్ల నావుదున్.

శా. దేవా దేవరచిత్రవృత్తము జనుల్ దెల్పంగ నాలించి యు
తేవాసిత్రయయుక్తు నిన్నుఁ గనుకంటెన్ జన్మసాఫల్య మొ
డేవంకన్ గన నంచు వచ్చితిని నీభృత్యున్ ననున్ బ్రేముడిన్
దీవింపం దగు దంచుఁ గేల్మోగిచి యర్థిన్ భూధవుం డిట్లనున్.

క. ఏదేశమందు విబుధు ల
నాదృతులై పేదలై మహార్తి గుడుతురో
యాదోషము తద్దేశమ
హీదారుని దంచుఁ దెల్పవే యాగమముల్. 190

మ. అపరాధంబు తలంప నాయదియ కాదా దేవ నారాజ్యమం
దపరాంభోరుహసూతియ ట్లలరునీ వన్నంబు వస్త్రంబు
క పరాన్నత్వమునన్ గ్రహింప నరయంగా రానిరాజన్యశే
బ్దపరుండర్ క్షమియించియర్థపరతన్ బ్రాపింప నన్నేలుమా

ఆ. ఈవటుత్రయంబు నేకసంధాగ్రాహు
లనుచుఁ దెల్పి రిది యథార్థ మౌనె
యని నృపాలుఁ డడుగ నవ్వర్షుఁ డి ట్లను
నీతఁ డొకఁడ నేర్చు నేకసంధ. 192

క. ఆరెండుమాఱులకు వీఁ
డారీతిఁ బఠింపఁజాలు నవుల నితఁడు ము
మ్మాఱాలకించి నేర్చు మ
హీరమణ ! పరీక్ష సేయుమీ యిం తేలా. 193

చ. వరరుచి యన్నవాఁ డితఁడు వ్యాడి యితం డితఁ డింద్రదత్తుఁడ
చ్చెరు వగు వీరిమేధఁ బరిశీలనసేయుకొలంది వత్సరం
బరిగెనొ లేదొ వేదముల నన్నియు నేర్చిరియొక్క ముక్కయుఁ
మఱవ రపస్వరం బనెడుమాట నెఱుంగ రొకప్పుడేనియుఁ.

క. వేదాంగషట్కియంబున
నాదిమ మగుశిక్షఁ జదివి రామూలాగ్రం
బాదివిషత్సేనానిద
యాదీప్రకటాక్షవీక్షణాసారమునన్. 195

గీ. సకలవిద్యాముఖం బగుశబ్దశాస్త్ర
మెల్లి యారంభ మొనరింప నెంచి కొంటి
మంగుళీమోటనమునఁ గుశాగ్రబుద్ధు
లైనవీరద్దియు గ్రహింతు రని తలంతు. 196

ఉ. నా విని యావిశాంపతి మనంబున నుబ్బి వటుత్రయంబు
భావనలార ! నాచదుప్రప్రాకృతవాఙ్మయపద్యముల్ విన
డీ వచియింత్రుగా" కని పఠింపఁగ వా రవధాన మేర్పడం
గా విని యల్లె యొక్కొకరుగాఁ బఠియించిరిప్రస్ఫుటంబుగ

గీ. నృపతి యచ్చెరువడుచు నదృష్టపూర్వ
మశ్రుతచరంబు నగు నంచు నాత్మఁ దలఁచి
ప్రాకృతశ్లోకమును జదువంగ నదియుఁ
జదివి రొకమాఱు వినుచు మజ్జారె యంచు. 19

శా. తన్మేధాద్భుతశక్తి సారెకు ననంతాకాంతుఁ డగ్గించుచున్
దన్మాణవ్యముతోడ వర్షగురు వేదండంబు నెక్కించి తా
ను న్మంత్రుల్ పదచారులై పురపురంధ్రుల్ సేసలన్ జల్ల
సన్మానించుట కంచుఁ దెచ్చెను నిజాస్థానాంగణక్షోణికిన్.

క. తెచ్చికరి నాఁగి కే లం
దిచ్చి గురు సశిష్యు డించి యిటు రం డనుచున్
మచ్చికఁ గొని చని సభయం
దుచ్చైఃపీఠిక వసింప నొనరిచి భక్తిన్. 20

మ. కవులున్ గాయనగాయనీగణముసంఖ్యావన్మణుల్ మంత్రిపు
గవులున్ బౌరులుఁ దత్సభాంతర మలంకారించి తత్ప్రజ్ఞ ప్ర
స్తవమున్ జేయఁగ వర్షదేశికునకున్ స్వర్ణాభిషేకంబు సే
సి విభుం డంబరరాంకవాభరణభాసిన్ జేసి యుల్లాసియై. 21

చ. మఱియు నొసంగె స్వర్ణమణిమండనమండితమున్ సుధాపరి
స్ఫురదురుభిత్తికంబు పరిఫుల్లలతాంతలతానికుంజపుం
జరుచిరనిష్కుటం బమృతసారసమానజలోదపానమున్
బరమసుఖాస్పదంబు నగుమందిరరాజము రాజవీథిలో. 202

చ. ప్రతిదిన మొక్కనిష్కము నుపాయనమంపెద శిష్యకోటికిన్
శ్రుతులు శ్రుతంబులున్ గఱపుచున్ నిరతాన్నవితీర్ణిసంధమై
నతిథులఁ దన్పుకొంచుసుఖమందుచువత్సలతన్ ననున్ ద్వదా
శ్రితునిగ నెంచి దీవెనలు సేయు మటంచును వేఁడెనాదటన్.

క. అపరిమితహర్షుఁ డగున
య్యృపవర్షు బసాూకరించి యుచితవిధుల న
న్నృపుఁ డవ్వరరుచిముఖ్యుల
కుపాయనము లిచ్చి యనిపె నొజ్జను వారిన్. 204

ఆశ్వాసాంతము.

శా. దర్భాంగక్షితినేత్ర పండితసభాంతఃప్రాప్తశాస్త్రార్థసం
దర్భాపాదితసర్వరాడ్భ్రమలలత్తద్భావదత్తార్ఘ్యనా
గర్భానర్ఘ్యబహూకృతిగ్రహణదక్షప్రస్ఫురత్ప్రేక్ష! యా
గర్భాంభోరుహగర్భదారకరుణా! గర్వాంధకారారుణా. 205

క. మందారసుమమరంద
స్యందిమధురశాస్త్రవాఙ్ముఖానందిత స
ద్బృందా! బృందారకగురు
వందేయామేయబుద్ధివిభవాస్పందా! 206

మాలిని. ప్రథిత నిగమశాఖాప్రాతిశాఖ్యార్థఘంటా
పథవిహరణశీలా ! బ్రహ్మవిద్యాధ్వఖేలా !
మథితవిపుల ధర్మాంభస్స్మృతిక్షీర వారాం
నిధిజనితసుధాసంతృప్త భూదేవజాలా ! 20

ఇది శ్రీగురుకరుణాసమాసాదిత కవిత్వ వెంపరాల
సూర్యనారాయణ నామధేయ ప్రణీతంబయిన
మునిత్రయ చరిత్రంబునఁ
ప్రథమాశ్వాసము.



శ్రీగురుమూర్తయేనమః

మునిత్రయ చరిత్రము.



ద్వితీయాశ్వాసము.



రుచిర విజయనగరమ
హారాజామరగవీకళాగారసుధీ
వారశిరోలంకారిత
ధీరపదా! సుబ్బరాయధీమద్వరదా. 1

గీ. అవధరింపు మాలీల నందావనీంద్ర
పూజితుం డయి వర్షుఁ డాపుణ్యదివస
మంద శుభవేళ నూత్నగృహంబునందుఁ
దాఁ బ్రవేశించె హితబంధుతతులు గొలువ. 2

సీ. చిరకాలబంధువు జ్యేష్ఠామహాదేవిఁ
బొమ్మంచు నుద్వాసనమ్ముచెప్పెఁ
బ్రాణధారణమునకై నిత్య మగుభీతి
కంతిమతర్పణం బాచరించె
సరివారినగుఁబాట్లఁ బఱచినలజ్జకు
నపసరిల్లంగ విడాకు లిచ్చెఁ
చెవులు చీములు గట్టఁ జిన్నలుపెద్దలు
సలుపునిందల కెల్ల స్వస్తి చెప్పెఁ

గీ. నందరాజేంద్ర దత్తాభినవవిశాల
మందిరానంతధనధాన్యమణివిభూష
ణాంబరాదికసంపదాలంబన ప్ర
హర్షుఁ డగువర్షుఁ డధిగతోత్కర్షుఁ డౌచు.

సీ. ఎటువైపు గనుఁగొన్నఁ గిటకిటలాడుచు
బాంధవుల్ పరిజనపటలి మసల
నేవంకఁ గాంచిన నిల్లుపట్టనియట్లు
ధాన్యరాసులు కన్నుదనియ మెఱయ
నేదెస నరసిననేని గల్లని వెండి
బంగారములు తాండవంబు సలుప
నేమూలఁ జూచినక్షౌమముల్
తలిమముల్ సకలలోహామత్రనికర మమర
గీ. నిది గలదు లే దిది యటంచు నెన్న రాక
సకలసంపత్తిపూర్ణ మహాసద్మమందు
శ్రీమహాలక్ష్మిపోలె వర్తించు వర్షు
పొలఁతి యేడువారాలసొమ్ముల ధరించి.

క. కొసరదు కసరదు మఱి వె
క్కసమన దతిథులును బంధుగణములు నడిరే
ల సహస్రము వచ్చిన న
య్యసమచరిత వారి కొసఁగు నన్నోదకముల్.

మ. తమసంపత్తికి హేమభూతు లగుతద్వర్ణిత్రయంబే యప
త్యముగా నెంచుచు వారి కిష్టమగుమృష్టాహారముల్ పెట్టుచుం
రమణుల్ వైశేషిక విద్య లెల్లఁగఱపన్ బ్రార్థించు,స్త్రైణం బప
త్యమునీ కెందఱనంగఁజూపు ముగురంచాయమ్మయమ్మాపురిన్

చ. వదినియ నగ్రజన్ము నుపవర్షుఁడు తొల్లిటికంటె భక్తిసం
పద భజియించుఁ; దత్సదతి మానినితీవ్రపరాఙ్ముఖత్వమున్
వదలి ఋజుప్రవర్తనమునన్ బరిచర్య లొనర్చుచుండు నె
మ్మదిని నపత్రపాభయవిమర్దనదుర్దశపాలొనర్చుచున్. 7

క. అంత నొకశుభదినంబున
నంతర్వాణిప్రవేకుఁ డగువర్షుం డ
య్యంతేవాసులకును జం
భాంతకకృతశబ్దశాస్త్ర మారంభించెన్. 8

క. మాఘవనశబ్దవిద్యా
మోఘరహస్యార్థబోధమునఁ దచ్ఛిష్య
శ్లాఘాభాజనుఁ డయ్యె ని
రాఘాటవచఃప్రసారుఁడై గురుఁ డంతన్. 9

మ. క్రమమున్ బాయకమువ్వ రవ్వటువు లేకద్విత్రివారంబు పా
ఠము నాలించి పఠించు చొక్కనెలగాఢజ్ఞాన మార్జించి ఛం
దముజ్యోతిష్కళయున్ నిరుక్తముశరత్పాదంబుకాలంబునన్
రమణన్ నేరిచి కల్పమున్ గఱచి రేన్నాళ్ళన్ సమగ్రంబుగన్

సీ. కత్తులపైఁ బరీక్షల నీయఁజాలున
ట్లొకనాఁడు శ్రుతిపాఠ ముగ్గడింతు
రొకనాఁడు చదువుదు రున్మనులై శిక్ష
యెల్ల శలాకాపరీక్ష శాఁగ
వరుస నొకప్పు డావర్తించెదరు నిరు
క్తము స్వప్నమందేని దప్పకుండ
నొకవేళఁ గల్పము జ్యోతిరాగమము తూ
చా తప్పిపోని దీక్షను బఠింతు
రింక నది యేమి వెట్టిరో యెల్లవేళ
శబ్దవిద్యారహస్యవిచారణావ
ధానమతు లయి భోజనం బేని మఱచి
యుందురు గురుండుఁ బత్నీ యానంద మొంద. 11

ఆ. ఇంద్రచాంద్రకాశకృత్స్నాపిశలిశాక
టాయనాదు లైనయాదిశాబ్ది
కేంద్రసూక్తు లెల్ల నేకాగ్రమతి విమ
ర్శించుచుంద్రు గుణము లెంచుచుంద్రు. 12

క. ఆ యనఘులసాంగస్వా
ధ్యాయాధ్యయనంబు నెఱిఁగి యవనిసురకుమా
రాయుత మవ్వర్షోపా
ధ్యాయుని సేవింపవత్తు రహరహము తమిఁ. 13

సీ. ఆధ్వర్యవమునకై యజురాగమము నేర్వ
వచ్చితి ననుచు వాక్రుచ్చు నొకఁడు
ఔద్గాత్ర మాసించి యరుదెంతు నని సామ
నిగమ మొక్కవటుండు నేర్వఁ వేఁడు
హౌత్ర మ్మపేక్షణీయమ్ము నా కని యొక్కఁ
డర్థించుబుగ్వేద మధిగమింప
నాథర్వణముల రహస్యముల్ తెలిసికొ
నేఁ తెంతు నని వచియించు నొకఁడు

గీ. తర్క వేదాంతములు మంత్రతంత్రశబ్ద
శాస్త్రముల వేలువేలుగాఁ జదువఁ గోరి
వచ్చెదరు వర్ష గురుని నివాసమునకు
బ్రహ్మచారి సహస్రముల్ ప్రత్యహంబు. 14

గీ. తన్ను మించినవ్యాడీంద్రదత్తు లుండ
నందఱను మించినట్టి కాత్యాయనుండు
గలుగ వర్షున కధ్యాపకతఁ గొఱంత
కలుగునే శిష్య లోకలక్ష క్రమ్మకొనిన. 15

ఉ. ఎల్లరఁ బిల్చి యెవ్వానికి నేచదు విష్టమొ చూచి తాను శి
ష్యు ల్లలితక్రియన్ గఱప నోపిన వర్షుఁడు నుత్యుఁ డౌను కా
కల్లవటుప్రజంబునకు నన్నము వేళకుఁ బెట్టి ప్రోచు నా
తల్లిని వర్షపత్నినిగదా మునుమున్న నుతింపఁగాఁ దగున్.

క. ఆవర్షాచార్యునియం
తేవాసిసహస్రమందు ధీజనుఁ డొకభూ
దేవకుమారుఁడు పాణిని
నా వెలయును మివుల ధారణారహితుండై. 17

గీ. ఉర్వి గాంధారదేశమం దుల్లసిలు శ
లాతురగ్రామ మభిజనం బై తనర్చు
నట్టిదాక్షికిఁ బాణినాహ్వయునకును సు
తుం డనూచానతాంచత్కులుం డతండు. 18

క. సహపాఠు లహరహంబును
బహువిధశాస్త్రార్థపాఠపారంగతులై
విహరింప నవ్వటుఁడు ప్ర
త్యహ మాదిఁ జదువుపాఠమందే యుండున్. 19

సీ. పరిపూర్ణచంద్రబింబమువోలె శాంతమై
కలకల లాడు మొగంబువాఁడు
ఆజానుబాహువై యాయతోరస్కుఁడై
చూడంగఁ దగుమేని సొబగువాఁడు
అమృతరసం బొల్కునట్టి యమాయిక
విమలాతిమృదుభాషణముల వాఁడు
మృత్యుదేవత నేని మెడ వట్టి తిగిచి తే
నను వైనమేటి సాహసము వాఁడు

ఆప్రభాత మాసాయ మాయాస మనక
గురువరపదాబ్జశుశ్రూష నెఱపువాఁడు
కాని గ్రహచారమదియేమొ కడఁగియొక్క
పారమే నొప్పగించు పాపమునఁబోఁడు. 20

క. 'ఆకారసదృశముగఁ బ్ర
జ్ఞాకౌశల మమరు' ననెడుసజ్జనులనుడుల్
వైకల్య మొందుఁ బాణిని
యాకారప్రజ్ఞ లారయం గలుగు నెడన్. 21

క. జలలిఖితలిపికి ఝంఝా
నిలపథగతదీపమునకు నేర్చిన స్థైర్యం
బలవడుఁ గాని యతనిమది
నిలువద యొకపాఠ మొక్కనిముసంబైనన్. 22

ఉ. పూర్ణవినీతిమంతుఁ డని పొంగి దయన్ గురుఁ డెల్లవేళ న
భ్యర్ణనివాసిఁ జేసి యొకపాఠమె పల్మఱు చెప్ప శ్రద్ధ నా
కర్ణనసేసి బోధపడెఁగా యన దిక్కులు సూచి బాష్పసం
పూర్ణవిలోచనుండగుచుఁ బొక్కుమదిన్ నిజమూఢతార్తికిన్.

తే. అట్టియెడ వర్షుపత్ని తా నరసెనేని
యల్లఁ బాణినినూరార్చి హాస్యమాడు
వటువుల నదల్చి ప్రార్థించుఁ బ్రాణనాథు
ననునయోక్తులఁ గారుణ్య మడర నిట్లు. 24

క. తల్లిగఁ దండ్రిగ మనలనె
యుల్లంబున నమ్మి కొలుచుచుండెడువీనిన్
బిల్లనిగఁ దలఁచి ప్రోవఁగఁ
జెల్లదె మీవంటివిబుధశేఖరుల కహో. 25

ఉ. నాయన పాణినీ వగవ న్యాయమె? నీగురువుల్ దయన్ సహా
ధ్యాయుల మించునట్లుహృదయంబున హత్తెడుదాఁకఁ బాఠమా
మ్నాయమొనర్పఁ జేయుదురమాయికుఁడంచునువీరుహాస్యమున్
జేయునెడన్ ననున్ బిలిచి చెప్పుమి యెల్లరత్రుళ్లడంచెదన్.

క. అనునప్పుడు వర్షగురుం
డును బల్కెం బలుకుచుండు "నూత్నముగాఁ జూ
తునె వీనిని నీ వేటికి
ననయం బనయముగ నిట్టు లాడెద వబలా. 27

సీ. పక్షపాతంబు నావలన నెట్టింతి యం
దఱ కొక్కగతి విద్యఁ గఱపుచుండు
నందు నీపాణినియంద దృష్టిని నిల్పి
వేమ యొక్కటియె చెప్పించుచుండు
నేమి కర్మమొ కాని యెంత వల్లించిన
మఱచు నాక్షణమె నాకఱపుచదువు
పరమేశ్వరుఁడు బుద్ధిపటిమ మీయఁడె యిట్టి
శ్రద్ధధానున కంచు సంతపించు

గురు వైనవాఁడు శిష్యుఁ డై కొలుచువాని
కెన్ని వెరవుల బోధించు నన్నిగతులఁ
జెప్పి చూచితి ఫల మింత చిక్కదయ్యె
నింక నే నేమొనర్తు నేణాంకవదన. 28

శా. ప్రత్యూషంబున లేపి పాఠముల నావర్తింపఁగాఁ జేసియున్
మత్యుద్దీపకమంత్రతంత్రజపహోమప్రక్రమున్ సల్పియున్
నిత్యం బీక్రియ నెన్నిపాట్లు పడినన్ లేశంబు ధీజాడ్యనై
యత్యంతం బాఱదు వీని నింక నెటు లధ్యాపింతు నింతీ! యనున్

గీ. ఇట్లు పాణిని జడిమచే నిడుమపడుట
గురుఁడు బోధనవిఫలతఁ గుందుటయును
బత్ని యనుకంప యుదయింపఁ బల్కుటయును
నెన్నిమార్లయ్యెనో చెప్ప నెవనితరము. 30

క. ఒకనాఁ డటు పాణిని గురు
నికటంబున శబ్దశాస్త్రనిపుణమతులు న
ర్భకు లగువరరుచ్యాదులు
పకపక నగి రెటనొ తప్పఁ బలికె నటంచున్. 31

చ. అది గని వర్ష దేశికుఁ డుదగ్రతరాగ్రహుఁ డౌచు వారి య
య్యుదు టడంగించి ఖేదపడుచుండెడుపాణిని బుజ్జగింప "ని
ర్మముఁడవు గాన విద్యలు సమస్తము నేర్తువు నాఁడు వీరు ప్ర
ల్లదములడంగినీపదములన్ భజియింతు"రటంచుఁ బల్కుడున్.

క. పక్కు మని నగుచు శిష్యులు
ప్రక్కకు మోములు మలంచి పాఱుటయును ద
స్యక్కారద్విగుణీకృత
శుక్కుం డయి దాక్షిపట్టి చొచ్చె గృహంబున్.

చ. చొచ్చిమనంబునఁ గరవులుచుఁ బెనుమంటలగాయ మేర్పడ
బెచ్చగు నప్పరాభవవిభీషణవహ్నిని గూలి తత్ప్రభూ
మోచ్చయపీడితం బయిన యొప్పునఁ గాల్వలరీతిఁ గన్నుల
వెచ్చనియశ్రు లుట్టిపడ వెక్కుచు వేఁగుచు నుండునయ్యెడ

క. గురుపత్ని యరసి యేమిర
దురపిల్లెద వొంటి నింటఁ దూఱి పరిహాసిం
పరుగద వటువులు కోపిం
పరుగద గురు లనుచు నడిగెఁ బరిపరిగతులన్.

ఆ. వెక్కు లుక్కుమీఱఁ జెక్కులఁ గన్నీరు
వెల్లివిరియ నంగ మెల్ల వణఁక
నంగలార్పఁ దొడఁగె నాతఁ డాయమఁ జూచి
వగపు మది నడంప వలఁతిగాక.

ఉ. అట్టు లొకంత సేపడలి యాయమసాంత్వనవాక్యులన్ మ
గట్టిగఁ జేసికొంచు గళగద్గదికన్ వచియించు నిట్లు నా
యట్టిదురంతపాపభరితాత్ములఁ డింక క్షితిఁ బుట్టఁ బోడ
విట్టుల నాకునై వగవ నేటికిఁ జీటికి మాటి కంబరో.

మ. తొలిజన్మంబునఁ జేసికొన్నయఘమెందుఁ బాయునే? తల్లిదం
డ్రులుపాధ్యాయులుమీరమైకరుణఁగూడన్ గుడ్డయుఁ బెట్టివి
ద్యలహర్త్రింపశ్రమంబునొందెదరుగాకయ్యయ్యో నాఫాలమం
దలివ్రాఁతల్ సవరింపఁగాఁగలరె యెన్నాళ్లుండి వేధించినన్.

గీ. ఏ మసంగను జాల నింకే మసంగఁ
జాలఁ బ్రజ మోము చూడఁగఁ జాల మాల
దైవ మేటికి ననుఁ జిరంజీవిఁ జేసి
విడిచెఁ జిరజీవియటు లుండు పుడమి ననుచు. 39

శా. అస్మద్వంశ్యు లనాదిగా నఖిలవిద్యావేత్తలై పండితా
పస్మారుల్ భయమొంది డాఁగ జయలిప్సన్ ధాత్రిఁగాలించిమం
దస్మేరాననులైనజెట్టులు సుమీ తత్కీర్తులన్ నేఁ డిటుల్
భస్మంబున్ బచరింపఁ బుట్టితి నె యాబాలంబుఁ గ్రేణింపఁగన్.

చ. చిఱుతలు నన్నుఁ గన్గొని హసించుట వారలతప్పు గాదు దు
ర్భరజడిమోపలబ్ధి నయి వారలు వీరలువోలె విద్యలన్
గఱపుఁ డటంచు నొజ్జలను గాఁజియఁ బెట్టుచు నెంతచెప్పినన్
మఱచుట నాదుతప్పిద మసన్ వలెఁ గాని తలంపఁ దల్లిరో.

గీ. పుడమిఁ గలవిద్య లెల్ల నాపాశసంచి
తనకుఁ బట్టంబు గట్టెద నని తలంచి
పొంగుచుండెడు నాతల్లి చెంగటికి నిఁ
కెట్లు పో నేర్తు నెది వచియింప నేర్తు. 42

ఉ. వాద మొనర్ప వచ్చి బుధవర్గము నాముఖదీప్తిఁ గాంచి ప్ర
హ్మాదులఁ ద్రోసిరా జనుమహామతి యంచుఁ జలించి యెట్టు
వాద ముపక్రమించి మదవక్రవిమూఢత కబ్బ మొందుచు
మోదుగుఁబువ్వుపీఁడనుచుమోముపయిన్ నగిపోదు రంబో

క. ఆసాయము గురువుల కా
యాసమ్ము సతీర్థ్యులకు నిరంతరవిఘ్నం
బోసాధ్వరో మద్విద్యా
భ్యాసశ్రమ మెవరు మోద మందిన దమ్మా.

ఉ. బుద్ధి పటిక్కఁ బ్రాజ్ఞజనపూజ్యత పూజ్యము పల్కఁబో వి
శుద్ధి యబద్ధ మార్జితయశోగతి మించుట మున్నసున్న యా
పద్ధతి శుద్ధమూర్ఖు ననపత్రప జీవము చాల్చి యెందు నే
పద్ధతిఁ జెందుకంటె మెయిఁ బాసి దివిన్ సుఖియించుటొప్పదో

క. అని దుర్ధర్షముమూర్ఛా
జనితత్వర లేవ నొజ్జసాని కనికరం
బున గని కరమున నాఁగుచు
ననియె మనోదుఃఖ మఖిల మపుడ ఖిలముగాన్.

ఆ. ఆత్మహత్య కొగ్గ టన్నన్న యెంతపా
పంబు ప్రాజ్ఞలక్షణంబు గాదు
పౌరుషంబు విడక పలుయత్నముల దైవ
మాశ్రయించి సఫలుఁ డగుట నీతి.

ఆ. బ్రదుకు మని సృజించుభగవంతునాసతి
ద్రోసి చచ్చుకంటె ద్రోహమెద్ది
యిపుడు కలుగుదుఃఖ మపనయింపఁ దలంచి
కల్పకోట్లు నారకమున నుండె. 48

ఉ. పండితుఁ డీతఁ డౌ నితఁ డపండితుఁ డౌ ననరాదు నేఁడు దాఁ
బండితుఁ డయ్యు నెల్లి యొకవాదునఁ బామరుఁడౌ నొకప్పుడొ
క్కండొకవిద్య మూఢుఁడయి క్రన్ననవేఱొకవిద్యఁబండితా
ఖండలుఁ డౌను ప్రాగ్జననకర్మగతుల్ గహనాకృతుల్ సుమా.

క. అందఱకు నన్నివిద్యల
యందుఁ బ్రవీణత గడించునభిలాషమ యుం
డుం దైవగతిని జేకుఱుఁ
గొందఱ కొకవిద్య రాదు కొందఱ కొకటిన్. 50

ఉ. దేశము కాలమున్ సదుపదేష్టయు నన్నమువస్త్రమున్ మతి
క్లేశసహత్వమున్ గ్రహణలిప్సయు ధారణయున్ వధాన మ
య్యాశదయావిశేష మను నెన్నియొ కూడినఁ గాక విద్యలన్
లేశము నెవ్వఁడున్ దెలియనేర్చునె యెంతశ్రమంబుఁబొందినన్.

గీ. పూర్వభవకృతదుష్కృత మూలమున ని
రోధ మలవడఁబోలు నీమేధ కకట
తన్నిరోధాపనుత్తికై దైవతార్చ
ణంబుగా కన్య మగునౌషధంబు లేదు. 52

ఉ. ఆననకంజషట్కవసదాగమసంచయచంచరీకుఁ డీ
శానమనోనురాగరససాగరపార్వణశర్వరీశుఁ డ
మ్లానపరాక్రమక్రమవిమర్దితరాక్షసచక్రుఁ డైనసే
నాని శ్రితామరద్రుమ మనంగ వెలుంగఁ గలంగ నేటికిన్.

ఉ. అన్న వినంగ లేదె యొకయప్పుడు నీగురుదేవుఁ డిల్లె నీ
కన్నను మూఢుఁ డంచు శ్రుతికంటకదుష్పథ కగ్గమై తపో
భ్యున్నతిఁ గార్తికేయుపరిపూర్ణకృపామృతపాత్రమై గ్రహిం
చె న్నిఖిలశ్రుతిస్మృతివిశిష్టము వ్యాకరణాది ప్రేల్మిడిన్.

క. అంచుఁ దెలిపెఁ దొంటినిజా
కించన్యము యాత్మకృతవగీతవ్రత దు
ర్వంచనము భర్తృతపము ను
దంచితకృప గుహుఁడు వరము లందిచ్చుటయున్. 55

క. తెలిపి నిరుత్సాహుఁడవై
కలఁగక తుహినాద్రి కరిగి గాఢతపోని
శ్చలదంతఃకరణుఁడవై
కొలువుము గుహు నతఁ డొసంగుఁ గోరినవిద్యల్. 56

ఉ. దైన్యముమానుమాత్మవితతంబగుధైర్యముపూనుమన్వహం
బన్య మెఱుంగ కోరిమి షడాననదేవు భజింపు తత్కృపా
జన్యమతిప్రకాశమున శాస్త్రము లన్నియు నాకళింపు సా
జన్యమునన్ జగంబున యశఃకుసుమంబుల నింపు మింపుగన్.

గీ. అనుచు దీవించి తగునుపాయంబు సెప్పి
పోయి రమ్మన్నఁ బాణిని పొక్కటుడిగి
క్రమత నుత్సాహ మూని యారాత్రి యెవ్వ
రికిని జెప్పక వెడలె దైవికము నెంచి. 58

క. పల్లియలు పత్తనంబులు
పల్లంబులు పర్వతములు పక్కణములు కం
పిల్లక కడచి కడచి సెల
యేళ్లను నేళ్లను దరించు చేఁగును వేడ్కన్. 59

చ. కతిపయవాసరంబులకు గౌరరుగంచితతుంగశృంగసం
పతదురునిర్ఝరాంబుకణభారసమేధితనాకవాహినీ
ప్లుతమఖభుఙ్నివాసము విలూనసభోభ్రభమకృత్తటీవనీ
క్షితిరుహనీలిమాగ్రమగుశీతగిరిన్ గని యాత్మఁబొంగుచున్.

సీ. గౌరూపధారిణి యౌరత్నగర్భకుఁ
జేపు పుట్టించిన చిఱుతలేఁగ
లోకపావని స్వర్ణదీకుమారిక మేన
నంతయుఁ బ్రాఁకంగ నలరుసుకృతి
సోమలతాజనుస్సీమమై బుధులకు
సత్రముల్ నెలకొల్పు సజ్జనుండు
సచరాచరప్రపంచము గర్భమునఁ దాల్చి
కని పెంచునాజగజ్జననితండ్రి

గాఢతమతుంగ శృంగశృంగాటకాగ్ర
దిగ్గ్భమభ్రమదభ్రగాదిత్యశుభ్ర
కరముఖగ్రహతారకోత్కరముదిరము
వ్యాప్తభూవలయం బీహిమాలయంబు.

గీ. అని నుతించుచుఁ గేకివాహనుఁ దలంచు
కొనుచు నాచలిమలకొనకొమ్ము దాఁక
నెట్టులో యెక్కి యందలియెల్ల చిత్ర
ములను గని యెట్టకేలకు నిలకు డిగ్గి.

శా. తత్పాదాశ్రయుఁడై స్వయంపతితగోత్రాజచ్ఛదోద్వాసి
తుత్పీడుండయి ప్రాంతనిర్ఝరపయస్సుల్ గ్రోలు చంద్రాశ్రమ
బుత్పాదించి తదంతరస్థుఁడయి ధ్యేయున్ గార్తికేయున్ సదా
హృత్పద్మాలయుఁజేయుచున్ దపముం దర్చెన్ దుష్కరప్రక్రియన్.

సీ. పంచాగ్నిమధ్యసంవాసియై తపియించుఁ
గటుకటెండలనాఁటి బిఱుసువేళ
నోసరిల్లక నిల్చు నుదధారలకు మిన్ను
చిల్లి వడ్డటుల వర్షించుతఱిని
గంఠదఘ్నంబు మగ్నశరీరుఁడై యుండు
వంటిసీతున నుండు వడఁకకుండ
నశనంబు జలపాన మనిల మ్మొఱుఁగకుండు
నేకాల మింద్రియాతీతవృత్తి

ధ్యానపథగతపార్వతీ సూనుదివ్య
రూపపీయూషపానప్రవృద్ధ నిశ్చ
లామితానంద గళితబాహ్యార్థవాస
నుండయి యతం డొనర్చు నుద్దండతపము. 64

గీ. అమితవిజ్ఞానుఁ డయ్యు సుంతైన భక్తి
లేనియెడ వానితప మేల గ్లాని మిగులు
మూఢుఁ డయ్యును భక్తి సంపూర్ణుఁ డేని
యంతయును మానె ఫలము కొంతైనఁ గనఁడె. 65

ఆ. భక్తి యొందమందుఁ బ్రబలుచో నజ్ఞాని
కైనఁ దపము సిద్ధి నందితీరు
నెఱుఁగ కేని మంచునింగలమ్మును ద్రాక్షఁ
గాలు కాలకుండు శేల గల్గు. 66

ఉ. కన్నులఁ దోఁచెఁ దేజ మధికంబయి మోమున బ్రహ్మవర్చసం
బన్నికొనెన్ మనంబున నుమాత్మజపాదసరోజముద్రలన్
బన్నె నిరంతరం బయినభక్తి శమంబు దమంబు గూడి సం
పన్నతఁ గాంచెఁ బాణిని కపారతపోబలపుణ్యసంపదన్. 67

క. భానూదయాస్తమయముల
నేని యెఱుఁగ కొక్కరీతినే యుండును ద
త్కాననశరారుజంతుని
తానము సేవింప సౌహృదయ్య మెలర్పన్. 68

మ. అతిఘోరం బగుతత్తపః క్రియ కవిద్యామూర్తి లావణ్యస
త్వతతుల్ సైతము నీసుగాఁగరఁగ విద్యామూర్తి యాశాంక
సుతుఁ డత్యంతకృపార్ద్రుఁడౌటరుదె? యస్తోకప్రభావుంకుఁ
శ్రితరక్షాధృతకంకణాంకణుఁ డుపేక్షింపక్ దలం పూనునే.

సీ. ఇంద్రచాపసహస్ర మీనుబర్హముఁ బొ
ల్పారుబర్హిణము వాహనముగాఁగ
సాంగమ్ములై వేదజాతమ్ము విజయాంక
గాతలౌ వందిమాగధులు గాఁగ
నుపనిషత్తులు రూప మొంది సందడి యాడి
గము సేయుకింకరీగణము గాఁగ
వ్యూఢకంకటులై దివౌకోవిభులు తన
యానఁ బ్రవర్తిల్లుసేన గాఁగ

ముకుళితకరాబ్జభూషితాలికసురర్షి
జయజయధ్వానకబళితాశావసుధ
రాంబరుం డయి కరుణావలంబనుఁ డయి
యంబికాత్మజుఁ డపుడు ప్రత్యక్షమయ్యె. 79

మ. అటుసాక్షాత్కృతుఁడైనదేవునకు సాష్టాంగంబుగా మ్రొక్కిస
కటికస్థానమునందు నిల్చి నిటలాగ్రం బంజలిక్ జేర్చి ప్ర
స్ఫుటకంఠధ్వని వేదమంత్రములచే స్తోత్రంబు గావించు న
జ్జటి నీక్షించి కుమారదేవుఁ డను వాత్సల్యంబు దీపింపఁగన్.

క. విక్రీతదాసుఁ డైతి న
వక్రభవత్కృతతపఃప్రభావమున కిలా
చక్రమున నీ కలభ్యం
బేక్రియుఁ గలదయ్య! యడుగుమీ వర మొయ్యన్. 72

గీ. అనినఁ బాణిని భయభక్తు లతిశయిల్ల
నిట్టు లను దేవ! జడుఁడనై యెల్లవారు
నవ్వఁ బొగిలితి చిరము నానొవ్వ దీర్చి
వేదశాస్త్రజ్ఞతఁ నొసంగి యాదరింపు. 73

క. నావుడు విశాఖుఁ డి ట్లనుఁ
దావకధీజాడ్య మిదె యథాయథ లగు "మే
ధావీ భూయాస"మ్మని
యీ వుడుపనయనమునఁ గోరు టిపుడ ఫలించున్. 74

క. స్ఫురియించు వర్షుకడమును
గలిచియు మఱచినశ్రుతుల్ సకలవిద్యలు వ్యా
కరణంబు దక్క నదియును
దొరకొను వెరవును వచింపుదును వినుమనఘా.

క. ఈక్షణమ యేఁగుము ప్రయా
గక్షేత్రంబునకు నచటఁ గలదు వటకుజం
బక్షయనామక మటఁ బం
చాక్షరమున శివు భజింపుమా పరమార్థిన్. 75

క. సర్వజ్ఞుఁడు మజ్జనకుఁ డ
ఖర్వకృప నతం డొసంగఁగలఁ డావర మీ
యుర్వి వెలయు నీకతము న
నర్వాచీనముగ మేటివ్యాకరణ మిఁకన్.

మ. అవిలంబంబుగ సిద్ధి గాంచెద వటం చయ్యంబికాసూతి క్రే…
మవశుండై సకలార్థసాధకము సన్మౌనీంద్రసంసేవ్యమా
శివపంచాక్షరమంత్రరాజ ముపదేశించెన్ రహస్యంబుగాఁ
జెవి నప్పాణినికిన్ నవీనమతినై శిత్రోల్లసద్వాణికిన్.

క. సాంగోపాంగము మంత్ర మె
ఱుఁగఁ బలికి యాగుహుఁడు తిరోహితుఁడయ్యెన్
నింగిఁ బెనుమబ్బులను సా
రంగాంకుఁడు కప్పువను తెఱం గెసఁగంగన్.

క. కాదంబినీవిముక్తసు
ధాదీధితిబింబ మటు లుదస్తజడిమమై
మోద మెసని పాణినిముఖ
మాదుకొనె క్షణక్షణోదయం బగు తెలివిన్.

శా. దాక్షేయుండు విలక్షచిత్తుఁ డగుచున్ దాక్షాయణీపుత్ర…
గ్ద్రాక్షాస్వాదనపారవశ్యమునఁ దద్దాక్షిణ్య మగ్గింపుచున్
విక్షేపించి తపోక్షయక్లమముఁ దా విచ్చేసె నాస్థన్ బ్రహ్మ…
గక్షేత్రంబున కాక్షణంబ మదిఫాలాక్షున్ సమీక్షించుచున్.

ఆ. ఆప్రయాగమున కతిప్రయాసంబునఁ
జేరునాక్షణంబ చిత్ర మతఁడు
విస్మరించె శ్రమ మభీష్టార్థసిద్ధిసూ
చ్యార్థసూచకం బ దన్నయట్లు. 81

సీ. రవిసుతాగంగాసరస్వతీసంగమ
జలవేణిఁ ద్రిషవణస్నాన మాడెఁ
బితృదేవతలకుఁ దృప్తి ఘటించె యవసక్తు
పిండప్రదానాదివివిధవిధుల
క్షేత్రపాలకమాధవత్రిణేత్రాది దై
వతపట్టభద్రుల వరుసఁ గొలిచెఁ
దైర్థికులను జేరి తత్తీర్థమాహాత్మ్య
మాముూల మాచూడ మవధరించెఁ

గాంచెఁ బరమమునీంద్రసంఘాతములను
జేరె సకలతపశ్శ్రీఘసిద్ధిదాయ
కమగునక్షయవటవృక్ష మమరుకడకు
శిష్టజనసన్నుతుండు దాక్షీసుతుండు. 82

గీ. ఆత్మవిద్యాప్రభావంబు నధిగమింప
శశికళాశేఖరుని మానసమున నిలిపి
యచట సనకాదిమౌను లుపాసనం బొ
నర్చుకొనుచుండెదరు పెక్కునాళ్లు గాఁగ. 83

చ. సనకసనందనాది ఋషిసత్తములన్ గని భక్తి మ్రొక్కి దీ
వెనలఁ బరిగ్రహించి వినిపించి స్వకీయచరిత్ర మెల్ల శి
ష్యునిగ గ్రహింపవేఁడి నిగమోత్కరమధ్యయనించి వారియా
జ్ఞ నెనసి యచ్చటన్ దపమొనర్పఁ గడంగె నతండు దీక్షతో.

క. తపముల శివపంచాక్షర
జపముల నతిభీష్మకృచ్ఛ్రచాంద్రాయణసాం
తపనాదివ్రతముల నతఁ
డుపమాతీతముగఁ జేయుచుండెను దీక్షన్. 85

శా. సాంగోపాంగము యోగవిద్యల నతం డార్జించెఁ దన్మానిరా
ట్సాంగత్యంబున నొక్క వేల్మిడి నుమాసంతానకారుణ్యపూ
రాంగోద్వర్తన ధౌతసాంద్రజడిమోద్యచ్ఛేముషీహృత్సుధా
శృంగారాంచిత నూత్నకాంతివిలసద్దృష్టి ప్రకృష్టాస్యుఁడై.

శా. జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తతుర్యతమ జగజ్జన్మాదిబీజంబు స
ర్వాగ్రీయం బజ మక్షరం బగుశివాఖ్యబ్రహ్మ మున్ మానసై
కాగ్రత్వంబునఁ దా నుపాసనము సేయం జొచ్చె నయ్యక్షయ
న్యగ్రోధాధరదేశవాసుఁడ ఋబ్రహ్మణ్యుల్ నుతుల్ సల్పఁగన్.

సీ. హృదిని శివుఁ గూర్చి భువిఁ జేర్చి యేకపాద
మూర్ధ్వబాహుండు వాయుమాత్రోపజీవి
యగుచు సనకాదిమునులట్లు యమ్మహాత్ముఁ
డాచరించెను దప మొక్కహాయనంబు. 88

ఉ. అంతట నొక్కసాంధ్యసమయంబున హేళికి నర్ఘ్యమిచ్చి య
ద్దాంతులొకంటఁ గూడుకొనితన్మయులై నటరాజరూపమున్
స్వాంతములన్ ఘటించికొని వైదికవాక్సరణిన్ స్తవంబు లం
తంత నొనర్చుచుండఁ దదుదారతపఃపరిపాకశక్తిచే. 89

క. ఆటోపమ్మున నింకుకి
రీటుఁడు దోఁచెన్ నటేశ్వరితరూపమున నిరా
ఘాటముగఁ ద్రయస్త్రింశ
త్కోటిసురలు పాడిపదులు గొలుచుచునుండన్. 90

సీ. చరణవిన్యాస దుర్భరభారమున నధో
లోకంబు లొండొంటి డీకొనంగ
బాహువిక్షేపణోద్భ్రాంత సూర్యాదిగ్ర
హాంబులు బంతుల ట్లదరి యెగుర
నుచ్చలద్గైరివేయుకోరగేశ్వరఫూత్కృ
యానిలాహతి దిగ్గజాళి ద్రెమ్మగ
జాటజూటోన్నమజ్జాన్హవీకల్లోల
మగ్నమై లేఁజందమామ గలఁగ
మంధరాచల నిర్మథ్యమానవార్ధి
ఘుమఘుమారావధిక్కృయాక్రమ సమర్థ
పటహచటులల ధింధింక్రియార్భటులు సెలఁగఁ
దాండవముసేసెను మహానటుండు ప్రీతి. 91

సీ. నందికేశ్వరుఁ డభినయము దిద్దికొనంగ
భృంగి భ్రూభంగవిభేద మెఱుఁగఁ
జండీశ్వరుఁడు తాళసంగతుల్ నేర్వంగ
మురజవాద్యవిశేష మరయ శౌరి
తుంబురునారదాదులు గానభేదముల్
గఱప నింద్రుఁడు కళాగతులఁ దెలియ
స్వానసంవిధానంబు సవరించుకొన బ్రహ్మ
యచ్చరల్ నృత్తరహస్య మెఱుఁగ
మునిజనంబు నాదబ్రహ్మముగఁ దలంచి
యంతరంగమ్ములందు నృత్యమ్ము సేయఁ
దాండవించె మహీరంగమండపమున
నఖిలవిద్యాగురుండు మహానటుండు. 92

గీ. గరుడగంధర్వ యక్షకింపురుషకిన్న
రాప్సర స్తతి తతసుషిరాదివాద్య
ముల సమన్వితలయముగా నులివుకొలుప
నుల్లసిలె ఖండపరశునాట్యోత్సవంబు. 93

ఉ. ఆనటరాజరా జటు మహాద్భుతవైఖరిఁ గొంతసేపు వై
జ్ఞానికులై నపారిషదసంఘముతోడ నటించి దేవతా
మానిసమాజముఁ బ్రమదమగ్నులఁ జేసి తపఃకృశాత్ములై
ధ్యాన మొనర్చుచుండు సనకాదులఁ బాణినిఁ దన్నుబుద్ధిలో

గీ. ఒక్కకంటను సనకాదియోగివరుల
నొక్కటఁ బాణినిం గాంచు చొద్ద నున్న
ఢక్కఁ బదునాల్గుతేపలు దిక్కు లద్రువ
శబ్ద మొనరించె నానటేశ్వరుఁడు వెలుచ. 95

క. అచ్చటివియచ్చరవ్రజ
మచ్చటుల చతుర్దశారవార్థ మెఱుఁగ లే
కచ్చెరువడి కొంతొక జీ
వచ్చిత్రము లై రిదేమి వరమో యనుచున్. 96

ఉ. ఆపరమేశ్వరుండు పటహప్రభవం బయి వర్ణరూప మా
నాపదునాల్గుశబ్దముల కంతమునన్ ణకజాదివర్ణ సం
ప్రాపణ మూన్పఁగా 'అ ఇ ఉ' ణ్ణాదికసూత్రములైన వాని నీ
హాపరిపూర్తి కిచ్చె సనకాదులకున్ మఱి దాక్షిపట్టికిన్. 97

గీ. దేహళీదత్తదీపికాదీప్తికరణి
నవుల వ్యాకృతి కివల నధ్యాత్మవిద్య
కొక్కసూత్రమ్మె బీజమై యొప్పుమిగిలె
నహహ! పరమేశులీల లే మనఁగవచ్చు. 98

గీ. అపుడు పాణిని సనకాదియమిచతుష్ట
యము మహాదేవుఁ డరసి సూత్రముల శంక
లొదవునెడ నందికేశుఁ డిం దుండి తీర్చు
నని తిరోహితుఁడయ్యె గణాళితోడ. 99

సీ. స్తవమొనర్చుచునుండెఁ దత్పరత్వమునఁ బా
ణిని యంజలిని మస్తమున ఘటించి
కొండాఁడుచుండి రఖండభక్తిని సన
కాదులు ఋగ్యజురాదికములఁ
నుతియించుచుండి రద్భుతగతి గంధర్వు
లలరి వీణెల గీతములను గూర్చి
ధ్యానించుచుండి రంతర్ముఖులై నవా
చంయమేశ్వరులు విశ్వాస మొప్పఁ
గను మొఱంగిన నైన శ్రీకంఠుఁ డెదుట
నున్నయటు లెంచి మది సాక్షి యొక్క రీతి
బ్రణతులం జేసి చేసి ప్రమాన్పాటు నొంది
సమితి కొండొకసేపు నిశ్శబ్దమయ్యె.

క. శివసూత్రజాల మెల్లను
శ్రవణపథము సోఁక శబ్దశాస్త్రనిదానం
బవు నని పాణిని యెఱిఁగెను
శివసుతకరుణాత్తశేముషీసూక్ష్మతచేఁ.

క. ఆసూత్రజాలమునకే
యా సనకసనందనాదు లధ్యాత్మపరం
బౌసరణి నందికేశద
యాసంపదఁ దెలిసి పొంగి యరిగిరి మెందేన్.

ఆ. ఇష్టసిద్ధి గాంచి తుష్టిమైఁ బాణిని
యచటనే వసించి వ్యాకరణము
రచనసేయఁ బూనె విచికిత్స లించుక
పొడమ కుండుసరణి మృదునికరుణ. 103

గీ. అల్పవర్ణం బసందిగ్ధ మమితసార
వంత మస్తోభ మనవద్య మై కనంగ
విశ్వతోముఖమై సూత్రవితతి వెలయు
ననెడుసూత్రలక్షణమున కనుగుణముగ. 104

సీ. సంతరించెను సూత్రసమితి నాల్గేసిపా
దము లొప్ప నెన్మి దధ్యాయములుగ
రచియించె దశవికరణి పరిచ్ఛిన్న మా
ధాతుపాఠము బుధాధారముగను
నిర్మించె సూత్రసందిష్టగణంబులకుఁ బా
ఠము దర్పణంబు చందమున మెఱయ
నలిపె లింగానుశాసనము శబ్దస్థగు
ణాపచయోపచయంబు లెఱుఁగి

కరతలామలకముగ నక్షరకదంబ
కోదయము దెల్పుశిక్షను బాదుకొలిపె
సకలవైదికలౌకికశబ్దములకు
శాసన మొనర్చె నిట్టు లా శమధనుండు. 105

క. ప్రాచీనులపరిభాషల
నే చేకొని రచియించె నెల్లశాస్త్రము గానీ
వాచాగోచర మగురచ
నాచతురిమ నెఱపె నందునన్ గన నొకచోటన్.

క. పాయక సపాదసప్త
ధ్యాయీదృష్టిని ద్రిపాది యందును బూర్వం
బౌ యోగము దృష్టిని బర
మౌ యోగ మసిద్ధ మగు నటంచు రచించెన్.

ఉ. విశ్రుతమందు నశ్రుత మదృష్టము తాదృశసూత్ర మద్ది
త్తుశ్రుతినాయకుం డెపుడు శూలిపదాబ్జములాశ్రయించి
విశ్రుతుఁడై తదర్థమును వేయిమొగంబులఁ జెప్పనేర్చు
కేశమమూనియేనిరచియింపఁగలాఁడొకొయట్టిదొక్కటి

మ. అనిదంపూర్వ మనన్యసాధ్య మతులం బాఫక్కి శబ్దాగమ
బు నుమానాథువరప్రసాదమున సంపూర్ణమ్ముగాఁ జేసి
యనుచున్ వర్షగురున్ గనుంగొనసముద్యన్మానసోత్కంఠ
గెను జంఘాకరికత్వ మేర్పడఁగ దాక్షీనందనుం డంతటన్.

క. ఎప్పుడు గురువులఁ గాంచెద
నెప్పుడు వివరింతు గురునియిల్లాలికి నా
త్రిప్పులు కుమారశర్వ్వల
మెప్పులు నని మదిని సంభ్రమించున్ జనుచున్.

క. చని గురుదంపతులకు వం
దనముసలిపి వారిదీవెనలఁ గొని సహపా
ఠినికరపరిరంభణముల్ గని
వినియె సతీర్థ్యసుప్రలాపము లెలమిన్. 111

సీ. ఇన్నాళు లెచ్చోట నున్నావొ జాడ రవ్వం
తేని వినఁగరా దనియె గురుఁడు
గురు వెవ్వరయ్య నీకు నటంచు గువ్వకో
ల్గొనిసతీర్థ్యశ్రేణి గూర్మి నడిగె
నివ్వు డేపాఠమోయీ నీది యని చేరి
యడుగఁ జొచ్చిరి సహాధ్యాయసమితి
సేమంబుగా వచ్చితే ముందు సెప్పుమా
యనిరి చూడఁగ వచ్చినట్టివార
లెప్పు డేయూరిలో భుజియించినావొ
లెమ్ము సంసిద్ధ మయ్యెఁ బాకమ్ము భోజ
నోత్తరము చెప్పవచ్చుఁ బ్రత్యుత్తరములు
వీరల కటంచు గురుపత్ని వేగిరించె. 112

ఉ. అందఱు నొక్క రొక్కరుగ నల్లన నేఁగుడు నోజ్ఝమందిరం
బందున నిత్యకృత్యవిధు లాతఁడు దీర్చి భుజించుచున్ శివా
నందనుఁ గొల్చి తద్వరమునన్ మతిసూక్ష్మతఁ గంట శంభు భ
క్తిం దలఁసించి వ్యాకరణకీలకముల్ గయికొంటఁ దెల్పఁగన్.

క. గురుఁ డమ్మాటలు విని మది
పరమానందమున నుబ్బి పాణినిఁ గనె, నా
దరణమునఁ దత్సతి "యథా
గురు స్తథా శిష్య" యనుచుఁ గొసరి హసింపన్. 11

క. కుడిచినపిమ్మట గురుసతి
యడుగులఁ బడి యతఁడు నీదయచు బ్రదికితి న
ప్పుడు నీ వుపదేశింపని
యెడ శంకరుఁడేని జేయునే యీమేలున్. 11

శా. అమ్మా! నీయుపదేశమూలమునఁ గాదా కార్తికేయాంఘ్రి
తమ్మున్ గైకొని నిస్తరించి జడిమోదన్వంత మీశాంతరీ
పమ్మున్ జేరి తదంతరస్థ మగు దివ్యచ్ఛబ్దసచ్ఛాస్త్రర
త్నమ్మున్ గొంటినిగంటి ధన్యజనమాన్యం బైనసౌజన్యమున్

గీ. ఈ వుపాధ్యాయని వను టెట్లు తల్లి
కన నుపాధ్యాయవే కాని కార్తికేయ
శంకరులు నాకు విద్యలొసంగఁగా ని
మిత్తమాత్రులుగద ననుమితి నొనర్ప. 11

క. అనుచుఁ బునఃపునరభివా
దనములు గావించువాని దళితాంహుని న
మ్మని నాచార్యాణియు దీ
వన లొసరిచె వత్సలత్వవైభవ మొలుకన్. 11

చ. వరరుచియింద్రదత్తుఁడునువ్యాడియుమున్నగుశిష్యు లంతటన్
వరుసగ వచ్చి వాని నలువంక సమాదృతిఁ గూరుచుండి ని
ర్భరపరిహాసవాక్కులఁ బరాగతిఁ బల్కుడు వారలన్ నిరు
త్తరుల నొనర్చెఁ బాణిని విదగ్ధవచోవిసరప్రసారుఁడై. 119

క. క్రమముగ వర్షువలనఁ ద
త్క్రియ మెల్ల నెఱింగి ప్రాగ్విధవ్యాహార
క్రమము విడిచి గౌరవభా
వమునఁ బలుకసాగి రపుడు వరరుచిముఖ్యుల్. 120

ఉ. పాణినియున్ జెలంగి గురువర్యులయానతిమీఁదఁ దాను ని
ర్మాణ మొనర్చువ్యాకృతి సమగ్రముగా వినిపింపఁ బూనె ని
స్స్వాణధణంధణానుగుణసౌవరపాటవుఁడై సదావిని
ద్రాణమతిప్రభావదళితప్రతివాద్యురుప్రలాపుఁడై. 121

క. అంతర్వాణివినుత్యము
లంతర్బహిరర్థయుతము లగునప్పాణినిసి
ద్ధాంతము లెల్ల వినుచు ధీ
మంతుఁడు కాత్యాయనుఁడు విమతమత మూనెన్. 122

ఉ. తీఱనిదొంటిజాడ్యమె మతిన్ స్ఫురియించును గాని నేఁడు గౌ
రీరమణున్ భజించి కృతకృత్యతఁ గాంచె నటంచు సుంతయున్
గౌరవభావ మాతనిమనంబునఁ బుట్టకపోయె గౌరవా
గౌరవభావముల్ సెడ వొకంటఁ జిరంబుగ రూఢ మూనెడన్.

గీ. అచ్చటచ్చట శంకించి యట్టు నిట్టు
తప్పుఁద్రోవలఁ బెట్ట నుద్యమము సేయు
నతనిఁ బాణిని మాఱుమాటాడ నీయఁ
డదను దొల్లింటియవమాన మేర్చుకతన. 124

ఆ. గురుఁడు 'వల' దటన్నఁ గొంకక వరరుచి
యడ్డుదవులుచుంట యరసి పాణి
నాత్మజుండు గ్రంథ మంతయు నెట్టెట్లొ
వినిచి మదినొకింత కినుకఁ బూని. 125

క. ఏకశ్రుతధరుఁ డైంద్ర
వ్యాకృతిపారంగతుండు వాదవిధాని
ర్భీకుఁ డగువరరుచి నె వా
చాకలహంబునకుఁ బిలిచె సాహస మెసఁగన్. 126

ఉ. అంతట వారి కిద్దఱకు నయ్యెను వాదము పూర్వపక్షరా
ద్ధాంతసమర్థనప్రకటితప్రతిభారుచిరంబు వాఙ్ముఖా
నంతఝురీపరీతము నుదగ్రతరాగ్రహమున్ బరస్పరా
రుంతుదవక్రభాషణనిరూఢము నై యొకసప్తఘస్రముల్.

శా. ఆదిన్ బాణినిమీఁదు చేయియగువాఁడా నాఁటనానాఁటవా
గ్వాదప్రక్రియఁ గ్రిందువట్టుటయునక్కాత్యాయనుండల్లనన్
మీఁదై యష్టమఘస్రమందుజయలక్ష్మిన్ గొంచుఁబ్రత్యర్థికా
పాదించెన్ మితి లేనిభంగమధరస్పందంబు లేకుండఁగన్. 128

ఆ. కొండ విఱిగి మీఁదఁ గూలినయట్టులై
గుండె చెదర వదన మెండఁబాఱ
బెండువడి యొకంత నుండెను బాణిని
చండశోక మాత్మ నిండుకొనఁగ. 129

ఉ. అట్టుల విన్నఁబోయియొకయంతటఁదెప్పిఱియక్కటా గుహుం
డెట్టుల విస్మరించె శివుఁ డెట్టు లుపేక్ష యొనర్చె భక్తిమై
నట్టుల కొల్చునాఁడ యడియాస యిదేటికిఁ బొమ్మ టన్న ని
ప్పట్టుననిట్టియార్తిఁబడు వాఁడనెతొల్లిటియట్లయుండనే. 130

క. ఆకసమున కెత్తి యఘో
లోకమునకుఁ ద్రోసె విషమలోచనుఁ డయ్యో
వ్యాకరణకర్తఁ జేసియుఁ
బైకొనురిపుఁ దెచ్చి శృంగభంగము గూర్చెన్. 131

ఉ. ఈయవమాన మేగతిసహింతుదహించుచునుండెనెంతయుఁ
గాయము; గాయమయ్యెనుమనంబు;జనంబులునవ్వ నెవ్విధిన్
జేయుదు జీవయాత్ర మును చెంద నె మందుఁడనై పరాభవా
గ్నేయకలంకఘాత మది నేఁ డొకచందనచర్చ యయ్యెడున్.

గీ. శివ మహాదేవ శంకర శ్రితజనావ
నవ్రతధురీణ తావకీనపదభక్తు
న న్నుపేక్షింపఁదగునె నీకన్న నాకు
దిక్కెవరు పాహి మాం దేవదేవ శర్వ. 133

క. అని యిటు దైన్యము దోఁపఁగ
మనమునఁ బాణిని గృపాసనాథు నుమానా
థునిఁ బ్రార్థన గావించుచుఁ
గనుదోయి మొగిడ్చి యుండఁగా నభ్రముగన్. 134

సీ. కల్పావసాననిర్గత పుష్కలావర్త
కస్తనయిత్నూగ్ర గర్జ యనఁగఁ
బ్రబలఝంఝానిలాస్ఫాలనవిదళిత
బ్రహ్మాండకర్పరధ్వని యనంగ
సకల సంహరణ దీక్షాదక్షవిలయకా
లోదితాంతక సింహనాద మనఁగ
బంధవిస్రంసనపతదూర్ధ్వభువనాభి
హతనాకలోకనిర్హ్రాద మనఁగ
ధుర్య హరిదంతదంతి బాధిర్యఘటక
మఖిల జంతుచైతన్యాపహరణ కరణ
భారికం బాచు భవుని హుంకార మొకటి
బీరటిలె నంబరమునఁ గఠోరలీల. 135

గీ. కోటిపిశుగులరసితంబు మీటఁజాలు
కఠినతరకాలకంఠహుంకారరవము
చెవులఁ బడ జంతుజాలము లవనిఁ జాఁప
కట్టుగాఁ బ్రెల్లె నంగవైకల్య మొంది. 136

క. అచ్చటఁ బాణిన్యాదులు
నచ్చటులధ్వనికి వివశు లయ్యుఁ గ్రమముగాఁ
జచ్చి బ్రదికినటు లూర్పులు
పుచ్చుచు లేచిరి శరీరములు వడఁకాడన్. 137

క. శాంభవగళ హుంకారము
జంభాలంభనుని శబ్దశాస్త్రం బెల్లన్ !
గుంభజుఁ డంభోధులవలె
గుంభిని లే కుండ నొక్కగ్రుక్కగఁ గ్రోలెన్. 138

సీ. రామశబ్దంబు ప్రారంభింపఁగా నయ్యె
వర్షనంతటి లబ్ధవర్ణ పతికి
హరిశబ్ద మన నకారాంతమో మఱి యి
కారాంతమో సందేహమయ్యె వ్యాడి
కొక్క ధాతువు వినియున్నట్లె లేదామెఁ
దఱచి చెప్పిన నింద్రదత్తునకును
వ్యాకృతి యని శాస్త్ర మని యొండు గలదను
తలఁపె నశించెఁ గాత్యాయనునకు
గీ. తక్కగలవారిమాటేల వక్కణింపఁ
బాణినిపరాభవాగ్ని నార్పంగ శివుఁడొ
నర్చుహుంకారమున వసుంధరను నైంద్ర
మైనవ్యాకృతి యొక్కమాఱుంతరింప. 139

శా. సంకల్పోద్భవఘస్మరుండు హరుఁడీవత్రోక్కుచుఁడై నన్ జగం
బంకూరంబులతోనశించుఁగద పూర్ణామర్షుఁ డయ్యుగ్రదయన్
హుంకారంబున నింద్రువ్యాకరణమే యుత్పన్నముం జేసి త
త్కింకుర్వాణులుగాననిల్పెచుధరిత్రిన్ వారిఁ గుట్టూర్పుతోన్.

క. వరరుచి తొల్లిటిపాణిని
పరరూపం బయ్యె; నట్లె పాణినిప్రతిభన్
వరరుచి నతిక్రమించెన్
బరిణతి గను టనదె యీశుమహిమ సకలమున్. 140

క. తా నోటఁబుచ్చుజడమతి
చే నోడుట తొంటివైదుష్యగరిమము పె
న్గానఁ గలియుటయు నాదల
పై నాకాశంబు విఱిగి పడ్డట్లె నన్. 141

ఆ. అయ్యుపద్రవోపహతుఁ డౌచు వరరుచి
మానసార్తిఁ గ్లిశ్యమానుఁ డగుచు
నపుడ గురుల కెఱిఁగి మైశ్వరం బగుశబ్ద
శాస్త్ర మెనయుబుద్ధిఁ జనియె నెందొ. 143

ఉ. అందఱకుఁ గురుండగుమహాత్ముఁడువర్షుఁడునాఁటిపాటునన్
డెందమునందుఁ గుంది వికటించినదై వము చెద్ది నెంచి న
క్తందివ మీశ్వరీసుతుపదంబుల ధ్యానమొనర్చుచుండ నా
కందుఁడా యొక్కరేయి కలఁ గానఁగ వచ్చివచించెన్క్రియన్.

ఉ. పండితవర్య ! చింతిలకు పాణిని నాఁగ బినాకపాణి యా
తండు రచించు వ్యాకృతి సదాశివదత్తము దాని మించి యె
వ్వండును గూర్పఁ జాలఁ డది భద్రముగా వినుఁ డొక్క మాట చే
కొందురు నీవు శిష్యులు నకుంఠితవైఖరిఁ దొంటిపాండితిన్.

క. అని వర మొసఁగి యపుడ తలఁ
గిన మేల్కని వర్షుఁ డాత్మకీలితమోదం
బున శిష్యుని గురునిగఁ జే
కొను భాగ్యము గూర్చె నాకు గుహుఁ డని పొంగెన్. 145

శా. ప్రాతఃకాలము పాణినిన్ బిలిచి స్వప్నం బెల్ల వాక్రుచ్చి సం
ప్రీతిన్ "వ్యాకరణంబు త్వత్కృతము విన్పింపంగదే" యన్న న
ప్పూతాత్ముం డతిభక్తి నొజ్జలకు సంపూర్ణంబుగా విన్చె వి
ఖ్యాతంబై తదుపజ్ఞమై వెలయు నష్టాధ్యాయి యా వ్యాకృతిన్.

క. క్రమముగ దేశికు నాదే
శమున సతీర్థ్యులకు నొక్కసారియ యుపదే
శ మొనర్చి వారి వ్యాకర
ణమహారాజ్యానుభవచణమతులఁ జేసెన్. 147

క. తరమే తెలియఁగఁ బరమే
శ్వరు తంత్రము శుద్ధజడునిఁ బాణినిని జగ
ద్గురుఁ జేసి వ్యాకరణమున
శరయ నతం డిడినభిక్ష యనిపించెఁగదే. 148

చ. పరమవినీతిమంతుఁ డయి పాణిని వర్షమనీషికిన్ దదీ
యరమణికిన్ బ్రణామము లనంతముగా నొనరించి వా
దరపరిపూరితానుమతి దామమటుల్ తలఁదాల్చి శిష్య
దళా తనుఁ గొల్చి రాఁ జనె ముదంబున శీతనగాంతికోర్వి

సీ. ఎచ్చోటఁ బ్రవహించు హృదయంగమాకృతి
గంగాతరంగిణి నింగిముట్టి
తృణకాష్ఠజలసమృద్ధిని మించి యేతావు
భూమిలోకస్వర్గముగఁ దనర్చు
నెందు నుందురు విజితేంద్రియుల్ కర్మందు
లధిగతవేదవేదాంగు లగుచు
నంతర్విపక్షకామాదిషట్కంబున
కెన్నంగ నేపాలం బెదురుచుక్క
యట్టిహిమభూమిధరసమీపాటవీస్థ
లమున ననుకూలముగ నుటజమును గట్టి
యందు వసియించి శిష్యుల కనవరతము
గఱపుచుండు నతండు వ్యాకరణవిద్య.

ఉ. కాయలు గూర లాకులును గ్రాసము వాసము పర్ణశాల
దాయము సత్తపోధనము దాంతియు శాంతియు బంధువర్గ
మ్నాయనిపాఠమే వ్రతమనన్ విలసిల్లుబుధుల్ గుహూత్తమ
గా యతిసేవ్యమౌ గురుకులంబుల వెన్నియొ నాఁడు చూడఁగ

సీ. కార్పాసమే సూక్ష్మకౌశేయ మరసభి
క్షాన్నభోజనమె మృష్టాన్నభుక్తి
యుద్ధూళితవిభూతి యొసపరియంగరా
గము సమిదాహరణమె వినోద
మాచార్యశుశ్రూషయ యమూల్యదక్షిణల్
బ్రహ్మచర్యంబె నిర్భరతపంబు
విషయాభిలాషలే విమతులు ధర్మర
క్షాతత్పరతయె నైజప్రవృత్తి

గీ. నెసలారువిద్యార్థిగణము గల్గి
పరమబుధు లొజ్జ లగునాఁటి గురుకులముల
మేటిసౌభాగ్యమే కదా నేటి కైన
భరతఖండోన్నతికి వజ్రపంజరంబు. 152

ఆ. అట్టిగురుకులంబులం దెల్ల మిన్నయై
నివ్వటిల్లెఁ బాణినీయ మాశ్ర
మంబు వ్యాకృతిశ్రుతం బెన్న విద్యాము
ఖంబు గౌరవంబు గనుట యహహ. 153

శా. ఆహారంబును నిద్ర లేక స్వకృతం బౌశబ్దశాస్త్రంబునన్
బాహాబాహిఁ గచాకచిన్ గెలుచుచందంబొంద నంతేవస
ద్వ్యూహంబున్ నిపుణం బొనర్చి సభలందున్ దేశదేశంబులం
దోహోహోయనమించెఁ బాణినిద్వితీయోద్యత్సుధాధాముఁడై.

మ. పరమేశుండె జగద్ధితార్థ మవనీభాగంబునం దీమునీ
శ్వరుఁడై పుట్టెడమే నవాఙ్మనసభాషాయూపదృగ్గోచరీ
కరణాతిక్షమశబ్దశాస్త్రఘటనాకౌశల్యసంపన్నత
వరలం జాలునె యంచు నెంతురఖిలాంతర్వాణు లప్పాణిన్.

క. ఈరీతి హరిన్నారీ
హారాయితకీర్తి యగుచు నప్పాణిని భ
ట్టారకుఁ డుండఁగ నొక్కపు
డారసి పో శిష్యుఁ డొక్కఁ డరుదెంచి తమిన్.

ఆ. మ్రొక్కి గురుని సేమము నెఱింగి తనసేమ
మతని కెఱుకపఱచి యచట నచటఁ
తా నెఱుంగు నయ్యుదంతముల్ సెప్పి చె
ప్పం గడంగె నిటుప్రసంగవశత.

క. మీయొజ్జలు వర్షోపా
ధ్యాయులకుం బ్రథమశిష్యుఁడఁట వటువఁట కా
త్యాయననామాంకితుఁడఁట
ధీయుత మీ రెఱుఁగరే సుధీమణి వానిన్.

క. ఆయన మీయెడ నొకపుడ
సూయు వయి పరాభవించి శూలికినుకమై
వైయాకరణఖసూచిగ
నాయెనఁట వచింప రది యొకప్పుడు మీరల్.

మ. హరకోపజ్వలనేంధనీకృతమనీషాగణ్యనైపుణ్యుఁడై
శరణం బన్యము గాన కప్పుడ యవశ్యాయాద్రికిం బోయి సు
స్థిరభక్తిన్ శ్రితలోకరక్షణకళాచింతామణిన్ జంద్రశే
ఖరునిన్ హృద్గతుఁ జేసి చేసెనఁట యుగ్రంబౌతపం బెంతయున్.

శా. తత్తాదృక్షుతపోవిశేషమునఁ బ్రత్యక్షాకృతిన్ బార్వతీ
చిత్తేశుం డటఁ దోఁచి కోరుము వరశ్రీఁబూర్ణుఁ గావింతునా
నత్తేజస్వియు శబ్దశాస్త్రపటిమం బర్థింపుడున్ ద్వత్కృతో
దాత్తవ్యాకృతినే యొసంగి యభవుం డంతర్హితుం డాటయున్.

గీ. తావకగ్రంథ మాద్యంత మావరరుచి
గని యనుక్తార్థపూరకంబు నయి మఱిదు
రుక్తపునరుక్తవిషయనిరోధకముగ
నమర వార్తికతతిఁ గూర్చె నంట వింటె. 162

క. అనుడు శమధనుఁడు పాణిని
యను నన్నా! యీశ్వరాజ్ఞ యట్టిద యేమో
మనగ్రంథ మ్మామాత్రన
పొనుఁగుపడునె బుధులు సత్యమును దెలియరొకో. 163

గీ. గొడ్డుపోయెనె క్షితి మంచిచెడ్డ లరసి
వేయిమొగముల సత్యంబు వెల్లడించు
కుండలీంద్రుం డొకండు లేకుండునొక్కొ
యిపుడు గాకున్న మఱియొకయపుడు నేని. 164

క. నావుడు శిష్యుఁడు పలుకును
దేవర వచియించినట్టిదే సత్యము; గా
నీ వరముగ నొసఁగుమహా
దేవుని యాదేశమునకు ధిక్కృతి దగునే. 16

మ. స్తుతినిందాసమదృష్టిఁ ద్వాదృశమునీంద్రుల్ వర్తిలన్ ధర్మస
మ్మతమే కాని మహేశదత్తవరమున్ మత్తిల్లి దూషించున
ర్మతిసైఁపన్ దగునయ్య? యయ్యునటుమీఱల్ మాన్పకున్నన్ జగ
న్నుత! మీ వ్యాకరణంబు మీ తపము నెందున్ వంధ్యమై డిందదే

క. సుగుణులయెడఁ గానీ క్షమ
విగుణులయెడఁ దగునె శక్తివిరహితుఁ డనుచున్
నగరె గుణదోషములఁ జ
క్కఁగఁ దెలియఁగ నెంతవాఁడు గావలెఁ దేవా! 16

ఉ. పండితు లెందఱో సహనభావవిదూరులు పామరౌఘ
ప్పండితశౌండికోక్తులకు బద్ధులు కావున శాంతిహాని రా
కుండఁబరాక్రమంబునయమూఁది వెలార్పుచు మిన్నకున్న
నుండిన యయ్యకీర్తిమలినోద్ధతికిన్ బ్రతికార ముండునే. 16

క. మనమే మన కేమిటి కను
కొనుచు నుపేక్షింపఁ బరులకున్ వలయునె యి
ప్పుని లేనివిచారము గా
వున వరరుచి కీవ చెప్పఁబోలును బుద్ధుల్. 16

చ. అనునుడులాలకించియనహంకృతియయ్యుమమత్వశూన్యుఁడ
య్యును మునివర్యాళిభుగ్నహృదయుండ ఋతత్క్షణమే ప్రయాణ మ
య్యెను బ్రతిపక్షుఁడున్న యెడ కెక్కటిఁ ద్రంపులమారిమాటలన్
వినవిన శంభువంతటివివేకికినేనియు వెఱ్ఱిపుట్టదే. 170

చ. అదరెను సవ్యలోచనభుజాంసము లంచెలు గట్టె ఫేరువుల్
రొద యొనరించెఁ గాకము విశుద్ధగతిన్ బలితెంచెనోతువాం
డెదురఁగఁ బాఱెఁదుమ్మెనొకఁడీగతిఁ బెక్కులు దుర్నిమిత్తముల్
గదిరెను బర్ణశాల వెడలంగను బాణినికిన్ గ్రమంబునన్.

క. దుశ్శకునములు గణింపక
నిశ్శంకముగా వడిన్ జనన్ బాణిని యం
తశ్శోషణపరిభవబ
హిశ్శ్వసనశిఖాచ్ఛటాపరీతతనుండై. 172

మ. అడుగొక్కొక్కటివర్యానిముందటికిడన్ స్వాంతంబునన్ మున్నుపా
ల్పెడుస్వాభావికశైత్యమంతయుఁ గ్రమక్షీణత్వముం గాంచనం
దుడుకించించుకవృద్ధిచెందితనువందొక్కుమ్మడిన్ గ్రమ్మియున్
నుడిముట్టన్ దలఁచున్ద్రివిక్రమునిచెన్నుంగన్న చందంబునన్.

క. అఱిగియఱిగి వరరుచిముని
వరునాశ్రమ మెట్లొ యెఱిఁగి త్వర హెచ్చఁగఁ జ
త్వరసీమఁ జేరి నిలిచెను
సురమార్గమునుండి రాలుచుక్క యనంగన్. 174

మ కనియక్కైకొ వడివచ్చినల్బుబుషిన క్కాత్యాయనుండర్ల మహా
వినయస్ఫూర్తిఁగుశాసనంబిడియర్ఘ విచ్చేయుమంచర్ఘ రయం
బునఁ బాద్యంబునుఁ నర్ఘ్యమున్గొనఁ చుఁ రాఁ బూర్ణాహుతిప్రజ్వ
ద్ఘనకీలజ్వలనోగ్రరూపుఁడయితద్ధాత్రీసుతుం డంతటన్.

క. ముట్టక కుశాసనమ్మును
బట్టక యర్ఘ్యంబు గొనక పాద్యము నటనే
యట్టె నిలిచి యుండి యతం
డిట్టుల యనెఁ గనుల నిప్పు లిలపైఁ రాలన్. 176

శా ఓరీ మత్తిలి మత్కృతం బని సుధాంశూత్తంసదత్తంబు
శ్వారాధ్యం బగుశబ్దశాస్త్రమున కీ వాక్షేపముల్ వన్ని
క్కూరత్వంబు వెలార్తే యఖిలవాక్యాలంకపామేయమై
శారద్యంబున మించుమత్కృతిని నెంచన్ నీవు దక్షుండవే

శా. దక్షత్వంబు గలాఁడవే నొరులగ్రంథం బేల భాషాప్రప
చక్షోదక్ష మఘక్షి వ్యాకరణశాస్త్రం బొండుఁ కూర్పంగ రా
దో క్షేమం బది కాదొ వ్యర్థము శివద్రోహంబుగావించి
చక్షణ్యం బెది కాంచినాఁడవుర నాశాపంబు గా కన్యమున్

మ. అడుగన్ రాదొకొ మైత్రిమద్గ్రథితసిద్ధాంతాంతరార్థంబులో
క్కడు గేఁ తెంచియొనన్ను రాఁబిలిచి మోయాపాటియున్జేసి
ట్లడిగొ త్రైతివెప్రాజ్ఞసేవ్యమయి వేదాంగోత్తమాంగంబు
మ్మృడదత్తం బగుశబ్దశాస్త్రమునకున్ మీఁ దెంచ కిట్లుద్ధతి

క. పరమేశ్వరార్పణముగా
విరచించినమత్కృతికి వివిధనిందల నే
ర్పఱచిననీశిర మీారా
తిరి శతధా భిన్న మయి క్షితిం బడుఁగాతన్. 180

క. అని యిటు ప్రాణాత్యయముగఁ
గనలునఁ బాణిని శపింపఁ గాత్యాయనుఁడున్
వినయంబు నడఁచి హస్తం
బునఁ గలయర్ఘ్యాదికంబు భువి విడిచి వెసన్. 181

క. కటము లదరంగ నిటలము
చటులభ్రుకుటికము గాఁగ జడ విడఁబాఱన్
బటపటఁ బండ్లు కొఱుకు చు
త్కటరుట్పులితోష్ఠుఁ డయి యుదగ్రతఁ బలికెన్. 182

సీ. బ్రహ్మచర్యవ్రతోపార్జితవిజ్ఞాన
పటిమ మెక్కడఁ జట్టుబండ లయ్యె
నాచార్యసేవాపరాయణతాయాత
శమ మెల్ల నెచ్చోటఁ జచ్చిపోయె
వేదవేదాంగాదివిద్యల నబ్బిన
పాండిత్య మేకాట మండిపోయె
వెలయ సత్యాసత్యముల నెఱింగెడుదూర
దృష్టి సమస్త మేయేట గలసె

వచ్చితివా రావా నే నీయ వచ్చినట్టి
యర్ఘ్యపాద్యముల్ నాహస్తమందె యుండఁ
బిడుగుపాటుగ నన్ను శపింతు వోరి
పండితంమన్య ! సర్వతాపసజఘన్య ! 183

క. వ్యాకృతి రచింప వరమ్మున
నీ కిచ్చినశివుఁడె త్వత్ప్రణీతగ్రంథా
లోకితలోపనిరాసక
మాకృతి విరచింప నాకు నానతియిచ్చెన్. 184

ఉ. అంధకవైరి యాజ్ఞ తలయందు ధరించియ యేను వార్తిక
గ్రంథ మొనర్పఁబూనఁగనుగానక నన్ను వృథాశపించి మో
హాంధతఁ దుచ్ఛశీలము బయల్పడ నింకను మండెదోరి దు
స్సంధ ! వసుంధరన్ బ్రదుకఁజాలెదెనాశిరమట్లు వ్రెల్కుచో

మ. శివవిద్రోహి నటంచు నాశిరము విచ్ఛిన్నంబుగాఁ దిట్టునో
శివవిద్రోహి ! శివాజ్ఞ నీకృతి విమర్శింపం దొరంకొన్ననా
కవుశాపం బది నీకుమాత్ర మెటు పాయంగల్గు నీరాత్రియే
యవనింగూలుఁదు వుత్తమాంగముసహస్రాంశంబులై బిట్టుగన్.

క. అని యిటు క్రోధనులై య
మ్మునివృషభులు శాపశృంగముల నన్యోన్యం
బును గ్రుమ్ములాడుకొని ర
వ్వన మంతయు సద్దుమాని వడవడ వడఁకన్. 187

సీ. సాంగచతుర్వేదయాదసాంపతితతిఁ
జుళికించినట్టివిశుద్ధమతులు
ప్రబలతపోగ్నిహోత్రమున మాధ్యమ్ముపూ
ర్ణాహుతి సేసినయట్టియజ్వ
లష్టమూర్తిదయామృతాస్వాదనంబున
మిన్నందుకొన్నట్టిమేటిబుధులు
శమదమార్జవదయాసత్యశౌచాదులఁ
గాణాచిగా నేలఁ గనినధీరు
లంబుజాసనవంశాంకురంబు లట్టి
పూతచరితులు మాత్సర్యమునఁ బరస్ప
రంబు శపియించుకొనిరె లయంబు నొందఁ
గ్రోధమునకంటెఁ గలఁడె శత్రుండు దలఁప. 188

సీ. జమదగ్నిసుతుగర్వసర్వస్వము హరింప
నెది రాము నెదుటికి నీడ్చి తెచ్చె
నంబరీషునిపదాబ్జంబుల కెఱఁగించె
నెద్ది దుర్వాసు నెల్లెడలఁ ద్రిప్పి
దక్షునంతటిజగత్స్రష్టకు మేషశీ
ర్షంబును ఘటియింపఁ జాలె నెద్ది
బహువారములు తపోభంగంబు గావించి
గాధేయు నెద్ది యిక్కట్లఁ బెట్టె

బుద్ధిఁ బఱిమార్చి చైతన్యమును హరించు
నట్టియాక్రోధభూత మావంత సోఁక
మునులకే కాదు కడకుఁ ద్రిమూర్తులకును
జావుబ్రదుకులు సంశయాస్పదము గావె. 189

మ. మమతాదూరు లహంక్రియారహితు లాత్మజ్ఞానపాథోధు ల
య్యమిసింహుల్ ప్రతిఘాభిభూతు లయి యన్యోన్యంబు ప్రేరేదించుచు
త్నముసన్ జిక్కుట కెన్న హేతువు జగత్కల్యాణసిద్ధ్యర్థమై
తమనిర్మించుకృతుల్ వితాయగుటకు త్తత్ప్రాత్మ తాఁటియగున్.

ఉ. శాప మొసంగి యట్లు ప్రతిశాపముపాలయిదాక్షిపుత్రుఁడా
లాపము లేక దేహ మఖిలంబు మనంబు వడంకుచుండ సు
తాపమునన్ మునింగి తనుఁదాన ధృతింగొని చేరెస్వాశ్రమ
బూపిరి బిగ్గఁగట్టి పటుయోగబలంబునఁ దక్షణంబునన్. 191

క. చేరి నిజచ్ఛాత్రసమితిఁ
జేరఁ బిలిచి యాత్మకథ యశేషము వినిచెన్
సారెకుఁ బశ్చాత్తాపము
కాఱుకొనన్; వారు నెడఁదఁ గళవళ మొందన్. 192

క. అచ్చటఁ గాత్యాయనుఁడున్
హెచ్చిన చింతాభరమున హృదయం బగలన్
వెచ్చనినిట్టూర్పులతో
నచ్చోఁ జదికిలఁ బడెన్ గుశాసనమందున్. 193

ఉ. అంతట వేదమూర్తి యగునంబుజమిత్రుఁడు భావిఘోరవృ
త్తాంతము గాంచఁజాలనివిధంబునఁ బశ్చిమవార్ధిఁ గ్రుంకె శా
కుంతకులంబు స ద్దుడిగి గూండ్ల నడంగె వినీలవారిము
క్సంతతి నాఁగ నంధతమసంబు జగమ్మునఁ గ్రమ్మె ఘోరమై.

గీ. భవునియవతారమూర్తు లౌ పండితద్వ
యంబు నేఁడ స్తమించు నంచాలకించి
చకితుఁ డగుకాలపురుషుమైఁ జాలుకొనిన
చెమటబొ ట్లనఁ జుక్క లభ్రమునఁదోఁచె. 195

సీ. తతమషీరసవిలిప్తం బైనశేవ రో
దోంతరం బలమెను సంతమసము
దావపావకశిఖా దందహ్యమానవృ
క్షచ్ఛటారవము నల్గడ నెసంగె
శ్రుతికటు ఝిల్లీ వితతరావములఁగూడి
ఘూకఘూత్కారముల్ కొనలునిగిడె
వ్యాఘ్రతరక్షు హర్యక్షాదులు బుభుక్ష
గర్జింపఁ దొడఁగె దిక్కాండ మద్రువఁ
బ్రాణ భయవిద్రుతాజసారంగముఖమృ
గవ్రజపదాభిహతి లుఠద్గండశైల
ఘుణఘుణ ధ్వని భీకరగ్రావము లయి
కాననము లెల్లఁ బొలిచె నక్కాళరాత్రి. 196

క. అటఁ గాత్యాయనఋషి యి
చ్చటఁ బాణినిముని శరీరసంబంధము వా
యుటకుఁ బటుయోగముద్రా
ఘటితానందమునఁ దేలగని రనురక్తిన్. 197

ఉ. ఎందులకై ధరిత్రి జనియించితిమో యది పూర్ణమయ్యెఁ
కిందు వసింప నేమిపని యెన్నిదినంబులు మన్న జావులే
కుందుమె శాపకైతవసముజ్ఝిత మర్త్యశరీరులై సుఖం
బందెద మంచు నిశ్చయము నందిరి యారయ నంతయేకదా.

ఉ. ఆసనబంధదీరు లయి యాదృతయోగరహస్యులై నయా
భూసురవంశభూషణులు పూరకరేచక కుంభకాదులన్
శ్వాసము నాఁగి యల్లన సనాతనతేజముఁ జేరి యేకతన్
భాసిలి రేకతానమతిమత్త నివృత్త బహిర్వివేకులై. 199

గీ. అనిలఘాతంబుచే సహస్రారచక్ర
సహితముగ బ్రహ్మరంధ్రముల్ శాపములకు
ననుగుణంబుగ భిన్నంబు లయి యిరువుర
కాయముల నుండి జ్యోతిర్యుగంబు వెడలె. 200

క. అటువెడలిన తత్తేజః
పటలద్వయి భిన్నదేశభవ మయ్యును నొ
క్కటఁ గూడి యొకవిమానం
బట కరుదే నెక్కె దివ్య మగునాకృతితోన్. 201

సీ. తప్తహాటకరుక్సధర్మ జటాజూటు
లవతంసితశశికిశోర కువలయాప్తు
లురగాధినాథ కేయూరులు వైయాఘ్ర
చర్మోత్తరీయు లాజానుబాహు
లమల రుద్రాక్ష మాలాలంకృతోరస్కు
లతిశాతశూలాయుధాగ్రహస్తు
లభ్రంలిహోన్నతోక్షాధీశ కేతను
లంచితైశ్వర్యాష్టకాభిరాము
లగుచు నాదివ్యతనులు పశ్యల్లలాట
మూర్తి కామ్రేడితంబులై ముక్తికామి
నీస్వయంవరపతు లన నెగడి రెలమి
నద్భుతం బంది ఖచరు లొయ్యనఁ గనంగ. 202

క. దివ్యాంబరానులేపన
భవ్యాకృతు లగుచు మిత్రభావ మెనసి వా
రావ్యోమయానమునఁ జని
రవ్యాహతగతుల రాజతాచలమునకున్. 203

సీ. స్వస్తివాచనికులై సనకాదిమునిచంద్రు
లింత నంతన కాంచి యెదురు రాఁగఁ
బ్రమథగణం బిరువంక వేష్టించి ఛ
త్రముపట్టి వింజామరములు వీవ

సారూప్యముక్తులు జయజయధ్వనులతో
వందిమాగధవృత్తి ముందు నడువ
దౌలిహజారమున స్కంధుఁడు గజాస్యుఁడు నిల్చి
రారం డటంచు గౌరవము సూపఁ

గుసుమవిసరంబు దేవతల్ గురియుచుండ
నప్సరస లాడ గంధర్వు లలరి పాడ
నెలమిఁ గైలాసనగరి నూరేఁగి యేఁగి
జనిరి వారిర్వు రీశుప్రాసాదమునకు. 201

ఉ. అచ్చట నింపుకొల్వయి యుమాధిపుఁడుండఁగ వారలిద్దఱున్
జెచ్చెరఁ దత్పదంబుల స్వశీర్షవతంసితపారిజాతపు
ష్పోచ్చయ మాకరంద ఝురయుక్తిని క్షాళన మాచరించి పై
యచ్చర దుందుభిస్వనము లాఁపినుతించిరకృత్రిమోక్తులన్.

సీ. వీ రెవ్వరో యంచు విష్ణుదేవుండు ప
ద్మాసను నడిగె రహస్యముగను
మనకంటె వీరి మన్ననసేసె భవుఁ డని
తుంబురుతో నారదుండు పల్కె
నేతపం బొనరించి యిటకు వచ్చిరో వీర
లని యింద్రు నర్థేశుఁ డడిగెఁ దమిని
మంతనంబున సర్వమంగళ వారియు
దంతంబు తెల్పు మం చడిగెఁ బ్రియుని

భవుని గ్రైవేయకం బయి పరిఢవిల్లు
నహికులేశసుండు భోగసహస్ర మొక్క
మాఱు విచ్చి సదాశివు వీరిచరిత
మించు కెఱింగింపు మనుచుఁ బ్రార్థించె నర్థి. 206

శా. అంతన్ శంకరుఁ డాననంబు దరహాసాలంకృతిన్ గాంచఁగా
దంతాచ్ఛద్యుతు లుల్లభం బయి తదాస్థానోపరిన్ గ్రమ్మ శ్రీ
కాంతాదిన్ ద్రిదశావళిన్ సదయవీక్షామాలఁ గైసేయు చ
య్యంతర్వాణులవృత్తమున్ దెలిపెనిట్లత్యంతసూక్ష్మాకృతిన్.

క. ఈతఁడు పాణిని యనుముని
యాతఁడు కాత్యాయనర్షి వ్యాకరణంబున్
భూతలమున నెలవుకొలిపి
యే తెంతురు చారితార్థ్య మెనసినకతనన్. 208

గీ. పుష్పదంతసమాహ్వయమునఁ దనర్చు
నస్మదీయకింకరుఁడు వాఁ డంబశాప
మంది పుడమి జనించెఁ గాత్యాయనవర
రుచి సమాఖ్యాద్వయిని మర్త్యరూప మూని. 209

ఉ. ఆతని శాపముక్తికి నుపాయముగాఁ దలపోసి దేవసం
ఘాతము వేదరక్షకముగా మును కోరినశబ్దవిద్య సం
భూతికి హేతు వౌ ననియుఁ బొమ్మని వానికిఁ దోడ్పడంగదా
క్షీతనయాకృతిన్ బొడమఁ జెప్పి మదంశము వీనిఁబుచ్చితిన్.

చ. ఇతఁడు రచించు వ్యాకరణ మెల్లఁ బఠించినఁ బుష్పదంతుఁడు
శ్వేత దొఱంగుఁగాగదా యని వివేచన సేసియు పంచినాఁడు
ద్గతి రచియించె సూత్రము లితం; డిఁక వాని కిచే సెవార్తి
బితఁడు జగద్ధితంబు ఫలియించె నటంచుఁ దలంచునంతటన్.

క. తనతన చేసిన గ్రంథము
లను జనులకుఁ గఱపి యవి యిలాస్థలి వ్యాపిం
ప నొనర్పు వ్యసనమునఁ బడి
మునులై యాయువ్య మెనయుపూనిక నుండన్. 212

ఉ. మమ్ముఁ గనంగ వత్తు రనుమాటయె పుట్టమి వీరియంతరం
గమ్ములఁ గ్రోధ మేన కలుగన్ బురికొల్పఁ బరస్పరంబు శా
పమ్ము లొసంగికొంచునసువర్గము యోగమునన్ దృజించి
త్సమ్ముఖవర్తు లాటకు ముదంబున వత్తురు నేఁడు ముక్తులై.

క. వీరు త్రయోదశితిథి నవ
తారము చాలించుకతనఁ దద్వ్యాకృతి నె
వ్వారున్ బ్రతిత్రయోదశి
నారూఢి నొనర్పకుందు రధ్యయనంబున్. 214

క. ఎందాఁకఁ దారకాసూ
ర్యేందులు వెలుఁగుదురొ శబ్ద మెందాఁక జగం
బందలరునో నిత్యంబై
యందాఁక వెలుంగు వీరివ్యాకరణ మిలన్. 215

చ. అనుచు సదాశివుండు పరమాదృతి వారియనంతమంత్రముల్
విని తదీయవైదుషి సవిస్తరతన్ వివరించి గౌరవం
బున నిజసన్నిధిన్ సతతముల్ వసియింపుఁ డటంచుఁ బల్క న
య్యనిమిషులొక్కపల్కుగ "దథాస్తుతథా" స్తనిపల్కిరయ్యెడన్.

సీ. వేదాంగమకుటమై వెలయు నాచంద్రతా
రక మంచు దీవించె బ్రహ్మదేవుఁ
డబ్జనాభుం డుబ్బి యనియె నింక నపాణి
నీయ మాశబ్దము హేయ మనుచుఁ
బ్రత్యక్షరము పరబ్రహ్మరూపం బగుఁ
గాక యంచనెఁ గృత్తికాసుతుండు
తనశబ్దశాస్త్ర మంతర్ధి నొందుట కింద్రుఁ
డీ సెఱుంగక నుతియింపఁ దొడఁగె
నఖలసభయు యథోచిత మైనఫణితిఁ
బలికి రాదివ్యమూర్తు లాపాణినివర
రుచియుగంబు రచించినప్రచుర శబ్ద
శాస్త్రము దలంచి మంగళాశాసనములు. 217

ఉ. ఆతపసుల్ మహేశ్వరపదాశ్రితులై వెలుఁగన్ సవార్తిక
వ్రాతముఁ బాణినీయమును బాణినిశిష్యుఁడువ్యాఘ్రభూతిప్ర
స్ఫీతమొనర్చె నవ్వరరుచిప్రతి కాపిమశిష్యుఁ డైన శ్వో
భూతివిధంబునన్ సతతమున్ బహుశిష్యులఁగూర్చి నేర్పుచున్.

గీ. అపునరావృత్తిశాశ్వతత్రిపురమథన
లోకసంవాసులై వారలోకమహిమ
నాత్మకృతశబ్దశాస్త్రము వ్యాప్తి గనుట
కమితమోదాబ్ధి నేఁడు నోలాడుచుండ్రు. 219

ఆశ్వాసాంతము.

మ. శరదంభోదరతారహారదివిషత్త్సంబేరమోచ్చైశ్శ్రవ
స్స్వరుపీయూషరసారవిందహిమరుక్స్వర్వాహినీశారదా
మరగోచందనచాంద్రసాండురగరున్మల్లీసుమక్షీరసా
గరకైలాసవిలాసభాసురయశఃక్రాంతాఖిలాశాంతరా! 220

క. ప్రోద్ధతవిబుధంమన్యస
మిద్ధహిమానీనిదాఘమిహిరా! భక్తి
శ్రద్ధాయుతశిష్యోద్ధృతి
బద్ధాదర! శాంకరీకృపాలబ్ధవరా! 221

పంచచామరము.

ఇలాప్రపూర్ణశిష్యమండలీడితాప్రమేయకా,
శలాప్రపూర్ణ! "శబ్దశాస్త్రచక్రవర్తి" సద్యశః
కలాప్రపూర్ణభూరిభూమిగోళ! సార్థకీభవ
"త్కలాప్రపూర్ణ!" లాంఛనప్రకాండమండితాహ్వయా. 222

ఇది శ్రీగురుకరుణాసమాసాదితకవిత్వ వెంపరాల
సూర్యనారాయణ నామధేయప్రణీతం
బయిన మునిత్రయ చరిత్రంబున
ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీగురుమూర్తయేనమః

మునిత్రయ చరిత్రము.



తృతీయాశ్వాసము.



శ్రీవాణీతాండవలీ
లావసథాయితరసజ్ఞ ! యచలాధిపపు
త్రీవిహారణసౌధాయిత
భావా ! శ్రీసుబ్బరాడ్విపశ్చిద్దేవా ! 1

గీ. అవధరింపు సవార్తిక మైనశబ్ద
శాస్త్రసూత్రము లట్టు లాశమియుగంబు
చేసి శివుసన్నిధానము చేరి యుండ
భువిని దచ్ఛాస్త్ర మెటు వృద్ధి పొందె ననిన. 2

సీ. శ్రీచంద్రమస్సుధాచింతామణీసుర
క్ష్మాజాతసంతతిఁ గన్నతండ్రి
ప్రాజ్యవిశ్వంభరావలయాభితస్సంప్ర
తాతిపాండురదుకూలాంబరంబు
బహిరుద్గతాహిరాడ్భ్రమకృద్వరుణపురీ
ధేనుపయోధునీదీప్రముఖము
మధువిరోధిని షేవ్యమాణానుప మమాధు
రీధురీణపయఃపరీతమూర్తి

కందరాంతశ్చరద్భూతబృందరాజి
తాద్రిధీకారిశంఖోదరాచ్ఛవారి
పూరితప్రావృషేణ్యాబ్దధారితోర్ధ్వ
భాగరుచిరం బలరు దుగ్ధసాగరంబు.

క. గిరగిరఁ దిరిగెడుతరిమల
యురవడి నప్పాలవెల్లియుదకణముల యు
ప్పర మెగసి వేల్పుగరితల
యఱితిసుపాణులొ యనంగ నమ్యోను రిక్కల్.

క. ఉదితై రావణపుష్కర
మదధార నొకంట నీలిమం బెనయుచు న
య్యుదధి గనుపట్టుఁ దీరా
స్పదుఁ డయి విషమానుభవునిభాతి సురలకున్.

గీ. ఉదయదిందుసందర్శన మొందఁగాంచి
నింగి ముట్టినపాలమున్నీట నాఁడు
మందరాచలశృంగాగ్రమందిరుఁ డగు
శివుఁడు క్షణ మొందె క్షీరాభిషేకమహము.

చ. పొడమె మహాలక్ష్మి హస్తమునఁబూనినతమ్మిఁదొరంగుపుప్పొడుల్
గడలుకొనంగ నొక్కక్షణకాలము తజ్జలరాశియామ్మి యే
ర్పడె నగకన్యకాకుచనిరంతరకుంకుమపంకలిప్త మా
మృడునిడుబాహుదండమును మేలములాడఁ దలంచియున్నటుల్.

క. ఆపాలవెల్లియందు
దీపించు ఫణాసహస్రదీప్తమణిఘృణీ
వ్యాపారశబలితద్యా
వాపృథివీకుం డనంతఫణివిభుఁ డెపుడున్. 8

సీ. మందరాచలమథ్యమానఘటాంబోధిఁ
బొడమిన వెనువెన్నముద్ద యనఁగ
సతతపరస్పరాహతదుగ్ధకల్లోల
నివహమ్ము గట్టుతెట్టువ యనంగఁ
బరిపక్వమౌక్తికోత్కరముతోఁ దెప్పనఁ
దేలి యాడెడుశుక్తిజాల మనఁగ
నాయకు నెదలో నణంగి మణింగి యు
న్నట్టిగంగాప్రవాహం బనంగఁ
జుట్టగా భోగ మెల్లను జుట్టుకొని ప్ర
ఫుల్లఫణమణిదీప్తిప్రపూరితాశుఁ
డై వెలుంగు సహస్రాస్యుఁ డగుననంతుఁ
డాకలశవారిరాశిమధ్యంబునందు. 9

ఉ. అద్రిసముద్రకాననవృతావనిగోళము మౌళిఁ దాల్చి య
క్షుద్రజగచ్చతుర్దశకగోప్తృపిచండు నుపేంద్రు రేఁబవల్
భద్రముగా వహించి యవలంబనశూన్య మగాధ మైనసా
ముద్రజలోపరిన్ నిలిచి పొల్చుఫణీంద్రుమహత్త్వ మెట్టిదో

శా. ఆశేషాహివిశాలభోగశయనంబం దాగమాన్తాటన
క్లేశం బాఱ నిమీలితాక్షుఁ డయి నాళీకేక్షణుం డాత్తసం
వేశుం డై సుకుమారవారిధిసుతోర్వీదత్తసంవాహన
శ్రీశామ్యచ్ఛ్రమపాదపద్ముఁ డగుటన్ జితసౌఖ్యవైవశ్యుఁడై.

శా. కల్లోలోద్గతవాయుతూలవిలసద్గర్భంబు సంఫుల్లభో
గోల్లోచంబు పటచ్ఛదీకృతనిసర్గోల్లాసనిర్మోక ము
ద్యల్లోలద్యుతిరత్నదీపకళికాంతం బైన చక్షుశ్శ్రవో
మల్లానర్ఘవిశాలమంచముపయిన్ బన్నుండు వెన్నుండు దాన్.

క. ఆరీతి నొక్కనాఁడు ర
మారమణుఁడు భోగిరాజమంచమునఁ బయో
వారిధివీచిక లూఁప సు
ఖారూఢిన్ యోగనిద్రయం దున్నతఱిన్. 13

ఉ. శ్వాసము హెచ్చ ఘర్మజలసంభృతమై మయి వాఁడుదేఱ మ
ల్లాసము వాయఁ గన్నుల జలంజల నెత్తురుబొట్లురాల సం
త్రాసము పుట్టి గుండె లదరంగ నకారణ మిట్లు గగ్లె నా
యాసము భోగిశేఖరున కప్పు డనుక్షణవర్ధమానమై. 14

క. అమితౌజఃపదము భుజం
గమవిభుఁ డిటు వాఁడి కలువకాడ యగుట కు
ల్లమునం దరుదంది విహం
గమవిభుఁ డిటు లడిగె మెల్లగాఁ జెవిపొంతన్. 15

చ. ఫణికులసార్వభౌమ ! పసిపాయముగోలె నొకప్డు నంబుజే
క్షణుపరిచర్యలం బడలికన్ గనకుండెడునీవు నేఁ డకా
రణముగ మేనుడయ్యెరుధిరంబిటుగ్రక్కఁగఁబ్రాణవాయుధా
రణపటిమంబు సైతము తొఱంగుతెఱంగు గనంగ నేలయా.

సీ. బ్రహ్మాండభాండపరంపరఁ బూల మా
లికవోలెఁ దలను దాల్చెడుబలంబు
పరమేశుమేరుచాపము బెండు నా వంప
నారియై వెలసిననాఁటిశక్తి
ఘటవార్ధి మథియింపఁ గవ్వంపుమలతరి
త్రాడైననాఁటిసారంబుకలిమి
శాత్రవదుర్నిరీక్ష్యప్రతాపమున ర
సాతలం బేలఁగాఁ జాలుచేవ
కటకటా ! యెందుఁ బోయె నేఁ డిటు లపూర్వ
ముగ నెటు ఘటిల్లె నాయాసమును భయంబు
కారణము తెలుపు మెట్లొ వైక్లబ్య మెడలి
దందశూకాధిరాజ ! నిర్ద్వంద్వతేజ. 17

ఉ. ఆలమునన్ మదంబున సురాధిపుఁ బైఁ బడి కొట్టి కట్టి కా
రాలయమందుఁ బెట్టినమహాఃఖుని రావణి లక్ష్మణుండవై
కూలిచి రామచంద్రునుపగూహనసత్కృతి స్వర్గమర్త్యపా
తాళజనస్తుతుల్ గనునుదారచరిత్రుఁడ వీవ కాదొకో 81.

సీ. మ్లానమయ్యెను మేను మదకలవారణేం
ద్రకరాహతమృణాళనాళలీల
భ్రాంతమ్ము లయ్యె నేత్రసహస్రయుగళంబు
వ్యత్యస్తతారకాపటల మగుచు
వెడలు సహస్రాస్యవీథుల ఫూత్కృ్రియా
నిలము విషాగ్ని పాణింధమముగ
వ్రేలఁ బడ్డవి రెండువేలజిహ్వాలు నరు
ణారుణపల్లవాంకూరఫణితి
తావకమహోగ్రరూపసందర్శనమునఁ
ద్రస్తులై సనకాదు లపాస్తులైరి
యమరదానవభుజగవిహంగు లబ్ర
ముగ నరయుచుండి రిది యేమి పుట్టెనొక్కొ.

క. ధైర్యాబ్ధి వమితబలధీ
ధుర్యుఁడ వౌదార్యఖని వధోక్షజసేవా
చార్యుఁడ వప్రతిమక్రమ
చర్యుఁడ వీ వేల యిట్లు శ్రమపడి పోవన్.

క. అని గరుడుఁ డడుగ నెట్టులొ
మనమున ధృతి నూని నోట మాట వెడల క
ల్లనఁ గ్రేటుకొనుచు నహిపతి
యనియెన్ గాద్గద్య మడర నాయాసమునన్.

ఆ. వైనతేయ! తొంటివైఖరి గా కీము
శారితనువు నేఁ డపారభార
మగుచు నాకె దుర్వహం బయ్యె నాశక్తి
నరయ స్వామి యిట్టు లయ్యె నేమొ. 22

క. అని నుడువుచు శ్వాసంబ
ల్లిన నాఁగ ఫణావళీవిలాస మెడల స్రో
లిన శేషాహిని గరుడుఁడు
తనకరములు రెండు సాచి తటుకునఁ బట్టెన్. 23

గీ. ఈయుపద్రవ మేమొ కదే యటంచు
సిరియు లీలాంబుజము విసర్జించి యబ్జ
సదృశ మగుపాణిఁ బ్రాణేశుజలజసదృశ
మగుకరమ్ము స్పృశించె భయంబు నొంది. 24

శా. ఆలక్ష్మీమృదుపాణిపల్లవము హస్తాబ్జంబునన్ సోఁక న
న్నాళీకాక్షుఁడు విచ్చె నేత్రము దళన్నవ్యాంబురుణ్మిత్ర మై
వ్యాలీఢప్రమదాశ్రుపాత్రమయి యుద్యద్భానుమద్గోత్రమై
గ్రాలన్ జృంభితజృంభణావసరనిర్యాతాంగుళీస్ఫోటుఁడై.

క. అది యేమి మాయయో ప
ద్మదళాక్షుఁడు మేలుకొనుఁడుఁ దను వతిలఘుతా
స్పద మయి సుఖమయ్యె ఫణికి
నెద ముద ముదయించె రమకు నెప్పటివోలెన్. 26

సీ. సాంగభంగమ్ముగాఁ దద్భుజంగశయ్య
నొత్తగిలి లేచి కూర్చుండి యూర్పుపుచ్చె
మదనజనకుండు; సిరి గోళ్లతుదల దువ్వి
చెదరుధమ్మిల్లమ్మును జక్కఁజేయుచుండ. 27

ఉ. అంత ననంతభోగి వినయంబున నంబుజనాభునంఘ్రుల
భ్రాంతఫణాంతరత్ననికరద్యుతిరాశి నివాళిసేసి యా
చాంతసుధారసం బగువచస్తతిఁ దత్తనుభారహేతువృ
త్తాంతము సాంతమున్ దెలుపఁ బ్రార్థనసేసెను వేయిమోములన్.

క. దేవరప్రసాదమున కీ
సేవకుఁ డర్హుండయేని సెల వీయఁ దగున్
దావకశరీర మెందుల
కీవేళను నాకు దుర్వహీకృత మయ్యెన్. 29

ఆ. మామకీనశక్తి మాయ మయ్యెనొ తావ
కీనమూర్తి గురుత గీలుకొనెనొ
పుట్టి బుద్ధి యెఱిఁగి యిట్టి వైరుధ్యంబు
గాంచి యెఱుఁగఁ గీలకం బదేమొ. 30

చ. అని తను వేడుచున్నగకులాధిపుపైఁ గరుణాకటాక్షముల్
నినుచుచు మందహాసరుచిలిప్తరదచ్ఛదుఁడై ముకుందుఁడో
య్యనఁ గర మెత్తి మేఘరసితాతిగభీరశుభస్వరంబుతో
ననియెన్ సావధానమతులై విన సర్వసుపర్వబృందముల్.

ఉ. ఓయురగేంద్ర! కన్మొగిచి యూరక నిశ్వసితంబు నాఁగి చి
త్తాయతచంచలత్వమెడయన్ బటుయోగముఁ బూనియుండునా
కాయెడ నృత్తకేళిముదితాకృతితోఁ బరమేశ్వరుండు ని
ర్మాయికవేషుఁడై పరమమానివృతుండయితోఁచెఁ గంటికిన్.

ఉ. అంతట నింద్రుడు వేణునినదానుగుణంబుగ మ్రోయుశారదా
కాంతునితాళసంగతిప్రకారము నేన మృదంగవాద్యవి
క్రాంతికిఁ బూన; భారతి నిరంతరమాధురితో విపంచికా
త్యంతమృదుస్వనం బొలుకనయ్యభవుండొనరించె నృత్తమున్.

మ. జడలన్ గాంగతరంగరింగణమునన్ జాబిల్లి తూఁగాడ న
ల్గడలన్ దేహగళద్విభూతి చెదరంగా నున్నతోరస్స్థలిన్
బడలన్ క్షిప్తములై భుజంగనికురుంబం బెంతయున్ భీతిమై
నడలన్ బాణికురంగమీశ్వరుఁడు లాస్యం బాడెనబ్రమ్ముగన్.

మ. అనిమేషత్వము సార్థకంబుగ నమర్త్యశ్రేణి బాలేందుమౌ
ళి నటింపన్ గని ప్రీతచిత్తు లయి తల్లీలావినోదంబులన్
వినుతుల్ సేసి యనల్పకల్పసుమనోవృష్టిన్ సభామంటపం
బునకున్ గూర్చిరి హైమహాటకపుడామోదంబుపైపెచ్చుగన్.

గీ. అయ్యది చిదంబరక్షేత్ర మనియుఁ గనక
మండప మటంచు నటరాజు తాండవించు
టనియు బాహ్యస్మృతి తొలంగ నాత్మఁ గలుగు
ననుపమానందభరమున నట్టులైతి. 36

క. అన రోమహర్షణాంచిత
తనువై యానందబాష్పధార లురల న
క్కనువినుకులదొర తన్నా
ట్యనిరీక్షణపర్వ మెనయ నానతి వేఁడెన్. 37

క. మురహరుఁ డిటు లనెఁ బురఘు
స్మరుఁడు నటనకేళిఁ బూర్తి సలిపి కళాసిం
చి రుచిరగతి శబ్దాగమ
చరితము నెఱిఁగించె నచటిసభ్యులు వినఁగన్. 38

సీ. పాణిని వరరుచుల్ క్షోణిఁ బుట్టుటవర్షు
దయ నైంద్రిశబ్దశాస్త్రము గఱచుట
బుద్ధిజాడ్యమ్మునఁ బొందినపాణిని
పరిభవంబును దపశ్చరణరీతి
సూత్రనిర్మాత యాచను వరరుచినోటఁ
బుచ్చుట యవ్వాఁడు పోయి తపము
సేసి వార్తికముల్ రచించుట యన్యోన్య
శాపంబులును దనూత్సర్జనంబు

వరుసఁ గైలాసగమన మైశ్వర్యలబ్ధి
శాశ్వతానందమయత విశాలకీర్తి
నంది మించుట వినిపించి యాదరమున
నన్నుఁ గనుఁగొని యిట్టు లానతియొసంగె. 39

ఉ. ఓ కమలాక్ష ! యీగతి ననుత్తమనిర్మితి వెల్గుపాణిని
వ్యాకరణం బశేషవిబుధాకలనప్రవణంబుగా మనీ
షాకుశలత్వ మొప్పఁ దెలుపఁగ వివరింపఁగ దక్షుఁడొక్కఁడు
ర్వీకరమాళి వాఁ డవతరింపఁదగుఁ నరుఁడై ధరిత్రిపై. 40

గీ. అవతరించి మహాభాష్య మనువుపఱచి
వ్యాకరణశాస్త్ర ముద్ధరింపంగవలయుఁ
బండితాభాసు లుర్వరామండలమున
నిప్పటికె తప్పుఁద్రోవకుఁ ద్రిప్పినారు. 41

సీ. పార్థివేంద్రావలంబనసముద్భూతగ
ర్వావాసమానసు లైరి గొంద
అశ్రాంతసంసారయాతనాభూత చే
తోనుసారవిహారు లైరి గొంద
అంగనాద్యూతాదికాఖిలవ్యసన ని
రస్తశస్త్రవివేకు లైరి కొంద
అవనీశపాటచ్చరాద్యుపద్రవపీడ
లలమ జీవన్మృతు లైరి గొంద

ఇట్లు కలియుగమహిమ మనీషు లెల్ల
రనభిముఖు లౌట వేదవేదాంగసమితి
పఠనపాఠనములు మాలి పరిక్రమక్ష
యంబు గని భూమి నామమాత్రంబ నిలిచె. 42

ఉ. అన్యములమాట కేమి యఖిలాగమవక్త్రము శబ్దశాస్త్ర మ
న్యోన్యవిరుద్ధమార్గముల వ్యాఖ్య లొనర్చు ననేకపండితం
మన్యుల వాతఁ జిక్కి విషమస్థితి నున్నది దాని సర్వరా
జన్యుఁడుదక్కనన్యుఁడు వెసన్ బ్రకటింపఁగఁజాలఁడియ్యెడన్.

క. అని గిరిశుం డానతి యి
చ్చెను గానఁ జిదంబరమున శితిగళునానం
దనటనదర్శనమున నీ
జననము సాఫల్య మొందఁ జనుము ధరణికిన్. 44

ఉ. నావుడు రోమహర్షణఘనంబయి దేహము దోఁప హర్షబా
ష్పావృతలోచనద్వయసహస్రముగాఁ బ్రణమిల్లి శేషుఁడ
ద్దేవునసుజ్ఞ మాల్యముగఁ దాల్చి ఫణామండలిఁ బూని క్షోణిపై
నేవగ నుద్భవింతు నని యెంచుచు వెల్వడె నించుప్రీతితోన్.

మ. తనసంస్పర్శమునన్ ధరిత్రికిఁ బవిత్రత్వంబు చేకూర్చుచున్
జననార్హం బగునార్షవంశ మెచటన్ సందర్భమౌనో యటం
చనుమానించుచు వచ్చివచ్చి కనెనేమాతీతమాహాత్మ్యమున్
మునిసంసేవ్యమునొక్కయాశ్రమము నామోదంబుతో నొక్కెడన్.

సీ. బిసనాళశంక నిర్విచికిత్సముగ సింహ
దంష్ట్రి లాకర్షింపఁ దాఁచు దంతి
మధ్యందినార్కభీమప్రతాపార్తాహి
శిఖిపక్షతలనీడఁ జేర్చు నెమలి

తృణఖాదనగతమాతృకము వత్సతరంబు
నెలమి నాకుచును పాలిచ్చు వ్యాఘ్రి
బిలము వెల్వడి శీతభీత మామూషి కా
ర్భకము నోమఁ గడంగు వనబిడాలి
వెలయ నన్యోన్యసహజవిద్వేష మొకట
మచ్చునకు లేక శాంతిసామ్రాజ్య మగుచుఁ
బ్రాజ్యఫలపుష్పభూజరారాజ్యమాన
మగుతదాశ్రమమహిమఁ గొండాడి యాడి. 47

క. చూచెదఁ గా కని యక్షి క
గోచర మగురూప మలముకొని యాశ్రమమున్
వే చొచ్చి యందుఁ గనె నొక
వాచాగోచరము బ్రహ్మవర్చస మెదుటన్. 48

సీ. కృష్ణసారంబు లందిచ్చుదర్భాంకురం
బులఁ గొంచుఁ బుడుకుచు ముద్దుచెప్పి
హావ్యార్థమై తెచ్చి యవలు హస్తంబునం
దుంచుకీరంబు మన్నించి పుచ్చి
యభిషేకమున కాపగాంబువుల్ పుష్కరా
గ్రమునఁ దెచ్చెడువారణమును మెచ్చి
సారసాప్తస్తవసహపాఠి యగుశారి
కకుస్ఫుటోచ్చారణక్రమము దిద్ది

యనఘకృష్ణాజినాసీనయై స్థిరముగ
దృష్టిఁ బ్రత్యక్షదేవు నాదిత్యుఁ జేర్చి
సావయవ మైనయోగవిద్యయ యనంగఁ
గ్రాలునా తేజ మొకమునికన్య యయ్యె. 49

ఉ. ఆయమ శుద్ధతాపసకులాంకుర మంచును గన్యయాచుఁ బ
త్రీయదుదారచిత్త సుచరిత్ర యటంచును గోణికాఖ్య యు
చ్చాయన దివ్యదృష్టిఁదదుదంతము సాంతమెఱింగి పొంగి దా
త్శాయణి శుద్ధి యైనయలసాధ్వి నె తల్లిగఁ గోరె నాత్మలోఁ.

ఉ. ఆత్తఱి నత్తపస్విని యు నర్ఘ్యము నర్కున కిచ్చుకోరికన్
జిత్తసరోజపీఠిఁ దరణిన్ నెలకొల్పి కరాంజలిన్ జలం
బెత్తి నిమీలితాక్షియయి యింతయుసంచలనంబుమాని, పు
త్రోత్తమునీయుమాయని సముత్కలికన్ మదిఁగోరునంతటన్.

మ. నళినీనాయకచోదితుం డయి వెసన్ నాగేంద్రుఁ డల్పాకృతిన్
దళదబ్జద్వయసంపుటప్రతిమమౌ తద్గోణికాకన్యకాం
జలిగర్భంబునఁజొచ్చెజ్ఞానిహృదయాబ్జంబున్ బ్రబోధంబటుల్
జలజాతోదరకోటరం బళియటుల్ బ్రచ్ఛన్నరూపంబునన్.

క. ధ్యానావసానమున న
మ్మానిని కనుదెఱచి ఫణిసమంచిత మని యిం
తే నెఱుఁగక యర్ఘ్యాంజలి
భానునిదెస నెత్తి భూమిపైఁ బడ విడిచెన్. 53

క. విడిచిన యర్ఘ్యజలాంజలి
పుడమిఁ బడక మున్న మానిపుత్రాకృతి శే
షుఁడు దోఁచి క్రమముగా ధర
నడుగూఁదె నిజాంగకాంతు లలమఁగ దెసలన్. 54

సీ. శరదిందుచంద్రికాసంకాశమై దేహ
మున లిప్తమైనవిభూతి మెఱయ
హృదయస్థసత్త్వావకృష్టరజస్తమం
బు లన జటాజినంబులు వెలుంగ
దక్షిణశ్రవణసందానితస్ఫటికాక్ష
మాల తారావళిలీల నమర
రోలంబమాలికారుంతుదం బైనరుద్రా
క్షదామము కంఠ మంటియుండ
మేరుగంభీరరూపుఁడై మేదినీత
లంబు నిజపదయోగపూతంబు సేయ
చెదుట నిలుచుండె గోణికాహృదయనిబిడ
సాధ్వసాద్భుతహర్షాబ్ధిచంద్రుఁ డగుచు. 55

క. నిలుచుటయుఁ దత్తపస్విని
గళితతపఃక్లేశ, ఫలితకామితయునునై
పులకితతనువై పుత్రకు
నలఘుమహిమఁ బొదివికొనుచు నక్కునఁ జేర్చెన్. 56

క. ఈపావకతేజం డగు
పాపండే నాతపంబుఫల మనుకొని యా
తాపసకుమారుశీర్షం
బాపోవక మూరుకొనుచు నల్లే నిలువన్. 57

ఆ. పాలు చేపువచ్చి బాష్పధారలతోడఁ
దపములను గృశించుతనువు ముంపఁ
బుత్రలాభసుఖసముద్రమం దోలాడు
నంబపాదయుగళి కతఁడు మ్రొక్కె. 58

ఆ. అట్లు మ్రొక్కునప్పు డాయమ యయ్యతి
బాలశశికి నిడియె భాస్కరునకు
నర్ఘ్య మీయ నెత్తునంజలిఁ బనుటఁ 'బ
తంజలి'యను సార్థకాహ్వయంబు. 59

ఉ. అంత నతండు తల్లికి సమంచితభక్తి నమస్కరించి నీ
స్వాంతమునన్ ననున్ దలఁచునంతనవత్తుఁ దపోర్థమేఁగ వాం
ఛింతు ననుజ్ఞ నిమ్మని వచింపఁగ గోణిక ఖేదమోద సం
క్రాంతనిజాంతరంగ యయి కన్నుల నశ్రులుగ్రమ్మ నిట్లనున్.

క. పుట్టితివో లేదో నను
నట్టడవిని విడిచి యెటో చనన్ జూచెద వి
క్కట్టులఁ బడి నినుఁ గాంచఁగ
నెట్టు తపించితినో యించు కెంచవు పుత్రా! 61

సీ. కలువు దీఱఁగ రెండుకన్నుల నాసేచ
నిక మైన నీరూప మకట కాంచ
నాలకింపను జెవులార సుధల్ చిల్క
నోపు నీ మంజులాలాప మింత
యిష్ట మారీతి నోయిరము నాచేతితో
బట్టఁడేనియు వండి పెట్టనైతి
సింహాసంహననమై చెలఁగునీమేని కం
గోద్వర్తనము సల్ప నొక్కపటియు
గీ. కటకటా ! నిన్నుఁ గాంచ నుత్కటతపంబు
సేయుశ్రమమేని మాయకే పాయ నెంతు
నిన్నుఁ గని యేమి సుఖము గంటిని కుమార!
తల్లిఁ బోషించున్యాయంబు దలఁపవౌర. 62

మ. సరసీజాప్తవరప్రసాదమున సంసారార్ణవోత్తారకున్
బరమర్షిన్ బుధశేఖరున్ సుతుఁ గనన్ వాంఛించి యేకాదె మా
తరపిత్రాజ్ఞలఁ ద్రోసి పెండ్లిపయి నాస్థన్ బాసి యిక్కానన దు
ష్కరఫక్కిన్ దపమాచరింతును సదాకన్యాత్వమాన్యస్థితిన్.
గీ. తరణికృప భవవారిధితరణి వీవు
కలిగితివి కన్యకాత్వంబు కలఁగకుండ
నింక నీపాండితిని వగ లింకఁబోవు
ననుచుఁ దలఁప ననుఁ బాసి చనుచు నంటె. 64

చ. అనియిటులంపఁజాల కనయంబు విషాదమునన్ మునుంగు న
బను వినయానులాపగరిమంబునఁ దేర్చి మనుష్యుఁడై ధరి
త్రిని జనియించుకారణము దెల్పి తపంబొనరింప నాజ్ఞ గై
కొని చనె దక్షిణాంబునిధికూలవనంబున కాక్షణంబునన్. 65

క. ఫలకుసుమోత్కరనతమం
జులవిటపిలతాక మగునచోట నిలిచి మదిన్
నెలకొలిపి యిందుశేఖరు
సలిపె నఘోరముగఁ దప మచంచలదీక్షన్. 66

శా. ఊర్ధ్వోత్తంభితబాహుఁడక్షియుగలక్ష్యోష్ణాంశుఁడంతర్నిరు
ద్ధోర్ధ్వాధశ్శ్వసనప్రచారుఁడు హృషీకోద్రేకనిర్ముక్తుఁ డం
తర్ధ్వాంతాతివిదూరమానసుఁడహంతాశూన్యుఁడద్వంద్వుఁడున్
నిర్ధ్వస్తాంతరరిప్రజం డశనపానీయానపేక్షుండు నై. 67

క. ధరణిఁ జరణాంగుళి నిడి
తరణిస్థితతరుణచంద్రధరు నిజచేత
స్సరణి నెలకొలిపి యతఁ డి
క్కరణిఁ దపమాచరింపఁ గడఁగెఁ గడంకన్. 68

క. ఆడినదే యాట మఱియుఁ
బాడినదే పాట యనినపగిది నిజతపః
క్రీడయ యోగీశ్వరన
మాడాదర్తవ్యశాస్త్రరాజం బయ్యెన్. 69

తృతీయాశ్వాసము.

క. యమనియమాద్యష్టాంగ
క్రమ మగుతద్యోగవిద్య కరగతముగ శా
స్త్ర మొనర్చె స్వానుభవబిం
బముఁ బాతంజలము నాఁగ మహి నుతి కెక్కన్. 70

చ. పరిహృతకందమూలఫలపర్ణజిఘుత్సుఁడయ్యు మారుతాం
కురభుజిధాతుకర్తృతను గోల్పడ నేరఁడు పూర్వవాసనన్
దరణికరప్రసారరహితప్రథితోరగలోకవాస శు
గ్విరహితుఁ డౌటకోయనఁదపించునుబంచమహాగ్నివేసఁగిన్.

గీ. హరికిఁ బాన్పైననాఁ డబ్ధియలలతాఁకు
సంతతము నోర్చుశమధనశాలి కిప్పు
డచ్ఛీతుననే సభయముగ శీత
లోదవాసము సలుపుట యొక్కలెక్క. 72

సీ. స్వస్తికాద్యాసనాభ్యాసపాటవ మూనె
దా బిలేశయుఁ డౌటఁ దలఁచుమాత్ర
లఘుతఁ బ్రాణాయామలాభ 'మొందె నిజాని
లాశనతానైపుణాప్తి మెఱయ
నుదితకర్ణకరాంఘ్రియుతుఁ డౌట మాతృకా
క్షరగణన్యాససాకల్యమొనసెఁ
జక్షురాదీంద్రియసమితి నిరుద్ధ మ
య్యెను దినాంతనిరుద్ధహేళిబోలె

యబ్బురమె కుండలిని వశమౌట కుండ
లీంద్రున కనంగ వెలసె; బాలేందుమౌళి
చరణయుగచింతనామృతాస్వాదవిమల
ధిషణుఁ డైనపతంజలి ఋషివరుండు. 73

ఉ. అంతట గోణికాసుతనిరంతర తీవ్రతపఃప్రకారవృ
త్తాంతము నాలకించి త్రిదశాధిపముఖ్యులు నాకులాకులం
స్వాంతతఁ దత్తపంబు గెడపన్ వెసఁ బంచిరి యప్సరోవధూ
సంతతి జైత్రచైత్రసుమసాయకనాయక మాబలంబుతోన్.

క. జన్నములు సేయువారిన్
గన్నన్ దీవ్రముగఁ దప మొనర్చెడువారిన్
విన్నన్ రణహతశూరుల
టన్నన్ మతి చెదరుఁగద సురాధ్యక్షునకున్. 75

ఉ. కామితదాత లౌనమృతకామగవీహరిచందనాగచిం
తామణు లింట నుంట సుఖితన్మయుఁ డై విలసిల్ల నాసు
స్వామికి నిత్యదుఃఖ మెడఁబాయద; శ్రీ పెను పొంకాలందిఁద
త్తే మఱరత్నుఁ జింతలఁగృశించుటె కాని సుఖించు టబ్బునే. 76

మ. రణదుర్దాంతులు దైత్యలోక మెడవీరస్వర్గ కాంక్షన్ రణాం
గణమందున్ హతులైనశూరు లొకవంకన్, యజ్వలున్, దాపస
గ్రణు లింకొక్క యెడన్ బదచ్యుతినొనర్పన్ వత్తురంచున్ బ్రతి
క్షణమున్ గంపిలునింద్రుఁ డేలునదిస్వర్గంబై న నేమయ్యెడిన్.

క. ఆక్రియ శక్రునిపంపున
వక్రాలక లుజ్జ్వలాంగవైభవలై లీ
లాక్రమణంబుల వెడలిరి
విక్రమమునఁ గుసుమధన్వి వెనుకొని చనఁగన్. 78

గీ. సాంగ మగుకల్పలతికలో యంగజాత
జంగమపతాకలో యన శక్రశాస
నమునఁ జేరిరి తపసియాశ్రమమును వన
కేళినెపమునఁ దెఱగంటివాలుఁగంట్లు. 79

ఉ. పాటలు పాడుచున్ రసికపర్వము లొచటుసూక్తు లాడుచున్
దేఁటులఁదోలుచున్ మధుధునీఝరిఁద్రెస్సఁగఁగ్రోలుచున్ దడం
బాటులఁ గోసి పూలు కచభారమునన్ గయిసేసి యవ్వని
వాటి లతాకుడుంగముల స్వర్మహిళల్ విహరించిరీహతోన్.

ఆ. నీవి ప్రిదిలి వలువ నిలువున జాఱ గు
బ్బలు బటాన బయలుపడఁగఁ గొను
నిక్క గొమ్మ వంచి మొక్కలె గోసె లేఁ
జిగురుటాకు కేలితొగరు నిగుడ. 81

ఉ. సంపఁగిపూవు లెత్తు లొకచాన కచాన ధరించుకోర్కె ని
ష్కంపత బాహువెత్తఁగ నఖక్షతదీపితమూలమున్ సఖుల్
గుంపయిచూడఁగాఁగనియళుల్ గఱచెన్ జుఁడియంచుబొంకఁగా
సంపఁగి తేంట్లచే యనుచుఁ జప్పటలన్ నగి రొక్కపెట్టుగన్.

చ. వకుళసుమంబులన్ బయఁట పాదములన్ బడవంగి యేఱుచో
సకియలు నూఁగి యివ్విరిస్రజం బెటఁదాల్తు వటన్న యట్టులే
యొకటొక తెత్తుచున్ బయఁటయున్న టెమెంచియిటన్ ధరింతునం
చొకకమలాక్షి నిట్టనిలుచుండి హసింపఁగఁ జూపెఁ జన్గవన్.

క. చనుఁగవ దాడిమఫలయుగ
మనుకొని శుక మాన రా భయంబున నొక కా
మిని పరువులెత్తఁజొచ్చె జ
ఘనచేలము జాఱి నాభి కనఁబడునట్టుల్. 84

క. ఒక్కత వలయక్వణనము
రెక్కన వారించుచున్న భృంగ మొకటి దాఁ
గ్రక్కునఁ దరువు విడిచి చిర
మక్కట! చుంబించె వ్రాలి యాయకమోవిన్. 85

క. చెమ్మటబిందులు చెక్కులఁ
గ్రమ్మఁగ నూర్పులకుఁ గుచభరంబు నటింపన్
గొమ్మ యొకత యిల జానువు
లిమ్మగ నిడి యాడె బంతి యిరుగేలఁ దమిన్. 86

సీ. వేణిఁ బట్టినబర్హి వ్రేసి చేఁదమ్మిచే
నొచ్చెనా యని ముద్దు లిచ్చె నొకతె
ముక్తాస్రజము బిసంబునకు మాఱుగఁ జూపి
యంచ దోడాల రప్పించె నొకతె

మెడ కేలి శారికఁ గుడికేల దువ్వుచుఁ
గలుపఁ జొచ్చెను మంజువిరుతు లొకతె
నను విడంబింతె యంచును గంకణ మ్మెక్కి
కూయుపావురఁ దమ్మిఁ గొట్టె నొకతె
యిట్టు లమ్మునిచంద్రున కెట్టులేని
స్మరవికృతిఁ గూర్ప నెద నెంచి సన్నిధాన
వర్తనముఁ బూనెఁ బ్రౌఢయావనమదంబు
స్మరపికవిలాస మప్సరస్త్రైణ మపుడు. 87

సీ. గాజు లుంగ్రములు మ్రోఁగ నొకర్తు మురజంబు
వాయించెయువధైర్యభంజకముగఁ
గంచుకస్థగితవల్గదురోజయై తాళ
ములు మీటెఁ గటకమ్ము లులియ నొర్తు
జంత్రిగాత్రము లొక్కసరి లీనముగఁ బాడు
చొకరిత వాయించె నుదిరివీణె
బింబోష్ఠమున నొర్తు పిల్లఁగ్రోవిని జేర్చి
మృగకర్ణముల మధువృష్టిఁ గురిసెఁ
గొప్పు విడఁబడఁ జిఱునవ్వు కొనలు నిగుడఁ
జెమట లూరంగ మకరికాశ్రీ కరంగ
భావమును గేలఁ దెలుపుచుఁ బడఁతి యొకతె
యుందె లులియంగ హారమ్ము లాడ నాడె. 88

క. అమ్మౌని సోఁకెను నునుగా
డ్పమ్మహిళలకేశమాలికామితమధుశీ
తమ్మైన్మ వీటీగంధా
ఢ్యమ్మైన్మ తత్కుచతటాభిహతిఖంజనమై.

గీ. ఇటుల తత్స్వైర్వ్వలాసిను లెన్నియేని
లీలల నటింప నమ్మౌని లేశమేని
జలనమొందఁడ యహహా! ఝంఝూప్రభంజ
నమ్మునకునేని గిరి చలనమ్ము గనునె. 90

క. ఇది గాదని యమ్మదవతు
లుదితత్వరత్వరఁ జలించి యొండొరుఁ గడవన్
బదములు ద్రొక్కిలఁ జని ముని
కెదుర నిలిచి నెఱపి రెన్నియేని జతురిమల్. 91

చ. ప్రమద యొకర్తు బిగ్గఁబరిరంభ మొనర్చె మదాతిమాత్రద
ర్ప మగుకుచద్వయంబునఁ దపస్విఁదటాలున; నైన నే ము
న్యమున నజస్రమున్ గలుగునట్టికిశోరకరీంద్రకుంభకా
షమ యని లోఁదలంచి గతచంచలవృత్తివసించెమౌనియున్.

ఉ. కాంతి యొకర్త యత్తపసిక్రమతనూస్థలి నల్లగుచ్చె ర
క్తాంతము లై నవక్రనఖరాంతములన్ బళిరా యవెల్ల శా
కుంతకులంబు లాడుకొనుకోర్కె నజస్రము మీఁదప్రాలిన
ష్ఠంతట నింతటన్ గనుతిదంఘ్రిపినఖార్పణభంగి రంజిలెన్.

ఉ. ఒక్క మృగాక్షి యాననసరోజము తాఁ బసిచెక్కు సేర్చి, తా
సొక్కుచు ముద్దువెట్టుకొనుచుం గనుపట్టమి తెల్లవోయె న
మ్మక్క యఁటంచు నమ్మునికి నయ్యెదియెల్లఁ గురంగడింభస
మ్యక్కృత లేహనప్రతిమమై స్ఫురియించె విభేదశూన్యమై.

గీ. ఋషిమనోజితుండై మరుం డడఁపడంగ
స్వారమణుల ప్రయత్నముల్ నీరుగాఁగ
శాత్రవుఁడు బలవంతుఁడై సమరమందుఁ
దమనృపతిఁ గూల్ప భటు లెట్లు తలఁగి పోరు. 95

గీ. ధరఁ గుశాసనాసీనుఁడై కరమునందు
నక్షమాలికఁ దాల్చి నాసాగ్రనిహిత
దృష్టి యయి చంచలింపని ఋషిని గాంచి
విస్మితస్వాంత లైరి స్వర్వేశ్యలెల్ల. 96

క. తమబిబ్బోకము లిటు వ్య
ర్థము లౌటను మూర్త మగువిరాగ మనియు శా
ప మొసఁగు నేమో యని యా
శమధనుకట్టెదుట నిలువఁ జడిసిరి పడఁతుల్. 97

ఉ. అంతట నీసుఁ బాసి యమరాధిపుఁ డానతి యీయ ఖేచర
త్సంతతి పారిజాతవికసత్సుమవృష్టుల మౌనిఁ దేల్చి ర
త్యంతగభీరనాద మొలయన్ సురదుందుభికోటి మ్రోసె వి
భ్రాంతు నొనర్ప మౌనిఁ గనవచ్చినకాంతలె పాడి యాడఁగన్.

ఉ. అమ్మునిశేఖరుం డటు లనన్యగతిన్ దపమాచరించువృ
త్తమ్ము నెఱింగి; కామిత మతంద్రత నీయఁ బినాకి గిర్యప
త్యమ్మఱమేన వెల్గ రజతాద్రిసమంబు వృషంబు నెక్కి చి
త్తమ్ము ప్రసన్నమై వఱలఁ దన్మునికిన్ బొడసూపె నత్తఱిన్.

ఆ. శైలకన్యతోడఁ జంద్రార్ధకోటీరుఁ
డట్టయెదుట వెలుఁగ ఋషి కుశాస
నంబునుండి సంభ్రమం బొప్పఁగా లేచి
మ్రొక్కె శిరసు వంచి మోడ్పుఁగేల. 100

క. సాష్టాంగనమస్కారము
లష్టోత్తరశత మొనర్చి యానందరయ
క్లిష్టాలాపముల శివు న
భీష్టదు నుతియింపఁ దొడఁగె నిగ్రిచినభక్తిన్. 101

క. శ్రుతులె యసమర్థములు నిను
స్తుతియింపఁగ ననిన మాదృశుల మా టేలా
సతతపవిత్రాకృతి నిను
స్తుతియించుట మద్వచోవిశుద్ధిఁ బడయఁగన్. 102

గీ. సచ్చిదానందలక్షణ చణము నేక
మద్వయ మ్మగుభవదీయ మైనమూర్తి
నైజమాయామహిమ విభిన్నత వహించు
బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాహ్వయము లూని. 103

ఆ. కర్మముల నొనర్పఁగా యథార్థము లగు
తావకోక్తితతులె తావలములు
నిను సుమేధసులు గణింతురు 'సుఖబోధ
మయపరాత్మరూపమ' యని దేవ. 104

ఉ. బాలశశాంకమండన! భవత్కమనీయవపుర్విలాస మే
వేళ మదీయమానసనివేశనివాసము గాంచఁ గోరుదుర్గ
శైలిసుతామనోబ్జనళినప్రియ! నీతనుదర్శనాప్తి ను
న్మీలితనామరూపుఁ డయిపోఁడె రతీశ్వరుఁడొక్కవేళ్మిడిన్.

క. ఎటు భేదించితొ దేవ! త్రి
పుటభేదనిఁ దొల్లి యొక్కఁ బోవఁగఁ గురథం
బటఁ యొకచక్రంబు జడం
బట యన్యము ద్వాదశాంశమఁట చిత్రి మగుణ. 106

క. భవదాశ్రియమున మార్గణ
నివహము లక్ష్మీశు లగుచు నెగడుదు రనుటణ
భవ! భవదాశ్రితుఁ డయి శ్రీ
ధవుఁ డటు మార్గణత నొందఁ దలకిం దయ్యెన్. 107

చ. అభవ! యనేకశాఖలకు నాశ్రయమయ్యు భజించువారికిన్
శుభఫలదాతవయ్యుఁ గనఁ జోద్యము స్థాణువవై తి; తారకా
విభుమకుటుండ వయ్యు రణవీథిని సంధరుఁ గూల్చి లజ్జ లే
క భువిఁ జరింతు పౌరుష మఖండముగాఁ గనకుండుటన్ గదా.

చ. శివ పరమేశ పావన యజేయగతిక్రమ దాంతమోహనా
భవ నగచాప దేవబలపాలకజన్య శరీరకాంతివై
భవజితపారదా వరకృపా కృతిధర్మపరా రమాజశా
త్రవ ధరజామనోవనజరంజదహస్కర నాగబంధనా. 109

సీ. మందాకినీలసమానజటాజూట!
చంద్రకిరీట! పశ్యల్లలాట
పార్వతీప్రాణేశ పత్రీకృతవృషేశ
భూమీధరనివేశ వ్యోమకేశ
సమవితాఖిలలోక జ్ఞానాంజనశలాక
నృకరోటిమాలాక ధృతపినాక
భస్మసాత్కృతమార భసితలిప్తశరీర
హాలహాలాహార విద్యావిహార!
కాలకాల శయాగ్రసంఘటితశూల
భక్తమానసఖేల కృపావిశాల
యాదిమధ్యాంతదూర వేదాంతసార
పాహి మా మీశ్వర మయి కృపాం విధేహి. 110

క. మేనఁ బులకోద్గమము మది
లోనఁ బ్రచురభక్తి కనులలోఁ బ్రమదాశ్రూ
త్థానము పలుకుల నుతులుం
గా నిటు విలసిల్లుతపసిఁ గని శివుఁ డనియెన్. 111

ఉ. మెచ్చితి నీతపంబునకు మించ వరంబు లొసంగుపూన్కిమై
వచ్చితిఁ గోరుకొమ్మనఁ దపస్వియు వ్యాకృతిభాష్యగుంఫనా
భ్యుచ్చయ మిచ్చుటొక్కటి ప్రమోదమునన్ నటరాజరాజవై
యిచ్చనటింపఁ గాంచికృతకృత్యుఁడ నొక్కఁడిమ్మనావుడున్

మ. చిఱునవ్వొప్పఁ ద్రిలోచనుం డటుల యాశీఘ్రంబ శ్రీమచ్చిదం
బరసుక్షేత్రముఁ జేరి కాంచుమచటన్ ద్వద్వాంఛితం బంచుఁ గ
న్మొఱఁగెన్ శివమౌనియుఁ బడ్డపాట్లకు ఫలంబున్ గంటిఁగా యంచు న
త్వరయానంబున నాచిదంబరపురిన్ బ్రాపింప నప్డే చనెన్.

ఆ. అటవి దాఁటి యటవి యుటజంబు గడచి యొం
డుటజమును భజించు చొంటిఁ జనుచు
దలఁచె నప్పవిత్రదర్శనం డవి యెల్ల
గాంగసలిలభరసఖంబు లనుచు. 114

సీ. ఫలపుష్పములు సమర్పణసేసి వనపాద
పమ్ములు జన్మసాఫల్య మొందెఁ
బదశాస్త్రవిత్కవిభణిత మట్లనుపద
రస సుసమృద్ధియై యొసఁగె సరణి
గిరిఝరీశీకరోత్కరములై సుమసార
భాంచితమ్ముగ గాడ్పు లల్ల వీచె
మృగశాబకములు సౌహృదమునఁ దరిఁజేరెఁ
దాటస్థ్యమున మృగాదనము శేఁగు

నపతిత వ్యాకరణశ్రుతు లైనకవు ల
సాధుపదములఁ బాడితశ్రవణము లటు
కవు లసాధుపదముల వృక్షములఁ గాసి
పలుపఁ బూనె మునీంద్రుఁ డం దరుగువేళ. 115

క. సరసుఁ డగుసుకవిగీఃక్రమ
మెఱుఁగని దుర్ధీకులట్ల యేఁగెడుతదృషీ
శ్వరు నారసి పక్కణకు
ర్కురములు బుక్కక్రియాపరుద్యమ మూనన్. 116

సీ. గిరినదీఝరములఁ గెరలి కేళి యొనర్చు
చక్రాంగకలకలస్వనము వినుచు
నభ్రంకషోర్వీధరాగ్ర నిస్సృతనిర్ఝ
రాంభఃకణవ్యాప్తి నలుకుకొనుచుఁ
గర్తనిర్యద్భుజంగమఫూత్క్రియాచకి
తైణచంచలదృష్టు లరసికొనుచు
నచ్ఛప్రసూనారుణచ్ఛదచిరిబిల్వ
వనరమాంచితనగవ్రజము గనుచు
దానవిష్యందమలినవర్త్మ ధ్వనన్మ
ధుకరవిజ్ఞాపితాబ్జసితోయమగ్న
దంతి యగుచు శాంభవకంఠకాంతికిఁ బున
రుక్త మగుబుఱుషముల కళుక్క నొందు చరిగె. 117

క. హరిఖరనఖరవిపాటిత
కరికుంభవిశీర్ణమౌక్తికస్థగితం బా
సరణిఁ దారామధ్యం
బురుచిఁ గనె నత్తపోధనుం డవ్వరులన్. 118

చ. కుతుకము మీఱ నిప్పగిదిఁ గోనలు కాన లతిక్రమించి య
య్యతిమణి చేరె నంతటఁ జిదంబరపత్తనరాజమున్ సుధా
సితిమవిలీన విష్ణుపదసింధుమహోచ్ఛ్రిత సౌధరాజమున్
సతత నటేశతాండవ రసగ్రహణోత్సుక సత్సమాజమున్.

క. అందుఁ గనె నటేశు లస
న్మందిరముఁ దదీయనాట్యదర్శన కుతుకా
మందప్రచారు లగుముని
బృందము బృందారకేంద్ర బృందము నెలమిన్. 120

సీ. బానకడుపులు కటిమైలు బాకి నోళ్లు
ముడి వడినదీర్ఘ జానువుల్ గడువిశిష్ట
గళములును జేఁటచెవులును గలుగుప్రమథు
లొక్కొకరె యచ్చటికి వచ్చుచుంటఁ గాంచె. 121

సీ. కేతకీసంపర్కపీత మాపూఁదోఁటఁ
గోసర కుమ్మెత్తపూల్ గోయువారు
ప్రీతిఁ బరేతభూమీతలంబునకు భూ
త్యనులేపములఁ దేర నరుగువారు

మలయద్రుమవల్మీకములఁ ద్రచ్చి ఫణులను
దిగిచి భూషార్థమై తెచ్చువారు
పరమేశకంకణ ఫణికుక్షిపూర్తికై
పిల్లతెమ్మెర లాఁకపెట్టువారు
త్రిపురమథనంబు మన్మథదేహదాహ
మంతకనిపాతనము గరళాస్వాదనము
దంతిరక్షోవధంబు మోదమునఁ బాడు
వారునై తోఁచి రెటుగన్నఁ బారిషదులు. 122

క. సాక్షాత్కరించి రట రు
ద్రాక్షకిరీటోత్తమాంగు లగుపరశివపం
చాక్షరమంత్రోపాసకు
లక్షయసంఖ్యల నిరంతరానందధులై. 123

గీ. నిరతము ప్రదక్షిణక్రియాపరులు భక్త
తండము గణింప సాధ్యమే తచ్ఛరీర
గళితభసితంబు పెద్దప్రాకార మన్య
మందు రచియించి రనుభంగి నగపడంగ. 124

గీ. భక్తుఁ డగునెల్లవాఁ డనుభవము గాంచ
శ్రీచిదంబర విభుఁడు సృష్టించి యిచ్చు
స్వర్గములు లక్ష్ములును సరస్వతులు ముక్తు
లిన్ని యని లెక్క యిడి వచియింపఁ దరమె. 125

ఉ. ఎచ్చట గన్న బిల్వముల నెచ్చిఱుభక్తిని గోసి తెచ్చువా
రెచ్చటు చూడ శంకర నటేశ్వర యంచు స్మరించు చేఁగువా
రెచ్చటు గాంచినన్ నటనవీక్షణకౌతుక మానువారునై
వచ్చుచుఁ బోవు చుండుశివభాగవతుల్ గనవత్తు రందులన్.

ఆ. అట్టి యప్పురంబు నం దెట్టులో చొచ్చి
తొలుతఁ గాంచె మానితిలక మెలమిఁ
బరమశమిని వ్యాఘ్రపాన్ముని మాధ్యంది
నుని మహేశసముని వినతియుక్తి. 127

ఉ. అమ్మునియున్ బతంజలియుదంతము నంతయు నంత జ్ఞానసే
త్రమ్మునఁగాంచిసంభ్రమమెదన్ గదురన్ ద్వరలేచివచ్చి య
ర్ఘ్యమ్మును బాద్యమిచ్చి కుశలాగమనంబునుబృచ్ఛసేసి మో
దమ్మునఁ దేలెమైత్రివితతంబయిసాఁగఁగఁ బల్కుపల్కునన్.

గీ. అప్పతంజలియును బూజ లంది కుశల
మడిగి తనవచ్చినట్టికార్యంబు తెలుప
వ్యాఘ్రపాత్తును మున్న యవ్వాని శేష
భోగిరా జని యెఱుఁగుటఁ బొంగిపోయె. 129

క. ఆ యమలచరితు లిరువురు
నాయతసౌహార్ద మాత్మలం దలముకొనన్
దైత్రియక్షతాండవోత్సవ
మాయెడఁ గనఁ గనకసభకు నరిగిరి ప్రీతిన్. 130

క. ఆకనకసభకు నెనము
ల్లోకంబులయందు నావలోకిత మనఁగా
శ్రీకంఠుఁడు చిరవాసం
బౌ కైలాసమ్ము మఱచు టది సాక్షి గదా. 131

ఉ. ప్రేరకు లింద్రముఖ్యసురబృందములంట వినిర్మితిక్రియా
ధారుఁడు విశ్వకర్మయఁట తప్పక నిచ్చలు నాడ నాడఁగా
గోరెడువాఁ డవాఙ్మనసగోచరుఁ డీశ్వరుఁ డంట; యింకనె
వ్వారికిఁ దత్సభామహిమవర్ణనకుం బచరింప సాధ్యమే.

సీ. ఆణిపేరులు ప్రేలుహాటకవలభులు
కుముదబాంధవశిలా కుడ్యములును
గమలరాగవినిర్మితము లైన వేదికల్
కురువిందమాణిక్యకుట్టిమములు
నాయతస్వర్ణ వాతాయనమ్ములు హరి
న్మణివికారములు స్తంభములగములు
వజ్రోపలములసోపనములు శాతకుం
భమయంబు లగుద్వాఃకవాటములును
స్వర్ణమయమై యపూర్వమై చదల మెదలు
ఛదియుఁ దదుపరివినిహితస్వర్ణకుంభ
రాజి రాజిల దేవతారాధ్యమహిమఁ
గనకసభ మించు విశ్వమోహనము గాఁగ. 133

మ. పటలస్వర్ణవిభావిభాకరకరప్రాగ్భారసంపర్కవి
స్ఫుటితాకాశధునీహిరణ్యకమలస్తోమంబులన్ గేల న
స్ఫుటరూపంబుల సప్తతాపసిసభల్ బూజించె నానొప్పను
త్కటరుఙ్మండితహేమకుంభగణ ముత్తాలధ్వజోదీర్ణమై.

క. దూరముననె శిఖరసమ
స్ఫారము గావించి దరియఁగాఁ జనుచుఁ బ్రా
కారాదు లరసి యభవున
గారము గనెఁ గనులు చల్లగా ముని తొలుతన్. 135

గీ. తోడ నరుదెంచువ్యాఘ్రపాన్మునివరుండు
తద్విశేషంబు లెఱిఁగింపఁ దవిలి వినుచుఁ
గాంచుచుఁ బ్రదక్షిణముగ శ్రీకంఠకనక
దివ్యభవనంబు సొచ్చి నుతించి శివుని. 136

శా. ఆకాశంబున రాయుహాటకపతాకాళిన్ రణత్కింకిణీ
శ్రీకేళిన్ గని జన్మమిప్పుడు తరించెంగా యటంచున్ నమో
వాకంబుల్ పచరించి యల్లఁ జనె శ్రీపత్యంబుజాపత్యనా
కౌకోనాయకపూర్వకామరఘనం బై వెల్గునాస్థానికిన్. 137

గీ. ఇసుక చల్లినరాలన ట్లెసఁగు త్రిభువ
నాగతసురర్షి ముఖశివభాగవతచ
యంబునం దెట్లొ యాసీనుఁ డయ్యె నొకట
నాపతంజలి వ్యాఘ్రపాదనుగుఁ డగుచు. 138

ఉ. ఎప్పుడు శ్రీచిదంబరనటేశ్వరులాస్యము గందు మంచు నే
చప్పుడు మాని యాసద మచంచలమానసవృత్తిచుండుచోఁ
గప్పెఁ గకుప్పులన్ ముదిరగర్జితపద్ధతి మర్దళస్వనం
బప్పరమేశునాగమన మందఱకున్ దెలియంగఁజాటె నాన్.

సీ. వినవచ్చె శంఖనిస్వనములు దుందుభి
మర్దళధ్వనుల సమ్మర్దమందు
వాలింప నయ్యెఁ దదంతరాంతరములఁ
బ్రమథుల జయజయధ్వానవితతి
చెవుల సోఁకె మహర్షినివహంబు పచరించు
సామగానస్వానసమితి యంత
వీథులఁబడె దివ్యవేశ్యలతౌర్యత్రి
కాద్భుతమృదురవం బంత నంతఁ
గ్రమతఁ దోఁచిరి వల్లకీక్వాణనప్ర
వీణు లగునారదాదు లవ్వేనుక వృషభ
వాహనంబున సోముఁడై వామదేవుఁ
డక్కనకసదమందుఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె. 140

క. మస్తధృతాంజలు లగుచు స
భాస్తారులు జయజయారవములఁ బ్రణతులన్
బ్రస్తుతులను సేవించి ర
పాస్తబహిర్జ్ఞాను లయి మహానటదేవున్. 141

సీ. చందనద్రవసముత్క్షణలసత్సుమములఁ
జల్లిరి సిద్ధులుఁ జారణులును
మర్దళధ్వనితోడ మంజీరరుతి గూడ
నాడిరి మేళమై యప్సరసలు
వల్లకీరుతిఁ జెంపవైచె గజాస్యగం
డమదోదలోలాళి నాదగరిమ
ప్రమథడిండిమనిస్వనమున కాఁడఁ దొడంగె
స్తనిత మంచుఁ నుమాత్మజన్మవాహ
మంతఁ గైలాససంకాశ మైనవృషభ
వాహనమునందు నెలకొని వామదేహ
కలితశుద్ధాంతుఁ డగుచు రంగమున మెఱసె
శ్రీనటేశుండు మేను చంద్రికల నీన. 142

ఉ. అంబుజసూతియున్ హరియునవ్వలనివ్వలనిల్చి మ్రొక్కఁ బ్రా
ర్థ్యంబులఁ గృత్రిమేతరవచస్తుతులన్ సనకాదు లుగ్గడిం
పంబురుహాత్ముఁ డర్ఘ్యమును బాద్యమొసంగుచునుండ వీణియల్
దుంబురునారదుల్ పటిమతో మొరయించుచునుండ నయ్యెడన్.

ఆ. చక్రపాణిపాణిసాయంబునఁ వృషాధి
రాజు డిగ్గి భవుఁడు రంగసీమ
నిలుచునంత సభ్యనివహమ్ము నర్తింపఁ
గోరుటయుఁ దదిష్టపూరకముగ. 144

సీ. చల్లడంబుగ వ్యాఘ్రచర్మాంబరము దాల్చి
వాసుకిఁ గాసెగాఁ జేసి బిగిచి
జాహ్నవిఁ గ్రొమ్ముడి జాఱకుండఁగఁ జెక్కి
కదలకుండ శశాంకకళను జెరివి
కంకణీకృత భుజంగశ్రేణి సవరించి
పుఱియపేరులు చిక్కుపుచ్చి మెలిచి
డమరుఖట్వాంగశూలమృగంబులను నాల్గు
కేలుఁదమ్ములయందుఁ గీలుకొలిపి
నూపురీభూతఫణిశిరోన్యాసరత్న
కాంతి డాకాలికి నివాళిగాఁ దళుక్కు
మనుచు మెఱసినయట్లులై యప్పు డంధ
కారి నటరాజనేపథ్యధారి యయ్యె. 146

చ. పులకితగాత్రుఁ డశ్రుకణముగ్ధవిలోచనుఁ డాన్మస్యసం
చలదఖిలాంగకుండు విలసచ్ఛమభారికుఁ డౌచు నప్పతం
జలి తలయందు నంజలి వెసన్ నెలకొల్పి యనల్పకల్పనో
జ్జ్వలరసవత్ప్రసాదగుణసంభృతసూక్తి నుతించె నర్మిలిన్.

క. కరుణాతీతకటాక్షో
త్కరమునఁ గను చభవుఁ డప్పతంజలికిన్ నీ
వరయఁగఁ గోరెడునటనము
తెలఁగుగన్ గను మనుచు దివ్యదృష్టి యొసంగెన్. 147

క. చక్షుష్మంతుల కెల్లర
కాక్షణమ యొసంగె దివ్య మగుదృష్టిని ఫా
లాక్షుఁడు నిజనటనమహిం
బీక్షింప మునీంద్రుకోర్కె నెద సదయుండై. 148

చ. భ్రమితజటాహతోడునికరంబు రణత్ఫణినూపురోద్ధప
త్కమలసమర్పణప్రచలితక్షితికం బురుఘర్మవాఃప్లవ
చ్ఛమితవిభూతిపుండ్రకవిశాలలలాటకమున్ హరాక్షదా
మమిళితకంఠహార మయి మన్మథజిన్నటనంబు భాసిలెన్.

సీ. పాదతాడనమునఁ బటబటస్వనముతో
భూతలం బెల్ల నుబ్బుఁత లూఁగె
మండలభ్రమణసంభ్రాంతగంగాళీక
రంబులు చక్రవాళంబు ముంచె
బాహువేగమహానిలాహతిఁ గులశైల
దరుల సారెకుఁ బ్రతిధ్వనులు వొడమె
నిశ్వాసగతమాతరిశ్వస్యదంబున
దిగ్భిత్తితతి విభేదిల్లఁ జొచ్చె
నుద్ధతైకపదాంబుజద్యుతివిరచ్య
మానపరివేషవిగ్రహం బైనకతన
గోత్రకన్యావిలోచనమాత్రగోచ
రం బయి నటేశులాస్యమహం బెలర్పె. 150

ఆ. ఈశదత్తదివ్యవీక్షణు లగుటఁ బ
తంజలిప్రభృతిమహర్షి గణము
తన్మహేశు నద్భుతం బగునటనంబు
కాంచి పారవశ్యకలితు లగుచు. 151

గీ. జగము మిథ్య యటంచు శాశ్వత మొకండ
సచ్చిదానంద లక్షణశాలి బ్రహ్మ
మనుచు మది దృఢనిశ్చయ మంది రభవ
నాట్యసంవీక్షణోద్భవ జ్ఞానసుహిమ. 152

క. నుతియించె వ్యాఘ్రపాన్ముని
పతంజలికిఁ దోడుగాఁ దపస్వులతోడన్
శతరుద్రీయాదుల సం
తతభక్తిలతాసుమాయితము లగుశ్రుతులన్. 153

ఉ. ఈక్రియ నప్పతంజలికి నృత్తమహోత్సవ దర్శనప్రదా
నక్రియఁ దుష్టి నల్పి కరుణాపరిణాహసమంచితోక్తులన్
జక్రివిభూషణుం డనె నొనర్పు సవార్తిక మైనపాణిని
వ్యాక్రియకున్ మహత్పదవిభాసితభాష్యమటంచుమెచ్చుచున్.

గీ. పాణినీయమ్మునకు మహాభాష్యమునకు
భాష్యభూషణభావంబు పొందుపఱచి
స్థిరయశంబున భువిఁ గయిసేసి దివికి
నరుగుము శుభాస్పదుఁడవై యటంచు బలికి. 155

క. వందారుమౌని దైవత
బృందమ్ము ననుగ్రహించి దృక్పాతములన్
జందిరమౌళి కను మొఱం
గెం దుర్గయుఁ దాను ద్రుహిణకేశవయుతుఁడై. 156

క. నృత్తదిదృక్షాగతదివి
జోత్తమసభ యింద్రజాలమో యన నటరా
జత్తఱిఁ బరోక్ష మెనయ వి
యత్తలమున కెగసె వ్యోమయానకరణమై. 157

శా. తత్తాదృఙ్నటరాజరాజ నటనోద్యన్మూర్తి నేకాగ్రమా
చిత్తంబునఁ దలంచి వ్రాసిరి తపస్విద్వంద్వ మాచిత్సభా
భిత్తిన్; దానఁగదా కలిన్ సయిత ముర్విన్ మానవుల్ పాపవి
చ్ఛిత్తిన్ గాంచుటగల్గెఁ దత్ప్రతికృతిశ్రీఁ గాంచినాఁడాదిగన్.

క. తదనంతరము పతంజలి
చిదంబరేశాన నాట్యచింతనలోల
ద్ధృదయుఁ డయి యుండి కొండొక
మొదలిడె నట నుండి భాష్యమును రచియింపన్. 159

సూత్రకారునిదృష్టిని జొరనిదాని
మతికిఁ దవులనిదాని సమ్మతి ఘటించె
వాక్యకారుండు తదదృష్టభాగ మెల్ల
భాష్యకారుండు నొడివె సంపన్నముగను. 160

క. అని నెగడు లక్షణంబున
కనుగుణముగ నొనరిచెను మహాభాష్య మ్మ
మ్మునిపుంగవుం డహంతా
వినివృత్తచరిత్రుఁ డఘదవీయుఁడు గడిమిన్. 161

ఉ. అమ్మహనీయుఁ డట్టుల చిదంబరచిత్సభ శబ్దశాస్త్ర భా
ష్యమ్ము రచించువార్త విని యర్థి మరందపిపాసఁ గూరి పు
ష్పమ్మునఁ గ్రమ్ము తేంట్లవగ భాష్యజిఘృక్షు సుధీసహస్ర మొ
క్కుమ్మడి వచ్చి వ్రాలెఁ సముజ్జ్వలభక్తిఁ దదంఘ్రిసన్నిధిన్.

క. తరియింపఁ దరమె గురుపద
పరిచర్యాప్లవము లేక పారశ్రుతసా
గర మెట్టిసూక్ష్మబుద్ధి
ప్రరోచనున కేని యెట్టిశ్రద్ధాళున కేన్. 163

గీ. అటుల వచ్చిన శిష్యుల నరసి మౌని
పలికె మీ యిచ్చ దీఱ మద్భాష్య మెల్ల
యవనికాభ్యంతరస్థితి నంది కఱపె
దను బహిర్గతులై మీరు వినుట వలయు. 164

ఉ. అంతియ కాని యెత్తఱిని నత్తెర నెత్తఁగరా దెవం డప
క్రాంతమొనర్చునన్నఁగనుకాంక్ష;నతండగునాకు నప్రియుం
డింతయు బుద్ధినిల్పుకొనుఁడీ యని యొక్క తెరన్ ఘటించి య
ద్దాంతుఁ డనంతభోగవితతం బగునాకృతిఁజొచ్చె నంతలన్

ఆ. శాంతిమంత్రజపము ద్వాదశప్రణతులు
శిష్యులను బిల్చి పాఠాదిఁ జేయఁ బనిచి
మఱి సమాప్తిని సైత మివ్విరున సల్ప
వలయు నిచ్చలు నని గురువర్యుఁ డనుడు. 166

మ. చకితాత్ముల్ బహుభక్తిసంయుతులునై చట్టుల్ సశాంతిప్రణా
మక పూర్వంబు కుశాసనంబులపయిన్ బద్మాసనం బొప్పఁగా
తుక మార్గన్ వసియించియవ్విమలబోధుండౌసహస్రాస్యసూ
క్తికి నేకాగ్రమనస్కులై కఱతు రర్థిన్ దన్మహాభాష్యమున్.

క. దురవగమ పదార్థప్ర
స్ఫురణాచణ మమల మైన భోగీంద్రమనో
హరభణితి యమృతరుచిభా
స్వరచంద్రిక యన హరించె ఛాత్రులతమమున్. 168

ఉ. కొన్నివిభాగముల్ సలిపి కొన్నిటి సర్వముగొంచుఁ గొన్నియ
చ్ఛిన్నసదర్థపుష్టిఁ గయిసేయుచు వార్తికమండలంబునం
దెన్నఁగ రాని స్వేష్టి వెలయించును భాష్యవచోనుగుంభ మ
స్ఖన్నపరాక్రముం డగురసాపతి దాభటమండలింబలెన్.

శా. ప్రాలేయాచలతుంగశృంగనిపతత్స్వర్ణిమ్నగా భంగభం
గాళీఘుంఘుమరావధిక్కరణదీక్షారంభముల్ మంథకు
క్ష్మాలక్షుబ్ధతరంగసంఘకలితక్షీరోదనిర్హ్రాదజా
ఘూర్ణోజ్జృంభము లగ్గలించెను భుజంగస్వామి వాగ్గుంభముల్.

గీ. ఇట్టుల యనర్గళఝరీ సదృశమ్మునీంద్ర
వాఙ్ముఖంబులు యవనికాబాహ్యధరణిఁ
జుట్టుకొని యుండుసకలశిష్యులకు నొక్క
సరణి నాలింప నయ్యె విస్పష్టముగను. 171

గీ. పంచశతవక్త్రములఁ బూర్వపక్షములును
నన్యముఖపంచశతిని సిద్ధాంతములును
నొక్కపటి చేయుగురువచోయుక్తి శిష్యు
లపుడు విస్మాపితస్వాంతులైరి పెలుచ. 172

ఆ. అటుల భయము వింత యాత్మలఁ గదుర ము
ప్పదియు రెండు వాళ్లు చదివి యవుల
సొరిది 'వాసరూప'సూత్రమ్ము చదువుచో
వారి కెడఁద వింతభావ మొదవె. 173

ఉ. అందఱు చుట్టువాఱి యిటు లచ్చట నచ్చటఁ గూరుచున్న నే
నందియ మందకుండ నొకసారిగఁ జెప్పఁగ నొక్కమోమె యై
నం దర మౌనె యిమ్ముని కనంతముఖంబులు గల్గఁ బోలు నం
చుం దురదృష్టపాకమునఁ జూచుతఱిం దెర యెత్తు నంతటన్.

చ. వివృతఫణాసహస్రము విభీషణదంష్ట్రము కుండలీకృతాం
గవృతధరాతలంబు శిఖిఖండవమన్నయనంబు వక్త్రగం
ధవహాకనద్విషంబును బునఃపునరుద్గతజిహ్వమౌ భుజం
గవిభుమహోగ్రమూర్తిలయకాలశివాకృతిఁ దోఁచెభగ్గనన్.

ఉ. త్ర్యంబకలోచనజ్వలన దగ్ధసుమాంబకదేహయష్టిసా
మ్యంబుఘటిల్ల నాబుధసహస్ర మజస్రఫణీంద్రపుత్త్రికాయా
లంబవికీర్యమాణగరళజ్వలనోషితదేహులై రస
ర్థంబునకుం నిదానముగదా గురువాగ్వ్యతిలంఘనక్రియల్.

క. కాలిన కచ్చికకుచ్చెల
పోలిక నుసు తెడలి రూపములు భస్మమయం
బై లక్షింపఁగ వారలు
కాలి రహీంద్రాస్యవిషశిఖావచ్ఛిఖలన్. 177

చ. ఫణిపతి శిష్యసంచయము పాటునకున్ మది డిల్లఁబోయి కా
రణ మెది యా నొకో యని దురంతవిషాదచలాచలాత్ముఁడై
ఫణనివహమ్ముఁ బాసి నరభావముఁ బూని దశాశలన్ నిరీ
క్షణ మొనరించి యొక్కక్షణకాలము కార్యవిమూఢుఁడై మదిన్.

ఉ. ఇక్కడ కార్య మెల్లఁ జెడెనే తొలి దెల్పిన నాప్రతిజ్ఞ వీ
రెక్కరణిన్ దిరస్కరిణి నెత్తఁ దలంచిరొ యొక్కఁడేనియున్
ద్రిక్కక గ్రుక్కుమిక్కనక తీఱిరెఛాత్త్రులుపుత్త్రులండ్రు నా
కక్కట "పుత్త్రహంత్రి యురగావళి" యన్ సడి తప్పదాయెఁగా.

క. గురువాగుల్లంఘనదు
ర్భరదురితఫలంబుగాఁ బరాసువు లయి వీ
రరశే నామెడఁ జుట్టిరె
యురయమిఁ గడలేనిబ్రహ్మహత్యాఘంబున్.

చ. అని వెత నున్న పన్నగకులాధిపుసన్నిధి కొక్క శిష్యుఁ డా
య్యనముఖ మెండఁ బాఱ నఖిలాంగకముల్ వడఁకాడ మోడ్పుఁగే
లను జనుదెంచి యింగలములం గురియించువిలోలరక్తలో
చనస్మృతి కోరమై నిలిచి సంభృతగద్గదికోక్తి నిట్లనుఁ. 181

క. క్షమియించి దేవ! రక్షిం
పుము వెలి కరిగితిని జలవిమోచనమున కా
సమయమున నాసతీర్థ్యులు
మిముఁ గనఁ దెరఁ జిమ్మి పడిరి మేదిని హతులై. 182

చ. అనుటయుమాని మండిపడి యద్దిర! యుత్తరశాంతిమంత్రపా
ఠనికృతి సేసి భాష్యనిపతక్రమమధ్యమునఁ దొలంగి తీ
ఱనియఘ మాచరించితివె రక్కసిరూపముతో మెలంగు మం
చును శపియించి వ్యాకరణసూత్రమహత్త్వముఁ బూనెఁ జెప్పఁగన్.

ఉ. వేదము బ్రహ్మరూపమని వెంగలి! యాపువినంగ లేదె తద్
వేదచయాదిమాంగ మయి విశ్రుతి కెక్కినశబ్దశాస్త్రముం
గాదొకొ బ్రహ్మ,మద్దికనఁ గావిజితేంద్రియులైనఁ గాక దు
ర్వాదులరిష్టవర్తనులరాళమతుల్ పతితుల్ వలంతులే.

గీ. శబ్దమే బ్రహ్మమనియు శాశ్వతమనియు
నక్షరాకృతి యని పస్పశాహ్నికమున
లాపన మొనర్పమే తదీయోపదేశ
మును నుపాసనయును దపం బని యెఱుఁగవె. 186

ఆ. అనఁగ శిష్యుఁ డామహామునిచరణంబు
లందు వ్రాలి మీర లానతిచ్చు
నఖల మెఱిఁగి యుండి యయ్యెడ నాబుద్ధి
గడ్డి గఱచెఁ బూర్వకర్మవశత. 186

ఉ. వ్యాకరణశ్రుతం బన స్వయంప్రభవం బని యీశ్వరాస్యనా
ళీకవినిర్గతాద్భుతమిళింద మటంచుఁ ద్రికాలవృత్తవి
త్త్రాకలితాత్మపాణినసుతగ్రథితామితసూత్రగుంఫన
శ్రీక మటంచు మీకరుణచేత నెఱింగినవాఁడనే సుఁడీ. 187

క. సూత్రనిరోధము సలుపం
బాత్రుఁడఁ గాఁజాల కవులఁ బ్రాయశ్చిత్తం
బేత్రోవ మీరు నుడువుడు
రాత్రోవ నొనర్చువాఁడ ననుకొని చనితిన్. 188

శా. ప్రాయశ్చిత్తముగా శపించితిరె ఘోరం బైనరత్నత్వ మే
చాయం బొందఁగఁ జాలెదన్ బ్రదుకువై చక్షుర్యుగం బ్యర్థమై
పోయెన్ దీని మరల్చి కావరె భవత్పుత్రుండ నన్నీమహా
పాయోత్తీర్ణు నొనర్పు మూఘుఁడఁ గృపాపాథోధి సంవిన్నిధీ.

క. అని యనుతప్తుండగుశి
ష్యునిపయి ననుకంప యుదయమొంద మునీంద్రుం
డనుపమశీలత భాషల
ననియెను గిసు మసల కస్మదాలాపంబుల్. 190

మ. దనుజాకారముఁ గాంచె దప్పదిఁక మచ్ఛాపంబమోఘంబు చ,
య్యన రానున్నది దానికై మనమునం దావంత చింతింప కో
యనఘా! పూర్వజనుస్స్మృతిన్ బడసి క్రవ్యాదుండవయ్యున్ మహా
జ్ఞను జెల్లించిన తత్క్షణంబ తొలఁగున్ శాపంబు హృత్తాపమున్.

గీ. బుధుల నడుగుము "పచిధాతువునకు నిష్ఠ
యందు రూపం బదెట్టు లౌ నంచు నందు
"పక్వ" మను రూప మౌ ననువాని కెల్ల
భాష్యమును జెప్పఁ దొలఁగు శాపంబు నీకు. 192

క. వ్యాకరణమహాభాష్యము
నీకు మదాదేశమున వినిద్రత దోఁచుం
గాక శుభంబగుఁ గాక యని
కాకోదరనాథుఁ డనిపెఁ గరుణన్ వానిన్. 193

గీ. యోగశాస్త్రంబు మును చేసి యుండె నిపుడు
వైద్యశాస్త్రమునకుఁ గూర్చె వార్తికములు
వ్యాకరణభాష్యసహితము వ్రాసి యప్ప
తంజలి ప్రచార మొనరింపఁ దలఁచి తరలె. 194

క. యోగమునఁ జిత్తమలము ప
దాగమమున వాఙ్మలం, బుదారం బగు వై
ద్యాగమమునఁ దనుమల మ
య్యోగీంద్రుఁ డడంచి జగము నోమెఁ ద్రిశుద్ధిన్. 195

క. క్రమముగ గోనర్దజనప
దమునకుఁ జని గోణికాఖ్యఁ దనరుజననికిఁ
నమితోత్తమాంగుండై మో
దమునం దోలాప్చి సేవఁ దనుపుచు నుండెన్. 196

శా. అంతన్ గొన్నిదినాల కాయమ జరాయత్తాంగియై యాత్మజా
నంతబ్రహ్మరహస్యబోధవిధృతానందామృతాంభోధియై
శాంతిం బూని త్రివిష్టపస్థితిఁ గనన్ శాంతిప్రియంభావుకుం
డంతర్వాణి యతండు రంజిలె శుభోదర్కక్రియాధారుఁడై.

గీ. బాహుపర్యంతపూరుషదేహ మూని
శంఖచక్రగదాసిహస్తప్రశస్తి
వేయిశిరముల వెన్నెలల్ గాయుమేన
వెలయు భగవత్పదుని బతంజలిఁ దలంతు. 198

ఆశ్వాసాంతము.

శా. సంతానీకృతశిష్యవార! నిగమజ్ఞప్రాజ్ఞసంసత్సవా
క్రాంతశ్రౌతరహోవిచార! స్మృతిమర్మశ్రావణామోదిత
స్వాంతానేకపురీమిళత్సదసదాసంజత్సభాస్తార! య
శ్రాంతోస్మిలనశీలధీబలపరిష్కారా! యుదారాదరా! 199

క. ఏకముఖపతంజలిరూ
పా! కాత్యాయనమహర్షివర్యసరూపా!
శ్రీకరపాణినిపరరూ
పా కుతలగతాద్రిచాప! యమృతాలాపా! 200

ఉ. శుభ్రకరోద్గతామృతవిశుద్ధయశుఃప్రతిమప్రసన్న వా
చాభ్రమణావధీరితయశః పదవారణసీపురీబుధా
దభ్రవిరుద్ధపద్ధతికృతక్రమభవ్యగురుప్రసాద నా
మాభ్రగవాక్పదశ్రుతమహాకృతిగుంఫనకీర్తి భాజనా. 201

ఇది శ్రీగురుకరుణాసమాసాదికవిత్వ వెంపరాల
సూర్యనారాయణ నామధేయప్రణీతం
బయిన మునిత్రయ చరిత్రంబునం
దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీగురుమూర్తయేనమః.

మునిత్రయ చరిత్రము.

చతుర్థాశ్వాసము.



త్రిపురసుందరీమను

పాత్రీకృతరసన! యఖిలపండితపరివ

త్స్తోత్రపదా! యాత్రేయస

గోత్రా! శ్రీసుబ్బరాయకోవిదనేత్రా! 1

ఆ. అవధరింపు మప్పతంజలిచే నటు

శప్తుఁడై వ్యథాతితప్తుఁ డగుచుఁ

దీవ్రరాక్షసాకృతిం గాంచె దచ్ఛిష్యుఁ

డగ్గిఁ బడినకట్టెబొగ్గువోలె. 2

సీ. అభ్రంలిహో త్తమాంగభ్రాంతబభ్రుకే

శ ప్రోత్తవారిముక్చక్రుఁ డగుచు

నారిదంతకూలంకషాభీలదోర్వ్రాతి

కాందిశీకదిశేభబృంద మగుచు

నున్మలలాటంతపోష్ణాంశుసంకాశ

లోచనోషితజీవలోక మగుచు

నంఘ్రిఘట్టనవిపర్యస్తభూధూర్వహా

ణాంధంభవిమ్మనాగౌఘ మగుచు

గీ. ఘుర్ఘురస్వనగళబిలాగ్రప్రదీప్త
దంష్ట్రికాక్రకచాంతర్విదారిసత్వ
జిహ్వికాశోణితాపూర్ణసృక్వ మగుచుఁ
గలిగె వానికి రాక్షసాకార మపుడ. 3

క. ఆరక్కసి చని యొకఘో
రారణ్యాధ్వమున నిబిడ మగునొకవటధా
త్రీరుహము వాసముగఁ జే
కూరిచికొని దనయవస్థకుఁ విలపించున్. 4

చ. కటకట! యేల యొజ్జకు నికారము సూపి వికారరూపసం
ఘటనముగంటి? నెందుఁ గడగాననిశాపము తీర్చుకొంట యె
న్నఁటికొ పవిత్రవిప్రజననంబును గాంచియు బుద్ధిపూర్వకం
బెటు నరమాంసముఁ దినెద నేవము లేకనిశంబు దైవమా!

ఉ. నే నొనరించుతప్పిద మణీయము శిక్ష గరీయ మయ్యె నెం
దేని గలండొ లేఁడొ ననుఁ దేల్చుకృపానిధి యున్న నేల యీ
కానకు వచ్చు వచ్చినను గర్బురు నన్నెటు చేరుఁ జేరినన్
వానిఁ బరీక్షఁ బట్టు నెటు పట్టిన భాష్యము నెట్లు చెప్పెదన్.

గీ. చెప్పుటకు నాకథ యొకింత చెవులఁ బడినఁ
గలఁగ కెవ్వాఁడు పలియింపఁ గలఁడు ధీరుఁ
డైనఁ గడముట్ట విఘ్నము లలమవే క
నంగఁ దేజస్తిమిరమేళనం బిదెల్ల. 7

ఉ. ఇచ్చినశాప మష్ట లభియించెఁ దదీయవిముక్తిఁ గూడ వా
క్రుచ్చెఁగదా లభింపదనుకోఁదగ దొజ్జయమోఘభాషణుం
డెచ్చట నెప్పు డేబుధుఁ డభీష్టము దీర్చునొ యేమివాకొనన్
వచ్చు నటంచు నిచ్చలు నొనర్చు వితర్కము నెమ్మనంబునన్.

సీ. వల్లించు నొకవేళఁ బ్రళయాభ్రగర్జిత
ప్రతిభకంఠధ్వని శ్రుతులనెత్తి
గానంబు సేయు నుద్గాత యట్లొకవేళ
సామవేదంబు నుచ్చైస్స్వరమున
నావృత్తిసేయు నష్టాధ్యాయి నొకవేళ
వార్తికపాఠసర్వంకషముగఁ
బాతంజలము పూర్వపక్షసిద్ధాంతర
హస్యమ్ము లొకవేళ వ్యాఖ్యసేయు.

నిట్టు లాయాతుధానుం డధీతసకల
విద్యలు పఠించుకొనుచుండు విశ్రమార్థ
మవ్వటద్రుమమూలమ్ము నాశ్రయించి
యుండుపాంథులు వఱవ మొట్టో యటంచు. 9

సీ. ఎటుపోవఁ గాళ్లాడ కింతుల బిడ్డలఁ
బరిరంభ మొనరించి యఱచువారు
నులికి మేల్కొని లేచి యువ్వెత్తు పాఱుచు
నరయరే యని యంగలార్చువారుఁ

గట్టుబట్టలు జాఱ జుట్టులు విడఁబాఱ
నెను చూడకుండ ధావించువారుఁ
గొంత ద వ్వరిగి తేఱ్కొని కూఱ్కొతమవార
లేమయిరో యంచు నేడ్చువారు
నై యథాయథలగుచుందు రర్ధరాత్రి
మున వటద్రుమవిటపాగ్రమున వసించి
వేదశాస్త్రంబులను వల్లెవేయుబ్రహ్మ
రాక్షసుం గని పథికులు ప్రాణభీతి. 10

ఉ. అయ్యది కాశి కేఁగుతెరువౌటను బాంథులుపోవుచుంద్రు గా
కియ్యవనీజమందు వసియించు నొకం డసురుండు రాత్రులం,
దియ్యెడ నుండ మోస మని యేఁగుదు రించుక సంజ వడ్డ, రే
లయ్యెడ నుండు టెల్ల పగలైనభయంపడ కేఁగఁ డెవ్వఁడున్.

చ. ఎవఁడవయా? ద్విజుండవగుదే? పఠియించితె వేదశాస్త్రముల్
ప్రవిమలరీతి వ్యాకరణలక్ష్యము లన్నియు బుద్ధి నిల్పుకొం,
టివె? పచిధాతువున్ వినవొ? నిష్ఠను దానికి రూప మెట్టిదో
వివర మెఱింగి చెప్పఁగలవే యను దక్కసి పిల్చి పాంథులన్.

గీ. అం దెవం డేని శాబ్దికుం డైన ధైర్య
మెడసియో తత్క్షణమ స్ఫురియింపకో చ
లించుచు వచింపకున్న బాధించు ననుచుఁ
బచిత మనియొ పక్తమనియొ పల్కునంత. 13

ఉ. పండులు దీసుకొంచు విటపంబున నుండి గుభిల్లు మంచు భూ
మండలి డిగ్గఁగా నుఱికి మంచుచు దైత్యుఁ డసాధుశబ్దమె
వ్వండు వచించు వాని వడి వ్రచ్చును గ్రచ్చఱ వజ్రహూపమై
యండురు ప్రాజ్ఞు లద్ది వినవా కనవా నిగమంబు బాలిశా. 14

క. ఓరీ యిట్లపశబ్దో
చ్చారణ మొనరించి తింకఁ జావు మని మహా
ఘోరాకృతిఁ బైఁబడి యా
హారించును వాని నపుడ యాఁకలి దీఱన్. 15

క. ఆరీతి నసుర వటధా
త్రీరుహముననుండి పథిచరిష్ణువిపశ్చి
ద్వారముఁ గబళించుచుఁ గాం
తారమ్ము కలంగఁ బెద్దతడ వేఁగించెన్. 16

ఉ. ఆగతి నుండ నొక్కపు డహస్కరుఁ డస్తనగాగ్రలంబియై
రాగము దిక్కుపోలతలరాగరసాప్త మొనర్చున త్తఱిన్
వేగమయేఁగుచుండునొకవిప్రకులుం బుధుఁగాంచి రక్కసుం
డాఁగుమి యంచు నవ్వటకుజాయతశాఖ వసించిపల్కుడున్.

క. పోమెదునాద్విజుఁ డది విని
యేమెడ నెవ్వానిఁ గనక యెప్పటిఁ జనుచో
నాయాలాపమె వినఁబడ
నీయద్భుత మేమొ యని నిరీక్షించి దిశల్. 18

శా. కానన్ రాఁ డెవఁడున్ దిశల్ గనిననాకర్ణింపనౌ మాటయా
కానన్ స్తేనవితాన ముండు నని పల్కన్ విందు నీమఱ్ఱియం
దేన్ బొంతలనేని యుండరు గదా యే మానో యన్భీతిమైఁ
బోనెంచన్ విననయ్యెనప్పలుకె యాభూజాగ్రమందొయ్యనన్.

ఉ. ఆవచనంబు వించు ద్విజుఁ డాతఁడు భీతిలి కాశి కేఁగువెం
ద్రోవను మఱ్ఱిమీఁద నసురుం డొకరుండు వసించి శబ్దవి
ద్యావిదుఁ డేఁగుదే ననుగునంట యెదో యని చెప్పుకొన్నన
ద్ధీవరు మ్రింగుచుండు నని తెల్పిరి యధ్వగు లద్ది కాదుగా. 20

క. రక్కసి యే మడుగునో యది
వక్కాణింపం డెవండుఁ బ్రత్యుత్తరమున్
జక్కఁగ వచించి ప్రాణము
దక్కినవాఁ డొక్కఁడేని ధర నున్నఁ గదా. 21

క. ఆవట మిది యానో కా
దోవృథ వ్యథ నొంద నేల దుష్టులు చోరుల్
గావలయు ననుచు నుండఁగఁ
బోవకు మనుకూయి వచ్చెఁ బూర్వపురీతిన్. 22

ఉ. అంతట భీతి మాని ద్విజుఁ డౌనటు లయ్యెడు నంచు నిల్చియే
కాంత మ దేల వచ్చి యడుగం దగు నెవ్వరి కేది కోర్కెయో
యంతయు నిచ్చువాఁడను మదర్థములియ్య వెయంచు నంసనం
క్రాంతపటీనిబద్ధనిగమశ్రుతపుస్తకరాశి ప్రోవిడన్. 23

క. ప్రో విడి కోరెడి వియ్యవి
గా వీఁక నీప్రాణములనె కాంక్షింతు మటం
డ్రే వైళమ గొం డిదిగో
దై వార్పణముగ నొసంగెదను దను వసువుల్. 24

చ. అనుటయు రాక్షసుం డు విటపాంతరితాకృతియై ద్విజాగ్రణీ
ధనములుపుస్తకంబులుముదంబు ఘటించునెనాకు నెన్నియో
దినములుగా వసింతు నిట దీర్పఁ డొకండు మదీయవాంఛితం
బనుదిన మేఁగుచుండువిబుధాగ్రణులర్ బనిపూని కోరినన్.

గీ. నీ వొనర్చెద నంటివి నిజమె యనుచు
నామహీజాగ్రమున నుండి యడిగెఁ దొంటి
పచతిధాతువునిష్ఠలోఁ బడయురూప
మది విని ధరామరుఁడు 'పక్వ' మనుచు నుడివె. 26

క. శాపోన్మోచన మగు నని
యాపోవనియుత్సుకత్వ మాత్మ నలమ స,
లాపముల ద్విజుని దనుపుచు
నాపాదప మప్పలాశుఁ డవరోహించెన్. 27

క. అటు డిగి యాత్మోదంత మ
కుటిలఫణితి నసుర పూసగ్రుచ్చినయటు ల
ప్పటికిఁ దెలిపి బుధుఁ గనుఁగొని
యిటు లను ననుతాపతప్తహృదయుం డగుచున్. 28

ఉ. సంచితపుణ్యలేశము వశంబున శాపమునన్ గురుండు రా
త్రించరతన్ ఘటించినను దేరకుఁ దేర గ్రహింపఁగాఁ బ్రసా
దించెను భాష్యమున్ మును సుదీర్ణ పురాకృతపుణ్యనైష్యమున్
బ్రాంచితసార్వభౌమపద పాలనభాగ్యకళాభుజిష్యమున్. 29

సీ. మూత్రబాధను బాలమున కేల శాంతిచె
ప్పకపోయితిని గురుప్రతిన మొఱఁగి
పోయితిఁబో సహాధ్యాయుల త్తఱిఁ దెర
మెత్తి దేశికుఁ గాంచ నెంచ నేల
మెంచిరిపో సాహసించి మెత్తి మహోగ్ర
గరళాగ్నిశిఖ బూదిఁ గలియ నేల
కలిసిరిపో వ్యథాకలితుఁ డౌగురునకుఁ
గసలు నాపై నంత గలుగ నేల
గలిగెఁబో పాచితం జేదా పలుక కటట
ఘోర మగుబ్రహ్మరాక్షసాకార మొంద
శాప మొసఁగంగ నేల నాపాప మేమొ
యవధి గనరా దుపాయమ్ము నరయరాదు. 30

గీ. భూమిసురవంశరత్న ! నాపుణ్యమునను
దావకసమాగమమున దుర్దాంత మస్మ
దీయశాపంబు వాయునుపాయ మబ్బె
నిన్నినాళ్లకుఁ గాని రావన్న యేల ? 31

గీ. అనుచుఁ "దనపాలిభగవంతుఁ డైనగోణి
కాప్రసూతియ" యని యనేకప్రకార
సంస్తుతుల భీతిలుద్విజన్ముఁ డక్కపటుప
జరిగెఁ బ్రశ్నోత్తరము లిట్టు లిరువురకును. 32

సీ. ఎవ్వాఁడవయ్య మహీసురుండను; పేరొ ?
చంద్రగుప్తుం డండ్రు జనులు నన్ను
నెట నుందువో ? యుజ్జయిని నెట కేఁగెదు ?
కాశికిఁ బాతంజలాశఁ జేసి,
చదివితే వార్తికసహితపాణిన్యప
జ్ఞము గ్రంథమయ్య సాంతముగఁ గంటి
నాతోడఁ జదివదే బీతిల్ల కహిభాష్య
మింతకంటె వరం బిఁ కెది మహాత్మ ?
యని పరస్పరాశయవిదు లైనతోన
యాతుధానుఁడు ద్విజకులసూతి కపుడ
చెప్ప మొదలిడె భాష్యము శేషకృత మ
శేషశేముషీశక్తివిశేష మొప్ప. 33

చ. అనశనుఁడై యసుప్తుఁ డయియయ్యసురుండుశుచిప్రవృత్తి గై
కొని దృఢదీక్ష రెణ్ణెలలకుఁ గఱపెఁ ఫణిరాజభాష్య మె
ల్లను నిజశాపమోక్షణఫలగ్రహణత్వర; శిష్యుఁడుఁ గ్రహిం
చె నఖిలముఁ లిఖించుకొనెఁ జెచ్చెరగోటనెమఱ్ఱియాకులన్.

క. ఎందును సందియ మొదవని
చందంబున భాష్యకారుచతురిమ మద్దం
బందుఁ జూపినటుల ద్విజు
డెందము హత్తించె నివ్వటిలుబోధమునన్. 35

గీ. అతిగభీర మపార మహార్యపూర్వ
పక్షసిద్ధాంత మగుమహాభాష్యవార్ధి
మంథగిరివోలెఁ ద్రచ్చి తన్మధ్యసుధ యొ
సంగి శిష్యుని విబుధుఁగా సల్పె నసుర. 36

ఉ. శిష్యుఁడు చంద్రగుప్తున కశేషము శేషఫణీశ్వరోక్తమా
భాష్యము సెప్పి యయ్యసుర భాసురదివ్యశరీర మూని వై
దుష్యమునన్ జగంబునబుధుల్ వొగడన్ బ్రచురింపుమిమ్మహా
భాష్యమునంచుఁబల్కి త్రిదివంబున కేఁగె విమానయానుఁడై.

క. నిజనఖరాంచలవిలిఖిత
భుజగేశ్వరభాష్యనిబిడమును వటపత్ర
వ్రజమును వలువ ముడిఁచి యా
ద్విజుఁ డొదలఁ దాల్చి మరలె వెసఁ దనపురికిన్. 38

క. ఆవిపినవీథిఁ గడవం
బోవుచు నిష్టార్థసిద్ధిఁ బొందుట సీతా
దేవిఁ గని వనధి దాఁటెడు
పావనిక్రియ నుబ్బు శ్రమము పాటింపఁ డెదన్. 39

చ. చనఁ జన మింటినెన్నడిమిచక్కటికిన్ రవి యెక్కి దిక్కులన్
గనగన మండునిప్పు లొలుకన్ ఖగముల్ నిబిడచ్ఛదాంతరం
బున విరుతం బణంగఁ దరుమూలము లధ్వగు లాశ్రయింపఁ బే
ర్చి నరిది మధ్యమాహము సతృష్ణమృగాకులనిమ్నగాఘమై.

ఉ. చండమయూఖుధాటికి ద్విజన్ముఁడు డస్సి కలంగుచున్ గళం
బెండఁగ సైఁపఁజాల కొకయేటికి నేఁగి శుచిప్రవాహత
త్కాండములారఁ గ్రోలి మెయిఘర్మజలంబులు గ్రమ్మఁదీరమం
దుండెడుచెట్టునీడ కెటులో చనెఁ దెమ్మెర సేద దేర్పఁగన్.

క. వికసితసలిలరుహాకదం
బకసురభికచగ్రహంబు మధురశిశిరవా
రికణగణగళద్గ్రహ మ
ర్భకగంధవహంబు వొలసె బ్రాహ్మణుమీఁదన్. 42

క. మార్గాయాసపిపాసా
దార్గత్య మ్మార్చి సుఖము దార్చినతటినిన్
స్వర్గంగగ మదిఁ దలఁచి ని
సర్గమధురసూక్తి నిటు ప్రశంస యొనర్చెన్. 43

సీ. నిద్దంపునుగ్గుల నెటిక దాల్చినశేవ
వెలసె వీచీఘటాలలితఘురము
ముక్తాస్రజము దాల్చుమురువున నలరెఁ బ
ద్మకుడుంగసుప్తహంసవ్రజంబు

హృదయేశుఁ గన నోడ లెల్లఁ గన్నులు దాల్చి
సటు తోఁచె నవవికచాబ్జగణము
తనరూప మితరులు గనకుండ వెలిపట్టు
గప్పుకొన్నటు లొప్పె గొప్పనురువు
లహహా! యభిసారికానాయికాభిరూప్య
మెనసి పట్టపగంటనే యీనదీల
లామ యబ్ధీశుఁ గవయ లీలాప్రచార
మున వెడలునట్లు పొడసూపె మరిప మొలుక. 44

గీ. భృంగముల కాటపట్టు రథాంగములకుఁ
బూవుఁదోఁట మరుత్పోతములవయాళి
తా వయినయీతరంగణి దాసె నేని
విరహిలోకము క్షణము జీవించునొక్కొ. 45

ఆ. అనుచు సరసఫణితి నన్నది వర్ణించి
యుత్తరీయ మొయ్య నుర్విఁ బఱచి
యందుఁ బవ్వళించె నలభాష్యవటదళ
గ్రంథమును దలాడగా ఘటించి. 46

ఉ. కన్నులు మూయుచే తడవుగా నిదురించె హృషీకసంధు లె
ల్లన్నిరుపాశ్రయం బయి చలత్వము వీడ మనఃప్రచారముల్
సన్నగిలంగఁ జేతన ప్రశాంతిగనంగను శ్వాసవాయు వ
త్యున్నతి గుబ్బుసూపవిబుధుండ తఁ డధ్వమహాశ్రమంబునన్

క. తత్తటినీశాద్వలతటి
నత్తటి మేయుచును వత్స మది యొక డవ్వి
ప్రోత్తము నుపధానంబగు
నత్తలిరుల నోటఁ గఱచి యాకర్షింపన్. 48

గీ. త్రుళ్లిపడి లేచి ద్విజుఁ డంగ మెల్ల వణఁక
నయ్యయో నామహాభాష్య మనుచు లేఁగ
డాసి తన్ముఖమున నుండి తద్వటదళ
గణము రభసంబునఁ లాగి కాంచు నంత. 49

క. పలుతాఁకుల నక్షరములు
పలుతావుల రూపుమాయ బ్రాహ్మణుఁ డెదలోఁ
గలఁగుచుఁ నాఁకట సోలుచు
మలుగుచు బ్రమాస్పడుచు ఖేదమును బొందుతఱిన్. 50

చ. నవనవనీతమృదుఁ గరమునఁ గొని దివ్యపురంధ్రిరూపవై
భవమున కిక్కమైనయొకపల్లవపాణి బుభుక్షఁ వేఁగు భూ
దివిజునిసన్నిధిఁ వెలసె దేవసదస్యులకుఁ సుధాప్రదా
నవిధిని దృప్తిఁ గూర్చ శరణం బగుమోహిని కీడుజో డనన్. 51

ఉ. గిల్లినఁ బాలుగాఱుతులకింపులచెక్కులు మల్లెపూవులన్
జల్లెడుపిన్ననవ్వు శ్రవణంబుల ముద్దిడువాలుఁగన్నులున్
గల్లరికొను క్రొంజిలుగుఁగంచెల మీటఁగ నుబ్బుగుబ్బలున్
జల్లనిచూపులుఁ మెఱయజవ్వనిమొప్పెననంగలక్ష్మినాన్. 52

సీ. పరిపూర్ణతారుణ్యభరమునఁ బూచిన
తంగేడు దలదన్నఁ దలఁచుబెడఁగు
చెంగావిచీర దాల్చినహారంగునఁ జిగి
ర్చినగున్నమావి హసించుకీవి
చతురస్రశోభి యాశాశరీరరుచుల బం
గారుకుండ నదల్చుగఱువతనము
నవనీతమృదులావయవసౌష్ఠవమునఁ జొ
క్కంపుఁబూబంతిని గసరుహాయలు

నచ్చుపడ మేఖలాకంకణాంగదాది
మణిఖచితహేమభూషణక్వణన మొలయ
వచ్చి నిలుచుండె భూసురప్రవరు నెదుటఁ
గొమ్మ మన్మథుగజ్జైలగుత్తి యనఁగ. 53

సీ. కామినీవిజిగీషుకామఖడ్గ మనంగ
సంపంగిపూల నెసంగువేణి
శశి గెల్చి కనినయశఃకందళం బన
ముక్తాలలంతిక మురియునొసలు
మృదునిచిచ్చఱకంటఁ బడినపచ్చనివిల్తు
బ్రదికించుఫాలచిత్రకముశోభ
తాటంకమణిఘృణుల్ దవిలి పత్రాంకురం
బులతోడ నలరుకపోలయుగళి

రామణీయకనీరాకరమునఁ బొడము
కంతువీరశంఖముకీర్తి గన్నగళము
గలిగి యయ్యంబుజాక్షిసంకల్పజన్మ
నిరవధికరాజ్యలక్ష్మి నా మెఱయుచుండె. 54

చ. అడుగులరక్తకాంతికి నలక్తరుచుల్ పయిపెచ్చుగాఁ బథం
బడరెడు సాంధ్యరాగరుచిరాంబరవీథి నగణ్ విలాసపు
న్నడకలఁ జేర వచ్చి ద్విజనందనుసన్నిధి వెన్నపాత్రమున్
బడఁతుకనిల్పి మ్రొక్కి యిటుపల్కెనుబల్కులఁదేనెలొల్కఁగన్.

ఉ. ఓసుకుమారరూపవిజితోత్పలచాప! సుధీకలాప! యా
యాసమునొందియుంటివిదెయర్ఘ్యముపాద్యముగొమ్మునై చికీ
భాసురదుగ్ధమంథనభవన్నవనీతము దీని నాని సం
తోసము నొందు మంచుఁగనుదోయినిలేనగ వంకురింపఁగణ్.

ఆ. కొప్పు చక్కఁ జెక్కి గుబ్బలఁ బయ్యెద
జాఱకుండఁ దార్చి నీరజాక్షి
యాకుమారవిప్రు నడుగులఁ గడిగి త
జ్జలము శిరమునందుఁ జల్లుకొనియె. 57

గీ. మఱి పిపాసానివృత్తి కత్తరుణి సురభి
శిశిరమధురాంబు వొసఁగి యాశీరతాల
వృంతమున వీచుచును నిల్చె విప్రుమోహ
రసము గ్రోలించి మదనాగ్ని విసరుకరణి. 58

ఉ. ఆఁకొని యుంట నాబుధుఁడు నాచెలి పెట్టెడు వెన్నముద్దలన్
జేకొని యాగళంబుగ గ్రసించి జలంబులఁ ద్రావి త్రేన్చి యా
పోక తదాననాంబురుహముగ్ధవిలాసరసంబు జుఱ్ఱి న
ట్టాకలఁ బెట్టుచూపుల నొకంతట నేరఁడు గ్రమ్మఱింపఁగన్.

శా. గోవత్సద్విజవిష్ణుతాక్షరపృథాకుగ్రామణీప్రోక్తభా
ష్యావస్థాకులచిత్తనిర్గళితకన్యారత్నబిబ్బోకహే
లావిచ్ఛిత్తివిలాసకుట్టమితలీలామాధురీముఖ్యచే
ష్టావేగుం డయి భూసురుం డను విలాసాభాసదీనోక్తులన్.

శా. చంచల్లోచన! యేమి చెప్ప మదవస్థన్ దుర్లభం బైన భా
ష్యాంచద్గ్రంథదళమ్ములారయు మివే యంతంత వర్ణక్షతిన్
గాంచెన్ బూరణమెట్లుకల్గు శ్రమమున్ గంగాప్రవేశంబుగా
వించెన్ దుర్విధి వత్సరూపమునఁ దా విచ్చేసి పైపాటునన్.

ఉ. అక్కట! జీవనంబుపయి నాసదొఱంగి ఫణీంద్రభాష్యమున్
జక్కఁగ నొక్కయక్కరమునన్ గొఱలేక లిఖించి తెచ్చి నే
డిక్కడ లేఁగ నోటనిడి యేఁగఁగ నయ్యె నయోనఁగాచియున్
నక్కలపాలొనర్చ్చరమణన్ రమణీ గతి యేది దీనికిన్. 62

క. అని యిటు లాప్తుఁ డెవఁడో భ్రమం
దినగతిఁ గుందెడుబుధేంద్రుఁ దేర్పఁ దలఁచియున్
దనకోర్కి యుండె సుబ్బఁగ
వనితామణి దలఁచి యిటుల వక్కాణించెన్. 63

ఉ. నేనొకగోపకన్య జననీవశవర్తిని నయ్య యియ్యర
ణ్యాని వసింతు నీతెరువునన్ జను త్వాదృశులైన విప్రసం
తానము(గందమూలఫలదర్భసమిత్సలిలార్పణాదిస
న్మానముచేత(దృప్తుల నొనర్చు వ్రతంబున సంచరించెదన్. 64

మ. ఒకనా(డివ్విపినాధ్వమందు(బడి యొదోపోవుచున్నట్టిమా
నికలాపంబునుగాంచి మ్రొక్కి ననుమన్నింపంగ(బ్రార్థించి వా
రికి సంభఃఫలకందమూలముల నర్పింపన్ ననున్ బ్రేమపూ
ర్ణకటాక్షంబుల(గాంచి యిట్లని రుదారం బావరం బాగతిన్.

శా. బాలా నీయొనరించుపూజ ముదమాపాదించె మాకున్ శుభ
శ్రీలన్ గాంతుసుమీ పతంజలిమహర్షిచ్ఛాత్రు రాత్రించర
వ్యాళున్ భక్తి భజించి వ్యాకరణభాష్యంబందు నిష్ణాతు(డై
వైళం బొక్కబుధుండు రా(గల(డు సేవల్ సేయుమ వ్వానికిన్.

క. అతని నరు(డనుకొనకు మ
హ్పతంజలియ పొడమె భూమిభాగమున(దదా
కృతిని మహాభాష్యమ్మును
వితతంబుగ వ్యాప్తిసేయు వేడ్క(గుమారీ. 67

క. అని మును లాడినదానికి
ననువుగ నీపల్కులను మహాభాష్యము నే
ర్చినయటుల విందు నీ వత(
డనుకొందు(దొలింగు ఖేద మమలవిచారా. 68

ఉ. మానుల మోఘవాక్కులుసుమా తదుదీరితరీతి భాష్యము
బూనిక వ్యాప్తి సేయు నెడఁబూరణ మీవ యొనర్పఁజాలె ది
ప్దేనియుఁ జేయ శక్తుఁడవ యేచినఖేదముస్ యథాస్థితి
మానస ముండకుంటవిసుమానవముగాఁ దలపోసెదోసుధీ. 69

గీ. నీవు పూరింప కెటు ధరణీతలమున
నమ్మహాభాష్యమునకు విఖ్యాతిఁ దెత్తు
విది మునీంద్రుల వరమె నెమ్మదిని నమ్మ
కలవు మఱి కొన్ని వారివాక్యములు వినుము. 70

క. తావకవినీతివిలసిత
సేవావశుఁడై యతండు చెచ్చెర నిను శో
భావహావిధిఁ బెండిలి యగు
భావిని! యని తెలిపిరయ్య భావిని వారల్. 71

ఉ. అమ్మను లట్లు పల్కుచను టాదిగ నారయుదుర్జనర్జగళ
త్రమ్ముగ నేలుపండితవతంస మెవం డగునో యటంచు ని
త్యమ్ము ననన్యచిత్త నయి, తద్వరదానఫలంబు నీవ యే
నిమ్ముగనన్నుఁగొమ్మనుట కెంతయుసిగ్గగుచుండె నావుడున్.

క. రోమాంచకంచుకితతను
వామోదాశ్రువులఁ దోఁగ నదరఁ గరపదం
బామహితుఁ డైంద్రజాలికుఁ
డౌ మదనునిమాయ వింతమై చూపట్టెన్. 73

చ. మనసును జిక్కఁబట్టి విషమప్రదరప్రసభప్రచారముల్
గనఁబడ నీక మాటి పలుకన్ గలఁకన్ గళకంప మెచ్చ ని
న్ననువొనరించి తెప్పలొరయన్ సరయాంబరయుగఁ బాఱు దృ
ష్టిని జెలిలోలదృష్టుల ఖచించి వచించు జలించువాతెఱన్.

క. కాంత ! పతంజలిమునివరు
నంతేవసదేకతముఁడ యగురక్కసి కే
నంతేవాసిని సత్యా
మ్నం తేటికి నీకటాక్షవీక్షార్థి నగన్. 76

చ. అది విని యమ్మృగాక్షి యలసాలసక్రమకటాక్షపంక్తిఁ ద
త్పదము లలంకరించుచు స్మితద్యుతి వెన్నెల గాయ జిల్గుప
య్యెద తుదఁ బాణిపల్లవము నంటఁ బెనంచుచు హ్రీభరంబునన్
గొదుకుచుఁ జిల్కఁబోల్కిఁ బలుకన్ రదనచ్ఛవి మోవిఁ గ్రమ్మఁగన్.

క. ధన్య నైతి నావ్రతములు
మాన్యత నెనసెను మునీంద్రమండలపూజా
జన్యసుకృతములు సర్వ మ
నన్యాదృశరీతిఁ బండె నన ద్విజుఁ డనియెన్. 78

శా. నీరేజానన నీసుధామధురవాణీస్తబ్ధమై చిత్త మే
దారిం గానక తావకాధరసుధాధారాభిలాషంబునన్
జేరన్ రా దయినన్ నినున్ గొనఁగ వాంఛింపన్ మదీయాన్వయా
చారం బడ్డము సొచ్చెఁ గోకమిథునాళిన్ గూల్చు రేయిం బలెన్.

ఉ. ఆ శ్రమము నొందఁ గాదు లలనా నెలనాళ్లులు తాళు మేమ వ
ర్ణత్రయకన్యలన్ విధిఁ గరగ్రహణం బొనరించి వచ్చి నా
క్షేత్రముగాఁ దురీయకులసింధుకళానిధిరేఖ వౌ నిన్నున్
మైత్రి దలిర్పఁ గైకొనెద మన్నన న న్ననుపంగదే యనన్.

ఆ. దీనవదన యేాచు నానెలంతుక పల్కె
నిన్నుఁ బాసి యొక్కనిముసమేని
నిలువఁగలనె మున్ను నినుఁ గన నపు డెట్లు
జీవ మెనసితినొ వచింపఁ జాల. 81

సీ. భవదాగమనశుభావసర మెన్నఁడొాయంచు
శకునపరీక్షలు సలిపిసలిపి
భవదభిలాష నాపై నిల్పుటకును గం
గాభవానికి మీఁదు గట్టిగట్టి
భవదనురాగసంభాషణామృతమాన
మునులకు దీవింప మ్రొక్కిమ్రొక్కి
భవదీయపాణిసంపర్కసుఖాప్తికై
నోము లెన్నియొ భక్తి నోచినోచి
'చింతితాత్మమనోరథసిద్ధిరస్తు'
టంచుఁ బెద్దలు దీవింప నపుడ నిన్ను
మానసము చేర్చి యుత్కంఠ మఱిఁగి మఱిఁగి
సొగయు నను నెట్లు వీడెదు చూచిచూచి. 82

ఉ. పుణ్యమొ పాపమో విడిచిపుత్తునె నిన్నిఁకని,ంతదాఁకఁ దా
రుణ్యము నెట్లొ కాచితిఁ బరుల్ గనకుండఁగ నీది కాన, నా
రణ్యకభామ నాగరకరామలతోఁ దులఁదూఁగ దంచు నై
ర్ఘృణ్యమునన్ ద్యజించిన భరింపఁగ రానియఘంబునీకగున్.

క. అని లేఁతనవ్వు నగి య
వ్వనితామణి విప్రుమోముపై వాల్చూపుల్
చినుకుచుఁ గ్రమముగ ననుఁ జే
కొనవచ్చును గాక తోడుకొని పొమ్మనుచున్. 84

క. అదె మాఘోషం బం దు
న్నది నాజనయిత్రి నను మనఃపూర్తి సతీ
పదముగ నీ కొసఁగు భవ
త్పదములఁ గొల్చుచను వెన్నుబడి వత్తుఁ బ్రియా. 85

గీ. అనుచు నాచంద్రగుప్తు నిజాలయంబు
చేర్చి తనకథ నంతయుఁ జెప్పి తల్లి
యనుమతి ద్విజన్ము నడుగులో నడుగు వైచి
నడచి చనె ఛాయ రవివెంట నడచుమాడ్కి. 86

క. నడచిన యట్లే లే దని
పడఁతుక యనునట్లు సరసభాషలఁ జిత్తం
బొడలు మఱపించు చాతఁడు
నడచు సతీముగ్ధభాషణములఁ గరఁగుచున్. 87

సీ. వల దన్న వినక మోవఁగఁ బుస్తకంబుల
మూట గొనఁ తటి సోఁకు బోటివఖము
పంకిలస్థలి నడువఁగ భుజాలంబాబు
వలచుకోమలి కరస్పర్శసుఖము
చెక్కుచెమ్మట లాఱఁ జెలి చేలకొంగున
విసరుచుఁ గురు లొత్తువిభ్రమంబు
వనశరారుమృగధ్వనిని లేమ యులికి యొ
సంగు స్వయంగ్రహాలింగనంబు.
దలఁచి పెడద్రోవఁ బడుచు నవ్వాలయఁ గాంత,
గనఁగ మరలుచు నడచు నక్కాననమున
నెప్పు డెప్పు డటంచు రతీశ్వరుఁడు హా
హాహాళి యొనర్ప మనసు కలంగి ద్విజుఁడు. 88

గీ. శంభు సేవించి యభయుఁడై జగము గెలుచు
వేడ్క రతిదేవి వెనుకొన వెడలుసాంగ
మగు ననంగుని యవతార మనఁగ నరుగుఁ
దన్మహాశూద్రిసహచరత్వమున బుధుఁడు. 89

మ. తనుఁ గాల్రొక్కఁగ నిచ్చు వల్లవవయస్థవ్రాత మేఁ తేరఁ"గా
దని"తామార్గమాటలుఁ బోరువు వారాజుల్ల పాల్పేఁతలుఁ
జననిఁ ధీర నొసర్చుటల్ శకునముల్ స్వప్నప్రకారంబులుఁ
వనితారత్నము చెప్ప నూఁకొనుచుఁ ద్రోవం బోవుచుఁ
బాఱుఁడున్. 90

శా. స్వాధ్యాయాధ్యయనశ్రమంబును దదంగాధీతిఖేదంబు భా
ష్యాధ్యేతవ్యవమోతిపాతజనితాయాసంబు కాశీనగ
ర్యధ్యావాసనిమిత్తనిర్గమ మసాహాయ్యంబు ఘోరాటవీ
మధ్యేమార్గగతాసురాశ్రయణకామప్రాప్తులన్ వానొర్లా.

గీ. ఒండొరులకష్టసుఖముల నూఁకొనంగ
వాకొనంగ సుదూర మధ్వం బదూర
మైనకైవడి గోచరం బయ్యె నుజ్జ
యిని సమస్తపురీ శిరోహీరకళిక. 92

ఉ. అజ్జగతీసురుం డటు మృగాక్షి పిఱుందన రా ముదంబుతో
నుజ్జనిఁ జేరి యాత్మగృహ మొద్దికఁ జొచ్చి విధిప్రయుక్తిమా
వజ్జనముల్ నుతింపఁగఁ ద్రివర్ణజకన్యల నోలి పెండ్లియై
యజ్జలజాక్షి నాలుగవయాలుగఁ జేకొనె వైభవంబునన్. 93

క. అటు నలువురఁ బెండిలియై
పటుగతి గార్హస్థ్యధర్మపరిపాలకుఁడై
కటకటపడు నెద భాష్యపు
వటదళముల కిట్టిపాటు వచ్చెనె యనుచున్. 94

గీ. వత్సదంతకృతోత్సన్నవర్ణములను
బార్శ్వవర్ణసహాయత వ్రాసెఁ గొన్ని
కొన్ని యూహింప రాకున్న నన్నెలవులఁ
గుండలించుచు వచ్చె నప్పండితుండు. 95

మ. నిజగేహస్థితుఁడై పతంజలికృతిన్ దీశక్తి శోధించి య
క్కజ మౌనట్టుల శిష్యసంతతికి వక్కాణించుచున్ నల్వురన్
ద్విజగన్మోహనమూర్తులన్ సతుల భూదేవుండు చేపట్టి చి
త్తజసామ్రాజ్యసుఖానుభూతినిరవందన్ దేల్చెఁదుల్యంబుగన్.

చ. అటు లొకకొన్ని నాళ్లు చనునంత వసంతము రంజిలెన్ మదో
త్కటరుషలాంఛనద్విపరదాయితకౌసుమగుచ్ఛఘాత వి
స్ఫుటితశాటీవిటప్రణయపూర్ణ మనశ్చ్యుతహావభావసం
కటితలతానిశాంతము పికస్వరభిన్నదిశాంత మెంతయున్. 97

సీ. తలలెత్తెఁ జిగురులు తరుణదంపతులస్వాం
తముల జనించురాగములతోడఁ
బొడసూపె మొగ్గగుంపులు పాంథలోకచి
త్తములఁ బుట్టుమనోరథములతోడ
వికసించెఁ బూవు లుత్సుకులై కనుంగొను
కామినీకాంతులకనులతోడ
వెలసెఁ బుష్పరసంబు విటజనాపాంగశృం
గారరసోర్మికాఘటలతోడఁ
గెరలె మధుకరపాళి ఝుంకృతులతోడఁ
బరభృతము గేరెఁ బంచమస్వరముతోడ
రంజిలె శుకంబు కిలకిలారవముతోడ
వరలె వనలక్ష్మి పూర్ణయౌవనముతోడ. 98

గీ. ఆకు రాలిచి శిశిరర్తు వపసరిలఁగ
మొలిచె నిగిరిచె ననిచెను బూచెఁ గాచెఁ
బాడె నవనీజవల్లికాకాండ మొక్క
నిమునమున నవ్వసంతు నిర్నిద్రమాయ. 99

ఉ. ఆకులు డుల్చి లేఁజిగుళు లట్టిటు చిమ్మి ననల్ గదల్చి య
స్తోకపరాగముల్ గొని మధుద్రవ మాని రతాంతతాంతబి
ట్బోకవతీకపోలతలభూరినిదాఘము లార్చి తావులన్
జేకొని దాడివెట్టుకరణిన్ విరిదోఁటల నాడెఁ దెమ్మెరల్. 100

గీ. సకలవిటపిలతావికాసము ఘటించు
మధుఁడు జాతి నలర్ప సామర్థ్య మెడసె
భువనరంజకుఁ డయ్యు నేపురుషుఁ డాత్మ
జాతికిని జ్ఞాతికిని గూర్పఁ జాలు హాళి. 101

క. నిపతింపఁగ స్త్రీపుంస
ప్రపంచమును ద్వంద్వములుగ రతిపతి; మధుఁడున్
నిపుణుండయి రాత్రిందివ
మెపుడును రతిఁ గూర్చు నవ్యయీభావముగన్. 102

సీ. మాకందఫలరసశ్రీకరంబై మించెఁ
ప్రస్ఫుటాశోకాలవాలపంక్తి
ప్రస్ఫుటాశోకపరాగసంప్లుత మయ్యె
దళితమల్లీసుమ స్తబకరాజి

దళితమల్లీసుమ స్తబకగంధిల మయ్యె
నంకురల్లవలీలతాగ్రదళము
లంకురల్లవలీదళాచ్ఛకాంతుల మున్గెఁ
బరిపక్వదాడిమప్రసవరుచులు
దాడిమీఫలరసధారఁ దనిసెఁ బనస
భూజములు తత్ఫలాంతరాపూర్ణమాధు
రీధురీణరసాసారమృదితధరణి
తలము లమరంగ నుపవనోత్కరము లలరె. 103

చ. మదనుఁడొకండెచాలుయువమానసలయక్రియ కందుపై మహా
భ్యుదయముతోవసంతుఁడఖిలోర్వివిగ్రమ్ముటయాకసంబునన్
మదమునఁ జందమామసుమమార్గుచిముంచుటపుట్టెచిక్కఁగా
య్యది యొకొ విప్రయుక్తలలనావళికిన్ బధికాళి కర్తకిన్.

క. భోగులును వియోగులు నొక
లాగున సేవింత్రు కోమలకిసలశయ్యా
భోగము మిళితసితాభ్రభవ
రాగపటీరద్రవాంగరాగము వగలన్. 105

సీ. క్రొందేనె త్రైగొన్న లందిచ్చి మధుప మం
గన ఝుమ్ము రనుచుఁ జుంబనమొనర్చెఁ
గలకంఠరుతిఁ గొంతు వలపించి కోకిలా
బల పట్టువడియు బిట్టలఁచుఁ గవయ

రతిపరిశ్రాంతకీరముఁ దేర్ప శుకి ఫల
రసము గ్రోల్చెను బునారతిఁ దలంచి
పద్మాళిపత్త్రింబు పట్టి హంసంబు భా
ర్యకును రాజోపచారములు సేసెఁ

గరి కరిణి కిచ్చె నల్లకీతరుణపర్ణ
వీటి; మృగిమోము మూర్కొన లేటి యలయు
మదనరాజన్యశాసనమహిమ సకల
జగము శృంగారరసరంగముగ వెలింగె. 106

చ. తలిరులఁ బందిరుల్ వయిచి తళ్కులఁగొన్నసయాణిపూసలన్
దళముగఁ గూర్చి కీరమిథునవ్రజతోరణముల్ ఘటించి తే
నెలఁ గలయంపి చల్లి హవణించె సమస్తవనుల్ వసంతుఁ డిం
పొలయఁగ జైత్రయాత్రచనుచున్నరతీశు బహూకరింపఁగన్.

సీ. కర్పూరకస్తూరికాకుంకుమద్రవా
భ్యంచితాంబులఁ జల్లు లాడువారు
ఘుసృణకేసరమిళత్కుసుమపరాగముల్
గొని నర్మముగఁ జిమ్మకొనెడివారు
మల్లికాచంపకోత్ఫుల్లవల్లరులఁ జే
కొని నవ్వులకు రువ్వుకొనెడివారు
ఫలరసమిళితపుష్పమరందధారలఁ
దలిరుదొన్నెలఁ బట్టి త్రావువారు

గీ. నగుచు నుద్యానముల రసాలాదితరుల
చాయల నికుంజముల మద్రసప్రయుక్త
భోజనమ్ములఁ దనిసి యుప్పొంగుచుండ్రు
యువయువతు లత్తఱిని వసంతోత్సవముల. 108

ఉ. అత్తఱిఁ జంద్రగుప్తుఁడు నవాంబరభూషణసూనచందనో
దాత్తపరిష్క్రియారుచిరుఁడై స్మరకేళిఁ గఠోరయౌవనా
యత్తలఁ జిత్తజన్మనిగమాధ్యయనోత్కల రాగమత్తలన్
బిత్తరులన్ గరంచు సుమవిస్తృతకోమలశయ్యలన్ రతిన్.

చ. మణిమయసౌధసీమల సుమప్రచురం బగుసెజ్జలన్ వధూ
మణులను నల్వురన్ వివిధమండనదీప్రల వీటికాసమ
ర్పణమున నంగరాగవిభవంబున భూరితరార్థపూర్తినై
పుణి నలరించు చష్టవిధభోగము లాతఁడు చూఱగాఁగొనెన్.

మ. అనుకూలుం డని నల్వురున్ మనములం దౌద్ధత్యమున్ బొందుటన్
గనుచున్ దక్షిణధర్మ, మయ్యబల లేకత్రస్థితిన్ గాంచువే
ళను గుట్టెల్ల నెఱింగికొంచు శఠలీలన్ జూపెదే యంచు న
ల్లను జిల్కంగ నతండు లేదనుచు ధిక్కారించు ధార్ష్ట్యంబునన్.

క. నవ్వించును నర్మోక్తుల
రువ్వించును జెండ్లఁగొని యరుంతుదసూక్తిన్
ద్రవ్వించును దనదప్పులఁ
ద్రెవ్వించును సరము లుపరతిన్ సుదతులచేన్. 112

క. పొలయలుకలఁ బావురప
లుకులఁ గులుకులఁ బ్రార్థనములఁ గుచకచగండ
స్థలసంస్పర్శనముల న
చ్చలమగు వేడ్కల నలర్చెఁ జతురత సతులన్. 113

ఉ. అయ్యవనీసురుండు హృదయజ్వలదంగజవీతిహోత్రునం
దొయ్యన యావత్త్రివిజనయుక్తి లసన్మణితాగమోక్తి సా
హాయ్యమునన్ దృతీయపురుసార్థము చేపడ హావభావసా
న్నాయ్యమ్ము వేల్చుచుండు మదనక్రతుదీక్షను బూనియామినిన్.

గీ. ఇంచుమించుగ నొకనెల యెడమువడఁగ
నలువురు కళత్రములు గర్భములను దాల్చి
రాచరితమాన్మథాధ్వరాయాత మగు న
పూర్వఫలములనంగ నపూర్వముగను. 115

క. అంతట సీమంతినులు ల
తాంతాయుధకేళి నలసి నటు బడలి జర
త్కాంతలు 'నిజమే' యని నగ,
నంతర్వత్నీప్రతీతి నందిరి పురిలో. 116

సీ. ఏవస్తువును రుచియింప దేమే యంచు
నడిగి నవ్వినబోటి నలుకఁ జూచుఁ
జెలియరో చెక్కు వెల్వెలఁ బాఱె ననుసకిన్
మునివ్రేళ్ల సినగవుతోఁ గసరికొట్టుఁ

దరుణి రేవగలు నిద్దుర యేలె యనిన నె
చ్చెలి నెట్లొ కనువిచ్చి యలంతఁజూచు
నెదియో విశేష మున్నది యనునాళిపై
విరిబంతి విసరి యుస్సు రని యలయు
నెక్కు డించిన మదనుపుండ్రేక్షుచాప
వల్లు లనఁ గేళి మాని వైవశ్య మూని
లాలితాకృతి చాహృదలక్షణముల
దారయుద్విజమాళి దారచతుష్టయంబు. 117

సీ. నడతు రుద్యానంబునను బోటికై తండఁ
గొని యంచ లనఁగ నల్లన నొకింత
నలయు చుందురు కొప్పునందలివిరి జాఱి
తనువల్లి సోఁక ను స్సనుచు సోలి
యొకిలించెద రమృతోపమానములు భ
క్ష్యము లేని కసిగాటుగాఁగఁ గొఱికి
లజ్జించుచుందు రేలాలతాడోలావి
హృతికినై మొనసియు నెనయ లేక
గర్భభరములు నానాఁటఁ గానరాఁగఁ
జీర చిక్కంగఁ జిట్టుముల్ గాఱుకొనఁగఁ
జూచుకమ్ముల మేచకరోచి యలమ
నల్లచూలాండ్రు నల్వురంతంత సొగసి. 118

క. బంధుగులు సూడిదల నా
సుందరుల బహూకరించి సుతులఁ గనుం డం
చుం దీవించుచునుండు ర
మందానందమున విప్రమాళి ముదంగన్. 119

ఉ. అందఱకంటెఁ బెద్దదియు నాద్యయు నాదిమగర్భశాం
నందితనాథ యైనద్విజనందిని సుందరమూర్తి గన్నదో
యిం దనివారఁ గాంచివిబుధేంద్రుఁడుసంస్కృతులొప్పఁగూర్పని
చ్చం దలపోసి లజ్జ పెలుచన్ వెనుదీయఁగ మాన కంతటన్.

క. కరబదరసమముగ శ్రుత్తో
త్కర మరసినవాఁ డగుట నతం డపుడు స్మృతుల్
పరికింపఁ బుంసవనసం
స్కరణమున మతద్వయంబు గనఁగా నయ్యెన్. 121

గీ. ఒక్క రని రప్రసూతభూమి నొకట సంస్క
రింపఁగఁ దదాది యుర్వరీకృత మగునటు
ప్రప్రథమగర్భసంస్క్రియాద్వారమున స
మస్తగర్భశోధకము పుంసవన మనుచు. 122

ఆ. కన జనిష్యమాణగర్భమ్ము పుంరూప
మెనసి శుద్ధి బొందుననువు పుంసు
వనము గూర్పఁ గావునను బుంసవన మది
కాద యనిరి కొంద ఱాదిమునుల. 123

క. శ్రుతిహితముగఁ దత్స్మృతిస
మ్మతి గలుగ సమస్వయించి మాహూర్తికస
మ్మతి శుభముహూర్త మారసి
మతిఁ బుంసవనంబు నడపుమార్గ మెఱింగెన్. 124

క. నాలుగవనెల చొరంగా
వాలుంగంటికిని బుంసవనసంస్కార
శ్రీ లొందఁ జేయుతలఁపు త
దాళీముఖముననె తెలిపె నఖిలాప్తులకున్. 125

సీ. కైసేసి రాళు లంగణము లంతర్గేహ
ములు రంగవల్లుల ముద్దు లొలుక
వచ్చి రాప్తులు బాంధవప్రజ లాహూతు
లై తదీక్షోత్కలికాత్ము లగుచు
సాధించె మున్న పురోధసుం డను వగు
తదుచితమంగళద్రవ్యములను
నిలిపిరి సదళద్వఫలవటశాఖ స
న్నికలు పౌత్తరము వేదికను బోట్లు
గీ. పల్లవాంచితపూర్ణకుంభంబు లైదు
వలు నెలవుకొల్పి రందంద నలువుమీఱ,
దంపతులు గూరుచుండ రత్నాలగద్దె
లమరిచిరి చేడె లగ్నిహోత్రాంతికమున. 126

గీ. అచటఁ బూర్వేద్యురాచరితాంకురార్ప
ణమున సర్వౌషధులు నాననములుసూప
నున్నజాజాలపాలెల లయ్యెవిధ 'లి శ్లె
కులము మొలకెత్తు'ననుసట్ల నిలిపి రచట. 127

శా. పూతాత్ముం డగుచంద్రగుప్తబుధుఁడంభోరాశినాఁబొంగి,సు
స్నాతుండై కలధౌతధౌతఘటరత్నస్వర్ణభూషాభృతుం
డై తాత్పర్యమెలర్పఁగాఁ బ్రథమసంధ్యాకృత్యముల్ దీర్చి యా
నీతజ్ఞాతిహితాప్తబంధు లలరన్ విచ్చేసెఁ దద్వేదికిన్. 128

ఆ. సభకు వినయ మెనయ సాష్టాంగముగ మ్రొక్కి
యడుగు మోవ నూతనాంబరమునఁ
గప్పఁబడినపెద్దగద్దియపై సమా
సీనుఁ డయ్యెఁ దత్సభానుమతిని. 129

సీ. తీఁగతీఁగెను బ్రాఁకి లేగాలి మెదలుకై
వడి బోఁటికై దండ నడక లమర
తొలివాన నిగ్గుచునీపలతికవలెఁ బరి
పుష్టాంగకములఁ సొమ్ములు వెలుంగ
నాస్తికవాదుల కాస్తికత్వము నేర్పఁ
గ్రమపుష్టిమై వలగ్నమ్ము దోఁప
నడు గామడగ మంద మగుయానమున నూర్పు
గాడ్పుల ముక్కుముంగఱ చలింప

గీ. వదనపాండిమ చిఱుబంతిపసుపుపూఁత
మఱుఁగుపడఁ గుంకుమపుబొట్టు మసృణపక్ష్మ
కజ్జలవినీలిమంబుపైఁ గాలుద్రవ్వ
వచ్చె నవ్విప్రకులునగ్రపత్ని యటకు. 130

మ. ఫలపుష్పాక్షత ఖండపూగఫలసంపన్నంబు తాంబూల మం
జలి రంజిల్ల నిజేశుదక్షిణపుఁ బార్శ్వంబంనుఁ దత్పిరి నూ
ర్పులు వాసింపఁగఁ గూరుచుండెఁ బవనాపూర్ణ జాత వేదుఁడ్వదు
జ్జ్వల తేజం బిడి గర్భమోముమనిసంప్రార్థించు చందంబునన్.

గీ. పాటులు 'ఫలంమనోరథఫల' మటంచుఁ
జదువ ఫలయుక్తపీటికల్ జంపతులు పు
రోధ కర్పించి సభకును మ్రొక్కి తదను
మతి వడసి యాచమించిరి స్మృతిహితముగ. 132

ఉ. ఐదువపేరఁటాండ్రు సకియల్ సవతుల్ దరహాసచంద్రికల్
పాదుకొనన్ గనుంగొనఁ దలన్ నునుసిగ్గిసుమంత వంప న
ప్పైదలి యాచమించెఁ బతిపాణిసమర్పితవారి బాలసూ
ర్యోదయసామిబుద్ధజలజోపమితాగ్రకరంబు సాచుచున్. 133

గీ. ఆదిపూజ్య విఘ్నేశుఁ బూజాదిఁ దనిపి
సజలచూతాంకురము కలశత్రయంబు
రత్నముల నింపి చదివించె బ్రాహ్మణుండు
బాడబులచేతఁ బుణ్యాహవాచనంబు. 134

చ. కలశయుగంబు మోముసరిగా నిరుగేలను నెత్తి క్రిందియ
క్కలశిని రెండుధారలు నొకండగునట్టుల నించుకాంతు చే
ష్టలఁ గడకంటఁ గాంచి పయఁటఁ జక్క సవరించి త్రపానతాస్యయై
పొలఁతుక గర్భ మారసి విభున్ గడగంటను గాంచె వాఁడిగన్

గీ. స్వస్తిపుణ్యాహవాచకబ్రాహ్మణులకు
దక్షిణోదాత్తతాంబూలతతు లొసంగి
సభ్యులయనుజ్ఞ వడసి పుంసవనసంస్క్రి-
యకును సంకల్ప మొనరించె నాగృహస్థు. 136

క. గురుఁడు కుడిచేత ధరణీ
సురునకు రక్షార్థముగను సూత్రము గట్టన్
దరుణి కతఁ డెడమకరమునఁ
గరము గరం బమరఁ గట్టెఁ గంకణ మంత్రన్. 137

సీ. ఔపాసనాగ్ని నుద్దీపితం బొనరించె
ధ్యానించెఁ గైసేసె నక్షతముల
బర్హిరగ్రముల నుపస్తరించెను నాచ
మనముఁ బ్రాణాయామమును బొనర్చెఁ
బుంసవనస్మృతహోమములకు సంకల్పించె
నగ్నిప్రతిష్ఠాపనాది నడపె
షట్పాత్రసహిత మాసాదించెను వటాంకు
రదృషత్సుతములు వస్త్రము వినూత్న

సీ. మాజ్యభాగాంతకర్మమ్ము నాచరించె
సుదతి యందీయ నాజ్యమ్ము స్రుక్కునను గ్ర
హించి'ధాతా దధాతు నో'యంచు మంత్ర
ములు పఠించు చెన్మిదిహోమములను సలిపె. 138

ఉ. ఆజ్యము నారఁగ్రోలిజ్వలనాఖ్యయథార్థముగా హుతాశుఁడుర్
బ్రాజ్యశిఖాకలాపములఁ బల్మఱు దత్సతిగర్భమున్ సుప
ర్వేజ్యుని మించి మించుల మహిన్ వెదజల్లుచుసర్వభూమిభృ
త్పూజ్యునిగా నొనర్చుటకుఁబో యనఁజేసెఁబ్రదక్షిణక్రియన్

శా. ధూమాచ్ఛాదన నల్లనయ్యె నని పాథోజాస్యదేహంబు ను
ద్దామంబై నస్వదాముచక్రములఁ గాంతం బాచరించెన్ గ్రమ
క్షామం బాచును వహ్ని;సుందరియు గ్రీష్మద్వాదశాత్మాతప
క్షామం బానవమాలికాలతికకున్ గల్పింప నల్పత్వమున్.

గీ. ఇధ్మములఁ బూజచేసి యభీష్టసిద్ధి
కగ్నిహోత్రమునందు జయాదిహోమ
మవధిగా వేల్చి, బ్రహ్మత్వ మవధరించి
యున్నగురు దక్షిణాపూర్వ ముపచరించె. 141

మ. అనవస్నాత కుమారి చిర్నగవుతో న్యగ్రోధశుంగంబు నా
సనెకంటన్ నెలకొల్పిపాత్రమునఁబిష్టంబానటుల్ నూఱి యి
చ్చినఁజేలాంచలమందుఁబట్టిబుధుఁడున్ జెన్నారఁగాఁబిండెనం
గనకున్ దక్షిణనాసికాపుటినిజుక్కల్ మూఁడు దత్సారమున్.

సీ. అర్ధమీలితనయనాబ్జాతములతోడ
దరహాసచుంబితాధరముతోడఁ
జిఱుగుంతవడినలేఁ జెక్కుటద్దములతో
మృద్గంధినిశ్వాసవృత్తితోడఁ
బులకకంచుకితాంగములతోడ నానంద
బాష్పసంప్లుతపక్ష్మపాళితోడఁ
గించిదుత్క్షిప్తకరాంచలమ్ములతోడ
దళమైనమానసోత్కంఠతోడఁ

గీ. బావలోదగ్గిలాస్థలిఁ బ్రాఙ్ముఖముగ
వెలయ నుత్తానశయన యావెలఁదుకకుడి
ముక్కుగూఁటను బిడిచెఁ విప్రుఁడు వటఫల
దళరస మ్మంగుటమున బొట్టులుగ రాల. 143

క. నవ్వుకొనుచుఁ జెలికత్తెలు
పువ్వారుంబోణివక్త్రమును బన్నిటన్
మవ్వ మెసఁగఁ దుడుచుచుఁ బతి
కివ్వాలగద్దియను నిలిపి రెప్పటివోలెఁ. 144

గీ. మంగళారాత్రికములు సుమంగళీజ
నంబు మధురస్వరములు గానములు మీఱఁ
బట్టె రామ్నాయవిమలదీవనలు సోడు
ముట్టె వాద్యధ్వనులఁ దూఁటుగట్టె దివము. 145

క. సీమంతినీలలామకు
సీమంతోన్నయనవిధిని జేయఁగఁ గులవృ
ద్ధామోద మెసఁగ యపుడే
భూమీసురుఁ డాచరింపఁ బూనెం దీక్షన్. 148

గీ. అంత దర్భపుంజీలత్రయంబుఁ ద్రైణి
యైనశలలియు గ్రథితయవాంకురములు
జంతుఫలశాఖతోడ నాసాదనం బొ
నర్చె షట్పాత్రసన్నిధానమున నొజ్జ. 149

క. మంగళవాద్యధ్వనులు న
భోంగణము దిగంతరములు నలమె నయిదువల్
పొంగుచుఁ బాడిరి ధవళము
లం గెరకి వసంతకోకిలాకాకలితోన్. 150

గీ. బీజగర్భసముద్భవవృజినశాంతి
కలిగి ప్రతిగర్భసంస్కార మమరుకొఱ క
టంచు సీమంతమున కాచరించె విప్రుఁ
డెలమి సంకల్పమును బురోహితునిమాట. 151

సీ పూజించె విఘ్నేశుఁ బుణ్యాహవాచనం
బేతదంగముగ గ్రహించి చేసె
జతగూర్చెఁ బాణి రక్షాబంధనమ్ము నా
భ్యుదయికకర్మార్థ మర్వీసురుల

నాసన మొసఁగి యర్ఘ్యం బిచ్చి గంధాక్ష
తాలంకృతులఁ జేసి యర్హరీతిఁ
గనకగోదానాదికములఁ దృప్తులఁ జేసెఁ
బుణ్యాహవాచనాంబువులఁ బత్ని

గీ. తనువు జల్లన వాళి మార్జన మొనర్చెఁ
దడయ కౌపాసనాగ్నిహోత్రమున సక్ర
మంబుగాఁ జేయఁ దొడఁగె సీమంతహోమ
మాజ్యమును స్రుక్స్రువంబుల నందికొనుచు. 150

సీ. నీలాంబుదాంతరోన్మీలితసౌదామి
నీవల్లికాశోభ నివ్వటిలఁగ
వారాంనిధితరంగవారసందృశ్యమా
నార్కకీలాదీప్తి యావహిల్ల
హరినీలమణికిరణాచ్ఛన్నసౌవర్ణ
భూషావిశేషంబుపోలిక మమరఁ
దరుణపత్రాంతరాంతరభాసమానచం
పకమంజరీద్యుతి మైకొనంగఁ

గీ. దేజరిల్లె సీమంతాహుతిప్రవృద్ధ
జాతవేదోర్చిరసకృదుద్భూతసురభి
ధూమపటలీవిభాగసందోహవిస్ఫు
రితధగద్ధగితాంగదీధితుల గరిత. 151

గీ. శ్రద్ధ కడలొ త్త ఋగ్యజుస్సామ వేద
మంత్రములను సీమంత హోమము జయాది
హోమ మొనరించి గురుని విధ్యుక్తదక్షి
ణాదులను బూజసేసి బ్రాహ్మణుడు వార్చి. 152

క. దరిసె సుముహూర్త మని ప్రో
ద్దరసి గణకు లపుడు తెలుప నగ్ని కుదగ్గి
క్కారసికొని ప్రాఙ్ముఖముగా
సరసిజముఖ గద్దె నునిచి సంభ్రమ మొదవన్. 153

గీ. తాను బశ్చిమముఖుడై సదర్భపుంజ
జంతుఫలశాఖకముగ దచ్ఛలలకంట
కమ్ము కేల్దమ్మిఁ గొని యోం రాకామహా'మ్మ
టంచు మంత్రమ్ము పఠియించుకొంచు ద్విజుఁడు. 154

పొలఁతుల్ గేరుచుఁ జప్పటల్ చఱచినవ్వుల్ రువ్వఁగా బాంధవుల్
తిలకింపన్ శలలీశితాగ్రమున నొత్తెన్ నాభి కూర్ధ్వంబుగాఁ
జెలికిన్ మై పులకింప సాంద్రకబరీసీమంత రేఖాంత ము
జ్జ్వలరత్నాభరణాయితార్కశశిబింబస్థేమసీమాంతముల్.

ఉ పొక్కట నిక్కయా రొరసి పోయి చనుంగవ నక్కి మెట్లపై
కెక్కి గళంబు సోకి స్పృశియించుచుగడ్డము నాసికాగ్రముల్
ద్రొక్కి తటానఁగూర్చమును ద్రోసి లలాటము దాఁటిపాపటన్
జక్కనొనర్చు చున్ శలలిజాత్రెభిఖ్యందుగ్రహించి వెన్కకున్.

ఉ. అంగన మౌళి నుద్దితయవాంకురపుంజము దాల్చి పింఛికా
లింగితశైత్యమై శబళలీల నటించుభవాని కుద్ది య
య్యెం గనకాభమై మును రచించుతమాలత హోమధూమభూ
షం గటివన్నెయాట నుపమానము పూర్ణత గాంచిమించఁగన్.

సీ. నాల్గువేదములమంత్రములతోఁ బరిపాటి
నాశీర్వదించిరి యవనిసురులు
దాల్చిరి తలలఁ దద్దంపతుల్ తన్మహా
దాశీర్వచోహరిద్రాక్షతమ్ము
లందిరి తత్సదస్యవ్రజంబు సదక్షి
ణాకఫలప్రదానములు వరుసఁ
బాండిత్యపరిమితిఁ బట్టిసంభావన
సలిపె విప్రుఁడు వేదశాస్త్రవిదుల
జాతవేదున కవులఁ దజ్జంపతులకు
రమణు లెత్తిరి మంగళారాత్రికముల
మిహిరునకు మ్రొక్కి పీఁటలమీఁదనుండి
లేచి రయ్యాల్మగలు జనుల్ మెచ్చి గాంచ. 158

క. మాధుర్య మొలుకువీణా
గాథకయుగ వేదమంత్రగానము వినుచున్
సాధుమతి మాన మూని ప్ర
బోధమ్మున ద్విజుఁడు దివసమును గడపుచ్చెన్. 159

గీ. ఆత్మజాయాకచాకీర్ణ మైనకుసుమ
సంతతులఁ బోలి దివిని నక్షత్రగణము
గాన రాఁ జూచి విడిచె నవ్మానముద్ర
పరిహాసింపంగ వియ్యాలవావివారు. 160

క. తూరుపుదిశగాఁ జని య,
న్వారబ్ధీభూతవత్సుఁడై వ్యాహృత్యు
చ్చారణ మొనర్చి వార్చి యు
దారుఁ డతఁడు మాన ముడిగి యలయక మఱియున్. 161

ఉ. బందుగు లాప్తమిత్రులుప్రభావనిధుల్ విబుధుల్ సహస్ర మ
మ్మందిరచత్వరంబుల సమంచితవేదుల వేఱ బంతులై
విందును నారగింపఁ దగువిష్టరముల్ సమలంకరించి రా
నందమునన్ బుధుండు స్వజనంబులు భక్తిని బిల్చి తేరఁగన్.

సీ. మల్లెపువ్వుల మించి జల్లనిరాలుక
ర్ప్వారభోగుల మేలిబువ్వములను
దోరగా వేఁగి బంగారుచాయలఁజిమ్మ
కమ్మనినునుముద్దకంది పప్పు
జీరకోషణశృంగబేరాద్యుపస్కర
సంస్కృతాద్భుతనైకశాకవితతి
కుస్తుంబురుసుగంధనిస్తులోర్వారుకా
మ్లికలశలాటులలేహ్యములును

పాయసంబు లపూపాదిపంచభక్ష్య
రాశి గదలీఫలాశాంతరములఁ గన్న
దనియ వడ్డించి రిసుమంతతతికి బోన
కత్తియలు కంకణాంగదక్వణన మొలయ. 163

క. సంతోషంబున భూసుర
సంతతి షడ్రససమేతచతురాహారా
త్యంతాభ్యవహారంబుల
సంతృప్తిం గనిరి ద్విజుఁ బ్రశంస సలుపుచున్. 164

క. మోహన మగుసూడిద ల
ద్దోహదవతి కంత హితతతుల్ బాంధవసం
దోహమ్ము లొసఁగి చని ర
వ్యాహతహర్ష ద్విజేశ్వరార్చితు లగుచున్. 165

ఉ. క్షోణిసురుం డనుక్రమము చొప్పడ నొప్పఁగ క్షత్రియాణి క
ర్యాణికి పల్లవాన్వయజ యాసతికిన్ స్మృతిచోదితక్రమ
ప్రీణితలోకుఁ డౌచు సలిపెన్ మఱి పుంసవనాదిసంక్రియల్
జాణతనంబుమీఱ శుభలగ్నములం దుచితంపువేళలన్. 166

క. నెచ్చెలుల సేవలను మది
నచ్చెడెలుకల్ల మమెఱుంగ కలరఁగఁ బ్రొద్దుల్
సొచ్చుదు నొప్పులఁబడఁగాఁ
జొచ్చెను బ్రాహ్మణి యలంత సోలుచుఁ దొలుతన్. 167

ఆ. శుభముహూర్తమెంచి సూతికాగృహమునఁ
బురుటిమంచ మాదిఁ బొందుపఱుప
నట్టుఁ గడుపు చల్లనై నట్టిముత్తైదు
వలను దెచ్చి పనిచి రెలమిఁ జెలులు. 168

సీ. మంత్రసాని కిఁకొక్కమాఱంపరే వార్త
యాలసించిన దేమొ యరయుఁ డనుచుఁ
గ్రచ్చఱ నారణ్యకశ్రుతిమంత్రోద
కముల సంపాదింపఁ గడఁగుఁ డనుచు
నిలువ లేకున్నది మెలఁత శివాలయం
బున నందిఁ ద్రిప్పిరాఁ జనరె యనుచుఁ
గార్తాంతికులు ప్రొద్దు కట్టుకోఁదగు సమ
యంబు శీర్షోదయం బయ్యె ననుచుఁ
గీ. జల్లశే కలిసీళ్లు కంచంబు గొట్టి
చెచ్చెరఁ బరుండఁ బెట్టరే చేఁటలోనఁ
జూచెద రదేమె వేన్నీళ్లు కాఁచ కనుచుఁ
జెలులమెలుఁగులు పురుటింటఁ గలయఁ గ్రమ్మె. 169

గీ. మగశిశువు పుట్టె నంచు జా నగునరిష్ట
గృహము వెలువడి చెలులు పర్వెత్తి వచ్చి
చంద్రగుప్తుసంవ్యానవస్త్రంబు గొనిరి
పూర్ణపాత్రం బటంచు నుబ్బునను నగుచు. 170

ఉ. చేడెలు పొత్తులంబొదివి చిన్నికుమారుమొగంబుసూప నా
డ్రేడితమైన వేడ్కఁగని మేనురసమ్మదవారిరాశి నో
లాడుచు నీరమాడి శుచియై ద్విజకోటికనేకదానముల్
తోడనెయాచరించి విబుధుండొనరించెను జాతకర్మమున్.

ఆ. బొడ్డు కోసి దాది బోరుకాడించి దు
వ్వాలువఁ జెమ్మ నొత్తి తిలకముగను
గాలిడ్రేలిమృత్తికను ఫాలమునఁ బెట్టి
బిడ్డఁ బవ్వళింపఁ బెట్టి యపుడు. 172

క. బాలెంతరాలిఁ గని నీ
బాలకు నీకిచ్చుమా కుపాయనములు వే
వే లీఁదగు నని నగుచును
లాలితగతిఁ జనిరి కాన్కలను గొని ద్విజుచే. 173

క. మఱియును గ్రమముగ ముప్పురు
తరుణులు కని శారపన్నిదము వైచినయ
క్కరణిని; సుతుల సబాంధవ
పరివారముగా ద్విజుండు ప్రమదము గాంచెన్. 174

గీ. రేయుఁ బవలును దాదు లదిష్టగృహము
వేయికన్నులఁ గావ నుర్వీసురునిక
శ్చత్రములు పురుడోసిరి పుత్రు లంక
ముల నలంకారములుగ రంజిల శుభాప్తి. 175

ఉ. భూదివిజుండునున్ బురుషు పుచ్చి ముదంబునస్నానమాడియే
కాదశవాసరంబుల సుఖంబుగ స్నాన మొనర్చి వస్త్రభూ
షాదివిభూషితాంగు లగునాత్మకళత్రము లొక్క రొక్క రే
దాదులచేతికందువులఁ దామగ్రహించి వశింపఁ బ్రక్కగన్.

సీ. కాత్యాయనునియెడఁ గలగౌరవము పేర్మి
బ్రాహ్మణీసుతునకు వరరుచి యని
యర్కవిక్రమ మూని యలరు వీఁ డనిక్షత్రి
యాణిబిడ్డకు విక్రమార్కుఁ డనియు
భటిధాతుకర్మత ఘటియించుధర కని
వైశ్యాప్రసూతికి భట్టి యనియు
ధర భరించి హరించు నురగేంద్రునాఖ్య శూ
ద్రాత్మజునకు భర్తృహరి యటంచు
నామకరణం బొనర్చె నానందమగ్న
చిత్తుఁడై వేదవేదాంగవేత్త భూసు
రోత్తమాశీస్సుమాలంకృతోత్తమాంగుఁ
డగుచుఁ బుణ్యాహపూర్వకం బవనిసురుఁడు. 177

క. చతురామ్నాయములో హరి
చతుర్భుజంబులొ విరించిచతురాస్యములో
చతురుదధులో యన విప్రుని
చతురాత్మజు లింపు గొలుపఁగఁ గిరి ప్రజకున్. 178

చ. క్రమముగ శైశవం బరుగఁగా ద్విజమాళి త్రివర్ణజాత్యప
త్యములకు శాస్త్రసమ్మతపథంబునఁ దా నుపనీతులన్ బొన
ర్చి మమత వేదశాస్త్రములఁ జెప్పుచు నంతిమవర్ణజాత్యప
త్యమునకుఁ గూడవిద్యలు చిత్రక్రియ నేర్పఁగఁ జొచ్చెఁ బ్రీతితోన్

గీ. అవరవర్ణాంగనోద్భవుం డగుట భర్తృ
హరిని విడనాడి మువ్వుర కాత్మజుల క
హర్నిశము దీక్ష వేదవేదాంగములను
గఱపు విప్రుండు శిష్యసంఘమునఁ గలిపి. 180

క. మఱియును షడ్దర్శనములు
పరిపాటిని నేర్పఁ దలఁచి పాతంజల మం
దఱి కారంభించుటఁ దా
నరసి యిటు లెడంద భర్తృహరి చింతిల్లెన్. 181

శా. వైమాత్రేయులతోఁ ద్రయీపఠనసౌభాగ్యంబు లేదాయెనం
చేమాత్రంబు మనంబునన్ వగవఁ గానీ పాపమో పుణ్యమో
యీమూలాగ్రమహీంద్రభాష్య మొకమాటాలింప లేకున్కి నా
కీమే నేటికటంచు నిత్య మెదలో నెంతేని జింతిల్లెదన్. 182

క. అని గోడ్వడి యేకతమున
జనకుని గని వేఁడె మానసవ్యథ దీర్పం
గను నీకంటె శరణ్యం
బనఘా యొకఁ డున్నె ప్రోవవా దయ నన్నున్. 183

గీ. పాణినీయంబునకు మహాభాష్య మొసర
సంతరించి పతంజలిసంయమీంద్రుఁ
డే తదీయప్రచారార్థ మిటు త్వదాకృ
తిని జనించె నటందురు మునిజనంబు. 184

ఉ. అంతటినీకు నందనుఁడనై పరికించుట మాట కేమి యా
ద్యంతము నొక్క మాఱలపతంజలి భాష్యము నాలకింప వాం
ఛింతు విమాతృజుల్ దరికిఁ జేరఁగ నీమి జఘన్యకన్య కా
సంతతి నేల మైతి నని సంతపియింతు నిరంతరం బెదన్. 185

గీ. ఎన్ని వేలజన్మంబుల నెత్తినను భు
జంగనాథగవీసుధాచాంతిభాగ్య
మమర దంద్రుఁ నీయట్టిభాష్యాశయజ్ఞు
పట్టినై పుట్టి యిటు దుఃఖపడుట తగునె. 186

క. కావున మీచదువుకొనెడు
తావున వివరం బొకండు త్రవ్వికొని యటన్
దేవా ! వసించి వినియెద
నీవే యీవరముమాత్రమే సదయుఁడవై. 187

చ. అనుటయుఁ దండ్రి భర్తృహరి నాదరణంబునఁ బల్కు బిడ్డ నీ
వని సలె చేయుమయ్య! హృదయాంతరదుర్భరశోకవహ్ని నె
ల్లను దిగఁద్రావి స్వస్థత మెలంగఁగదే యవధానయుక్తిమై
విను గురుసంప్రదాయపదవీహిత మైనమదీయసూక్తులన్.

గీ. ఖలులచే గౌతమమతంబు ఖండిత మగుఁ
గాక జైమినిమతమును గలఁగుఁ గాక
వ్యాసమతము నిరాసము వడయుఁ గాక
సోఁక శక్యమె ఫణిరాజసూక్తి సుంత. 189

చ. ఇతరము లైనశాస్త్రముల నెల్ల రచించినవారు మర్త్యులం
దతిమతిశక్తు లౌమునులు; వ్యాకృతిభాష్యవిధాత యన్న నీ
క్షితితలమున్ భరించి యడఁగించెడునాభగవంతుఁ డైన ధృ
క్ఛ్రుతిపతి కానఁ దద్వచనకోటిఁ బ్రమాణము లేశలేశమున్,

గీ. అశుచియు శఠుండు విషయలోలాత్ముఁ డాస్తి
కాహితుఁడు గురుశాస్త్రభక్త్యనభిగముఁడు
నైనవానికి భాష్య మావంత గఱప
యహిపతి విషాస్యుఁడై తోఁచి యపుడ కూల్చు. 191

క. ప్రయతు జితేంద్రియు నమలహృ
దయు గురుశాస్త్రాతిభక్తు ధార్మికు శిష్యున్
నియతిఁ జదివింప భాష్యం
బయ మగు నఘ ముడుఁగు గురున కనుకూలుఁ డగున్. 192

గీ. ఎఱుఁగవే సూత్రవార్తికకృన్మునీంద్ర
చరిత మేరీతి నయ్యెనో యెఱుఁగవే ఫ
ణీంద్రశిష్యునికథఁ జెప్ప నేల వ్యాక
రణము బహుళాంతరాయాకరం బటంచు. 193

గీ. కుశలమునకై మునిత్రయి కూర్చె 'వృద్ధి'
యనియు'సిద్ధ'యనియు 'అథ'యనియు మొదట
నాత్మకృతులందు సొరిది;నిరాగసు లగు
పఠితలకు దాన మంగళావాప్తి గలుగు. 194

క. ప్రథమోత్తరాహ్నికమునకుఁ
బృథకుపతి విధించుఫలమునే చెప్పిరి గా
బుధు లఖిలాహ్నికములకున్
ప్రథితం బుపలక్షణముగఁ బ్రస్ఫుటఫణితిన్. 195

గీ. యక్షరక్షోగణగ్రహవ్యాధివితతి
బాధితుం డగువిప్రుఁ డీభాష్యపఠన
మహరహము భక్తియుక్తుఁడై యాచరింప
సర్వకాలంబు శ్రేయసములఁ బడయు. 196

ఉ. వ్యాకృతిభాష్య మెన్ననిగమాంగముతుర్యకులాంగనోద్భవుం
డేకరణిన్ బఠింపఁ దగు నెక్కుడియర్హత లంద్రు గాక సు
శ్లోకులు నాత్మవేత్తలును సూనృతవాదులు నాభవాదృశుల్
సేకొన నెంచుచో విధినిషేధము లంచుఁ దలంపఁ బోలునే.

ఉ. అంతియ కాదు నీజనని యవ్వని నత్తఱి వత్సదంతఘా
తాంతరితోరగేశ్వరమహాకృతివర్ణనిరీక్షణోదితా
నంతశుగాశుగక్షతహృదంతరు నన్ బ్రదికింప; నేఁడుత
త్సంతతి నిన్నుఁ దప్పక కృతఘ్నతకున్ దలయొగ్గఁ నేర్తునే. 198

వ. అనుజనకోక్తులఁ విని మహాత్ముఁ డతం డెద విస్మయంబునఁ
మునిఁగి ఫలించెఁ గోర్కులని మోదమునొందిధరిత్రిగర్భమం
దున వసియించుచుఁ జనకుతోడఁ బతంజలిభాష్య మెల్ల న
ల్లనఁ బఠియించి మించె విమలం బగుజ్ఞానము పేర్మి నన్నలఁ.

ఉ ఈక్రియఁ జంద్రగుప్తుఁడు నిజాత్మజులఁ భుజగేంద్రభాష్యని
ర్వక్రవిచక్షణత్వచతురత్వసమేతులఁ గా నొనర్చి ధ
ర్మక్రియ దారసంగ్రహధురంధరులఁ బచరించి యాశ్రమ
ప్రక్రమ మెంచి సంసృతివిరక్తి వహించిచనెఁ ముముక్షువై.

గీ. సర్వసంగపరిత్యాగధూర్వహత్వ
మెనసి యటు చని శుకశిష్యు ననఘు గౌడ
పదమహర్షిని గాశికాపట్టనస్థుఁ
జేరి చరమాశ్రమంబును స్వీకరించె. 201

క. గోవిందయతీంద్రుఁ డనం
గా వెలసె నతండు కాశికాపురిపొంతఁ
ద్యోవాహినీతటీస్థలి
నావాసము గాంచి తపసియై పెక్కేఁడుల్. 202

సీ. ఎవ్వాఁడు ధర జనియించె షణ్మతముల
స్థాపించి లోకరక్షణము సేయ
నెవ్వాఁడు బాల్యమం దెలమి సాంగముగ బ్రా
మ్మర్కుల నొక్కవ్రేల్మిడి గ్రహించె

ఎవ్వాఁడు సన్యాస మెనసె నక్రగృహీత
చరణుఁడై మాత్రనుజ్ఞప్తిఁ గాంచి
యెవ్వాఁడు సాక్షాన్మహేశ్వరుం డని పద్మ
పాదాదులకు స్తుతిపాత్రుఁ డయ్యె
నట్టిశ్రీశంకరాచార్యునంతవాని
కాత్మవిజ్ఞానబోద్ధయై యఖిలజగము
నుద్ధరించినగోవిందయోగిచంద్రు
మహిమ మెన్నఁ దరంబె సామాన్యులకును. 203

ఉ. ఎందుల నద్వితీయత మహిన్ ప్రథ కెక్కిన శంకరార్యుఁడుర్
ముందుగఁ బూర్ణదర్శనముఁబొందఁగఁజాలెనెభూమిభృద్గుహా
మందిరవర్తిమందుఁ బదమాత్రమ కాంచిప్రదక్షిణించి గో
విందయతీంద్ర యంచు మొఱవెట్టికదా కనఁగల్గెఁదత్కృపన్.

సీ. జీవితాపేక్షఁ ద్యజించి యతీంద్రభా
ష్యము నేర్చె బ్రహ్మరాక్షసునియొద్ద
నమ్మహాభాష్యమ్ము వ్యాప్తి నొందఁగ నెల్ల
క్షితి నింపె శిష్యప్రశిష్యకోటి
సన్యస్తకాముఁడై చతురాత్మభవులకు
సంసార మప్పించి చనియె ధృతిని
నద్వైతమతరహస్యజ్ఞాతయై యోగ
నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై నెగడెఁ దమిని

షణ్మతస్థాపనాచార్యశంకరార్య
గురుపదం బయి వెలసె దుష్కరతపఃక్రి
యాత్ముకుం డయ్యె గోవిందయోగి సర్వ
గతులఁ గాంచె జనుస్సార్థకత్వ మార. 205

ఉ. ఆకరణిన్ దపస్వియయి యద్రిగుహాంతరమందు నొంటిమై
నాఁకలి దప్పి లేక సతతాహితయోగసమాధియై బుధా
నీకవతంసితాంఘ్రి యయి నిత్యసుఖస్థితిఁ జంద్రగుప్తుఁ డ
స్తోకతపోధనార్జనరతుం డయి భాసిలుచుండు నయ్యెడన్.

ఉ. ఇక్కడ నుజ్జనిన్ జనకుఁ డేఁగుట కాత్మల నల్వు రాత్మజుల్
పొక్కక తమంతఁ దాము పరిపూర్ణవివేకులు కావునన్ ధృతిన్
జిక్కఁగఁ బట్టి స్రుక్కుజనసీతతి ధైర్యవివేకముగ్ధవా
వాక్కులఁ దేర్చి మించిరి శుభస్థితి నాండ్రను గూడి వేడుకన్

ఉ. సంతత మింద్రియంబుల వశస్థితిఁ గ్లేశముపెట్ట నొల్లె య
త్యంతము స్వైరవృత్తి విషయంబులఁ బాఱఁగ నీక ధీర మా
స్వాంతములన్ భజించిరి త్రివర్గము శాస్త్రపథాధ్వనీనులై
చింత నెఱుంగ కవ్వరరుచిప్రముఖుల్ గృహమేధిసింహులై.

చ. సకలదిగంచలంబులు విశాలత భాసిలినన్ దివాకరుం
డొకతొలిదిక్కునందవిధృతోదయుఁడౌనటు వేదశాస్త్రముల్
సకలమెఱింగియున్ గణితశాస్త్రమునందునె గ్రంథముల్ రచిం
చి కనె యశంబులన్ వరరుచిద్విజరాజు కళాభిరాముఁడై. 209

క. తదనుజుఁడు విక్రమార్కుఁడు
విదితాఖలవేదశాస్త్రవివిధలిపికళా
హృదయుఁడు ప్రతాపవిస్ఫుర
ణదళితరిపుతిమిరుఁ డొప్పు సరసఖుఁ డనఁగన్. 210

సీ. చేతి కెమ్మొక లేనిరీతి నర్థార్థుల
కాంక్షితంబు లొసంగఁ గలుగుదాత
వె న్నిచ్చు టెఱుఁగక వేటాఱు తునియలు
గా రిపుసేనలఁ గడపుజేత
యగ్ని దూఁకుట కేని యడుగు వెన్కకుఁబెట్ట
నట్టి యప్రతిమసాహసవిధాత
యాడినమాట సూర్యాచంద్రములగతుల్
దప్పినం దప్పని ధర్మపాత

గీ. చక్కఁదనమునఁ గందర్పశతముతాత
యప్రమేయమతిప్రభావాప్తి ధాత
సకలహరిదంతలగ్నయశఃప్రణేత
విక్రమార్కమహీలోకవిబుధనేత. 211

ఉ. ప్రాణము గడ్డిపోఁచవలె భావనసేసి పరోపకారపా
రీణత సాహసాంకము ధరించి శిశుత్వమునందె విక్రమ
క్షోణివిభుండు కీర్తిసుమగుచ్ఛములన్ హరిదేణలోచనా
వేణులఁజెక్కుఁగానిపగబింబఫలోష్ఠులఁ గన్నప్రెముక్కుఁదాన్.

సీ. తెలియఁ డేమో కాని నళినజులిపి యొండు
చదువ వ్రాయఁగ నేర్చు సకలలిపులు
నాడఁ డేమో కాని యనృతభాష నొకండ
యఖిలభాషావ్యవహార మూను
నేర్వఁ డేమో కాని నెలలోనికళ యొండు
గడిదేఱ భువిఁ గలకళల నెల్లఁ
దలఁపఁ డేమో కాని తనచేయుదానముల్
వినిన దెల్లఁ దలంపునన ధరించు.

గీ. బుద్ధిని బృహస్పతియ రూపమున మరుండ
శౌర్యమున రాఘవుఁడ యీవి సౌరతరువ
తేజమున నర్కుఁడే యనఁ దేజరిల్లు
విక్రమార్కుం డమానుషవిక్రముండు. 213

క. దోహలబహుళుం డాతఁ
డాహవమున మహి ననన్వయాలంకారో
దాహరణం బౌతఁ డొక
యాహర్ముఖవేళ యద్భుతావాపముగన్. 214

ఉ. బాలసరోజనీరమణబాంధవమై యనిలాతిగస్యద
శ్రీలతురంగమం బయి ధరిత్రికి రివ్వన డిగ్గి వచ్చు తే
ఖాలయశాతకుంభరథ మభ్రమునన్ గనుపట్టి యంతలో
నే లలితాకృతిన్ వసుమతీందునినిమ్రాలనునిల్చెఁగ్రిక్కునన్.

చ. అది గని విక్రమార్కుఁ డుదితాద్భుతుఁడై కదియంగ నేఁగిస
మ్మదమున నుబ్బి మ్రొక్కులిడుమాతలిపల్కుల నింద్రుఁడంపిన
ట్టిది యరదం బటంచెఱిఁగి డెందమునన్ ముద మొందియేల న
న్నుదివిజభర్త తేఁ బనిచెనో వివరంబుగఁ దెల్పు నావుడున్.

క. మాతలి వినీతి నిటు లను
భూతలదేవేంద్ర ! స్వర్గమున నాట్యకళా
రీతుల యచ్చరచెలువల
కాతతగతిఁ గలహ మొదవె నహమహమికలన్. 217

ఉ. అయ్యెడ నారదుండు కలహాశనుఁడయ్యు వివాద మాఁపి యో
తొయ్యలులార మెల్లవిబుధుల్ విన నొంశొరుఁదూల నాడు కో
న్యాయ్యమె మీకు మీనటనమందలిభేద మెఱింగి చెప్ప వాఁ
డియ్యెడ లేఁడు విక్రమమహీపతిదక్క నటంచుఁ బల్కఁగన్.

ఉ. వైళమ నిన్నుఁ దోడుకొని వచ్చుట కిచ్చటి కంపె నన్ను ద్యో
పాలకుఁ డీవు జాగు సలుపన్ దగ దెక్కుము స్యందనంబు భూ
పాలక ! శ్రీఘ్రమే మరలి వత్తువు వారలతారతమ్యముల్
హేలగఁ జూచి తెల్పఁదగు నెవ్వఁడు త్వాదృశుఁ డివ్వసుంధరన్.

చ. అనుటయు మోదమాన హృదయమ్మున నాధరణీంద్రుఁ డారథం
బున నుపవిష్టుఁడై త్రిదివమున్ క్షణకాలమునందుఁ జేరి య
య్యనిమిషనాయకాదరసమంచితదోఃపరిరంభణాద్యుపా
యనములఁ గాంచి దేవసభయందు వసించెఁ దదాజ్ఞ చొప్పునన్

ఉ. అత్తఱి నింద్రునాజ్ఞఁ గొని యచ్చరలొక్కొక రేఁగుదెంచి రా
జోత్తముఁ బారిజాతకుసుమోచ్చయవృష్టులముంచి పాత్రలై
నృత్తముపక్రమించిరి యనేకవిధంబగుమండలభ్రమిఁ
జిత్తముతోడ సభ్యులకు నేత్రములున్ భ్రమియింపఁగిట్టుచున్.

క. ఆగతిఁ దౌర్యత్రికసం
యోగమ్మగు నాట్యకళఁ బయోధరవేణుల్
రాగిలుచుఁ బ్రదర్శింపఁ ద
దాగమహృదయజ్ఞుఁ డగుధరాధిపునెదుటన్. 222

సీ. ఆంగికాభినయంబునం దుత్తమమె రంభ
కాని గీతము నేలో మాన మఱచె
నాహార్యకాభినయంబున మేనక
హెచ్చెఁ గాని ప్రవేశ మేలో తప్పె
వాచికాభినయంబు వరుసఁ దిలోత్తమ
మిగిలెఁ గాని నిజోక్తి మ్రింగివైచె
సాత్త్వికాభినయంబుసరణి నూర్వశిమేలు
బంతియే కాని హావము గణింప

దనుచు నయ్యచ్చరలవివిధాభినయవి
శేషములఁ దెల్పి యందలిదోషములును
జూపి యందఱగర్వముల్ రూపుమాపి
పార్థివుఁడు సభ్యసంస్తవపాత్రుఁ డయ్యె. 223

ఉ. నర్తనగీతికాభినయనాగరకత్వములన్ జగత్త్రయీ
వర్తితనర్తకీజనము వంతుల గెల్చిన యప్సరస్తతిన్
గీర్తన కెక్క లెస్స పరికించి తదంతర ముగ్గడించు భూ-
భర్తను నాకభర్త కయివారము సేసియు వందికైవడిన్. 224

శా. ఓరాజన్య! శమించె నిప్పటికి నాయుల్లంబు స్వర్గాసకీ
నారంబందలి తారతమ్యములఁ జెప్పన్ నేర్చువానిన్ ద్రిలో
కీరాజన్యులలో నినుం దొరఁగి లక్షింపం దరంబే బహూ
కారం బేమి యొసంగఁ జాలెద మనర్ఘం బైన నీకీర్తికిన్. 225

శా. ఈసింహాసన మెక్కి భూతలము వే యేండ్లేలు మం చిచ్చె ను
ల్లాసం బంది శచీధవుండు మణిమాలాకీలితం బై ప్రభా
వాసం బై సురకింకరోఘ మయి దివ్యం బైనరత్నాసనం
బాసాపర్వణసంసదంతరమునం దర్థిన్ ధరారాజునికిన్. 226

ఉ. వాసవునాజ్ఞఁ బూని త్రిదివంబుననున్నసురౌఘ మష్ట సం
తోసమునన్ జెలంగుచు మనుష్యజగంబున కాకళానిధిన్
జేసిరి రాజుగాఁగ నభిషేకము పట్టము గట్టి దివ్యసిం
హాసనమందు నుంచి సకలాంబుధికైవలినీజలంబులన్. 227

ఉ. అంతట నింద్రదత్తమహితాసనసంయుతుఁ డౌచు వచ్చుభూ
కాంతుని గాంచి భట్టి కుతుకంబునఁ దా నెదు రేఁగి నాఁటివృ
త్తాంత మెఱింగి పొంగి "యటులైన నిఁకొక్క శరత్సహస్రమే
లింతు సమస్తధారుణి బళీ" యనిపల్కె స్మితాంచితాస్యుఁడై.

క. అది యెటు లని రాజుగన్
జనురుం డగు భట్టి యనె 'విశాంపతివర ! యా
త్రిదివపతి వేయియేఁడులు
గద యీపీఠిక వసింపఁ గల వని పలికెన్. 228

ఆ. ఏఁటి కాఱునెలల యిది యెక్కి ధర నేలు
మఘుల నాఱునెలలు నవనిఁ దిరుగు
మట్టిలేని ద్విగుణితాయుష్యమున మించి
వరలె దేనొసంగు వర మిదెన్న'. 229

చ. అన విని భట్టిసూక్ష్మమతి కచ్చెరువొందుచు విక్రమార్కుఁ డ
య్యనుజుని మాటఁబట్టి శరదర్ధము రాజ్యము సేయుచార్నెలల్
వనులఁ జరించు చిట్లుప్రతివత్సర మిమ్మడియాయువొంది ధా
త్రిని బరిపాలనంబు వొనరించె నిరీతిగ నీతిమంతుఁడై. 230

చ. కుడిభుజమై నిజాగ్రజునకున్ క్షితి నిస్తులధర్మపద్ధతిన్
నడపుచు దుష్టశత్రుల నణంచుచు భట్టి యజస్ర మప్రమ
త్తుఁ డగుప్రధానుఁడై బుధహితుండయి రామచరిత్రకావ్యమా
వడువునఁ జెప్పె వ్యాకరణఫక్కికి లక్ష్యము లౌపదంబులన్.

గీ. అన్న దేశాటనంబుకై యరుగునాఱు
నెలలు రాజ్యమ్ము నేలు నిర్నిద్రుఁ డగుచు
నన్న రాజ్యమ్ము పాలించునాఱునెలలు
వ్యాకరణశాస్త్రలక్ష్యకావ్యము రచించు. 232

క. ఉర్వి గలయంతకాల మ
ఖర్వగతిన్ వెలుఁగ భట్టి ఘటియించె నహో

గీర్వాణవాణిశిరమున
సర్వాచీనముగ మణిమయకిరీటంబుగా. 233

క. కందర్పధనూరసములఁ
జిందునుడుల భర్తృహరి రచించె శతకముల్
పొందుగ మూఁడిటి శృంగా
రేందిర నీతియు విరక్తి నృత్యము సేయన్. 234

మ. ధరణిం బ్రోవ సపాదలక్ష మగుగ్రంథమ్మానటుల్ దక్షుఁడై
విరచించెన్ భుజగేంద్రభాష్యమునకున్ విఖ్యాతమౌ వ్యాఖ్యదు
ష్కరవత్సక్షతవర్ణపూర్తి మతివైశద్యంబునన్ జేయుచున్
నరమాత్రుం డను లెట్లు భర్తృహరి నెన్నన్ బన్నగేంద్రుఁడగున్.

క. సకలమనీషివతంసా
లికి దుర్గ్రహ మగుపతంజలికృతి నరసి యి
ట్లకలంకఫణితి వివరణ
మకట ! రచించుటకు గర్వ మంది యిటు లనున్. 236

ఆ. ఏమి భాష్య మౌర యేమి మహాభాష్య
మేమి మేము బళిర ! యేమి మేము
నన్నుఁ గాంచ కుండ నాకంబునకుఁ బతం
జలి యధన్యుఁ డగుటఁ జనియె మున్న. 237

మ. అని గర్వోష్మలసూక్తిఁ బల్కుటయునయ్యాచార్యధిక్కారసం
జనితాఘంబునఁ దత్కృతం బయి ప్రశంసాపాత్ర మౌటీక చ
య్యనఁ బేరేనియుధాత్రి లేకడఁగెఁ విద్యల్ మాయమై పోవ్వానో
వినయాపాయము చేత నాస తెగఁ దన్వీచారిమంబట్టులై.

చ. వరరుచి జ్యౌతిషశ్రుతవివర్ధనము౯ బచరింపఁగా నిరం
తరమును సాహసాంకవసుధాపతి విద్యల నెల్లఁ బ్రోవ; వ్యా
కరణము భట్టి కావ్యవినిబద్ధము సేసి వెలార్ప; భావ్యవి
స్తర మెఱఁగింపభర్తృహరిధారిణియయ్యెను శాస్త్రపూర్ణమై.

శా. సౌభ్రాత్రంబును సౌహృదయ్యము సముచ్ఛ్రాయంబుఁ జెందర౯ యశ
శ్శుభ్రచ్ఛాయల దిక్కుల౯ గమిచిసంశుద్ధాత్ములానలువ్వుర౯
సుభ్రూరత్నములు౯ సుతుల్ హితులుఁ సంతోషింపఁ బెంపొందిస్వ
ర్గభ్రాంతి౯ ఘటియింతు రుజ్జనికి భోగత్యాగవిస్ఫూర్తుల౯.

సీ. నడచు ధర్మము నాలుగడుగులఁ గృతయుగ
మున శుద్ధి యని జగంబులు నుతింపఁ
గురియును సస్యానుకూలంబుగా వాన
లేకోనయును వఱ పెఱుఁగకుండ
విధివిహితక్రియాన్వితమై వెలయుఁ జా
తుర్వర్ణ్యమును సమృద్ధుల వహించి
శత్రుధాటీరుజాక్షామతస్కరపీడ
లలమ వేఁకి స్వప్నమందు నేని

గీ. వరరుచిపురోధగా మంత్రిపదము భట్టి
పూనఁగా భర్తృహరి మైత్ర్యమున భజింప
నుజ్జయిని విక్రమార్కేశుఁ డుండి ధరణి
పాలనము సేయు నాశుభోద్వేల వేళ. 241

క. ఇది వ్యాకరణాగమ మ
భ్యుదయము గాంచంగ హేతుభూతులయి జగ

ద్వాదితు లయినవైయాకర
ణదిగ్గజంబులచరిత్ర నా నుతికెక్కున్. 242

చ. పరమమునీంద్రులై ధరణిభాగమునన్ జనియించుపాణినిన్
వరరుచినిన్ బతంజలి సభక్తి త్రిమూర్తులు గాఁ దలంచి త
చ్చరిత మెఱుంగువారికి రసప్రచురం బగుశుద్ధభాషణ
స్ఫురణముతోఁ లభించు ధనముల్ పురుషాయువమున్ సుశేం
బులున్. 243

ఆశ్వాసాంతము.

శా. సర్వాశాంతరజగ్మివన్నిజయశశ్చంద్రప్రభాతస్థివ
త్సర్వాజాండవివిశ్వదాగమవివిద్వచ్ఛివ్యభాష్యోపదే
శోర్వానందదదృశ్వదప్రతిమభాగ్యోపేయివద్ధీర ! వి
శ్వోర్వీభృన్ముకుటీజగన్వదనఘోద్యోగాంఘ్రిపద్మద్వయా!

పృధ్వీవృత్తము.

మనీషిమణిచక్రసంమదనిరంతరోక్తిప్రతి
ధ్వనిప్రబలగర్తపత్తనవరాంచితశ్రీనికే
తనేళయతిపాభిషిక్తపదశాస్త్రసామ్రాజ్యపా
లనగ్రథితపట్టఫాలతల ! సత్కృపాశీతలా. 245

ఇది శ్రీగురు కరుణాసమాసాదిత కవిత్వ వెంపరాల
సూర్యనారాయణ నామధేయ ప్రణీతంబయిన
మునిత్రయ చరిత్రంబునఁ జతుర్థాశ్వాసము
సర్వముసంపూర్ణము.

తప్పొప్పులపట్టిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
7	8	నొనరించు	నొనరింతు
15	5	కుతికంటి	కుతికంటు
17	12	కారాతిన్	కారాదిన్
...	14	నెట్లు దప్పుది	నెట్లు దన్పుది
21	18	వర్ష గురుదర్శన	వర్ష గురుఁగన్గొను
22	18	దలంచుమా	దలంపుమా
23	17	పుష్ట	ప్లుష్ట
38	17,18	విశ్రుతి...మై	విశ్రుతుండయి ఋగ్యజు షశ్రుతిజ్ఞుఁ, డై ...
43	11	దప్పదటంచువారి	దప్పదటంచు వచించి వారి
53	13	షట్త్రయంబున	షట్తయంబున
75	7	బొగిలితి జిరము	బొగిలితిఁజిరము
82	4	ఋగ్యజు రాదికముల	ఋగ్యజుషాదికముల
84	2	రచియించెనెల్ల శాస్త్రము	కూర్చెశాస్త్రమెల్లను
86	17	ఈవుపాధ్యాయని వనుపెట్లు తల్లి	ఈవునాకుపాధ్యాయాని వే జననిరో
87	12	ప్రతినాద్యురు	ప్రతివాద్యురు
88	20	అధరస్నందంబు	అధరస్పందంబు,
94	2	వారి నా	వారి యా

పొరట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
96	4	లప్పాణిర్	లప్పాణినిన్
106	9	రహస్త్యులై	రహస్యులై
110	15	బ్రతిద్రయోదశి	బ్రతిత్రయోదశి.
112	6	శరదంభోదర	శరదంభోధర
119	18	మేలుకొనుఁడుఁ	మేలుకొనుడుఁ
120	17	వేడు	వేఁడు
129	8, 9	నొక్కపఱియు కటకటా	నొక్కపఱియుఁ గటకటా
131	13	మూనె దా	మూనెఁ దా
136	10	లుదితత్వర	లుదిత్వర
139	7	శైలిసుతా	శైలసుతా
...	14	రనుటర్	రనుటల్.
147	9	వ్రాఘ్ర	వ్యాఘ్ర
150	1	వాఘ్ర	వ్యాఘ్ర
...	9	దౌర్మస్య	దౌర్మనస్య
153	19	వాక్యవారుండు	వాక్యకారుండు
159	16	నొనర్పమూఢుఁడ	నొనర్పఁడజ్ఞుఁడ
...	19	శీలత.	శీతల
160	3	వయ్యువన్	వయ్యుచన్
...	4	తొలంగున్	త్రొలఁగున్
...	15	మువ్వాని	మవ్వాని

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
161	3	మాంగుండై	మాంగుఁడై
164	2	దారిసత్వ	దారితస్వ
165	6	ప్రతిభ	ప్రతిమ
166	17	శాబ్ధికుండైన	శాబ్దికుండైన
171	11	బీతిల్ల	భీతిల్ల
174	11	తరంగణి	తరంగిణి
181	12	రదనచ్ఛవి	రదచ్ఛవి
184	13	గా్రలోక్క	గాల్దోక్క
193	5	గర్భిణాం	గర్భధారణా
195	6	ధాతఫట	ధాతపట
200	12	గెరకి	గెరలి
201	9	సౌదామినీ	సౌదామనీ
202	13	పౌలఁతుల్	మ, పౌలఁతుల్
203	10	రార్త్రికముల	రాత్రికముల
209	2	దా-పనీతుల్	దానుపనీతులన్
210	5	నంద ...ఁడనై	నందనుఁడనై
213	3	వసియింరుచున్	వసియించుచున్
...	19	సాంగముగ బ్రా	సాంగముగఁ బ్రా
217	12	విక్రనూర్కుం	విక్రమార్కుం
218	2	స,మ్మదమున	స,మ్మదమున
221	7	మట్టిలేని	మట్టులేని
...	16	ఫక్కికి-త్స్యము	ఫక్కికిలత్స్యము.

For copies apply to:—

Vemparala Suryanarayana Sastry,

TELUGU PANDIT,

Board National High School,

RAMACHANDRAPURAM,

East Godavari Dt.